

ЗИНДАГИИ ТАХРИБШУДА

ШИКАНЧА ВА ДИГАР
НАМУДҲОИ БАДРАФТОРӢ
ДАР ТОҶИКИСТОН

AMNESTY
INTERNATIONAL

Амнести Интернешнл (Авфи Байналмилал) ҳаракати ҷаҳониест, ки зиёда аз 3 миллион тарафдорон, аъзо ва фаъолонро дар беш аз 150 кишвару сарзамин, ки барои хотима гузоштан ба нақзи ҳуқуқи инсон мубориза мебаранд, дарбар мегирад.

Мақсади мо аз тамоми ҳуқуқи дар Эъломияи умумии ҳуқуқи инсон ва меъёрҳои дигари байналмилалӣ ҳуқуқи инсон дарҷшуда бархурдор шудани тамоми инсонҳо мебошад.

Мо тобеи ягон ҳуқумат, идеологияи сиёсӣ, манфиати иқтисодӣ ё динӣ нестем ва маблағгузори мо асосан аз ҳаққи узвият ва саҳмгузориҳои (бахшишҳои) ҷамъиятӣ иборат аст.

AMNESTY
INTERNATIONAL

Аввалин маротиба дар соли 2012 аз тарафи
Amnesty International Ltd
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW
United Kingdom
интишор гардидааст

© Amnesty International 2012

Индекс: EUR 60/004/2012 Тоҷик
Забони асл: англисӣ
Аз тарафи Котиботи байналхалқии Амнести
Интернешнл, Британияи Кабир, нашр шудааст.

Ҳамаи ҳуқуқҳо ҳимоя гардидаанд. Нашри мазкур бо ҳуқуқи муаллифи ҳимоя мегардад, аммо онро бо мақсади муҳофизат, амалиёти ҳифзи ҳуқуқи инсон ва таълим такроран нашр кардан мумкин аст. Хариду фуруши ин нашр манъ аст. Дорандагони ҳуқуқи муаллифи хоҳиш мекунанд, ки бо мақсади натиҷабардори аз ҳамаи чунин истифодабарӣҳо ба онҳо иттилоъ диҳанд. Барои нусхабардори дар шароитҳои дигар ё барои такроран истифода бурдани он дар интишороти дигар ё барои тарҷума ё мутобиқ кардани он иҷозатномаи пешакии ҳагтии ноширон бояд гирифта шавад ва чунин истифодабарӣ мегавонад ройгон набошад. Лутфан барои дарёфти иҷозат ё ҳама гуна масъалаи дигар ба copyright@amnesty.org муроҷиат кунед.

Гузориши мазкур бо дастгирии Бунёди
Ҷамъияти Кушода интишор шудааст

Сурат дар муқоваи китоб: кучае дар Душанбе,
Тоҷикистон, июли соли 2010
© Rina Boyan

amnesty.org

МУНДАРИҶА

Феҳрист	3
Муқаддима	4
Услуб ва сарчашмаҳои маълумот	5
1. Ҷаҳдҳои байналмилалӣ Тоҷикистон ва иқдоми иҷроӣ онҳо дар дохили кишвар ..	7
1.1 Меъёрҳои байналмилалӣ	7
1.2 Принсипҳои асосӣ манъкунандаи шиканча дар қонунгузори Тоҷикистон	9
1.3 Амали ҳукумат	9
2. Сатҳи шиканча ва дигар бадрафторӣ дар Тоҷикистон	11
2.1 Шиканча ва дигар бадрафторӣ аз ҷониби милитсия	13
2.1.1 Фишори кушодани ҷиноятҳо	13
2.1.2 Фасоди густурда	15
2.2 Истифодаи шиканча ва дигар бадрафторӣ дар заминаи амнияти миллӣ ва мубориза алайҳи терроризм	16
2.2.1 Нақзи ҳуқуқи инсон аз ҷониби афсарони мақомоти амниятӣ	17
2.3 Тарзҳои шиканча	18
3. Кафолатҳои номуносиби зидди шиканча	19
3.1 Боздошти бидуни васоити иртибот (инкоммуникадо)	20
3.2 Истифодаи ҳабси маъмурӣ барои пушонидани пурсиши гайрирасмӣ ҷиноятӣ	23
3.3 Дастгиркунии ашхос «ҳамчун шохидон»	23
3.4 Таъхир дар дастрасӣ ба ҳимоятгар	24
3.4.1 Инкор ва таъхири дастрасӣ ба маслиҳати ҳуқуқӣ дар бахшҳои махсуси ВКД ва муассиса, идора ва ҳуҷраҳои бозпурсии КДАМ	27

3.4.2 Ҳуқуқ ба иртиботи бемаҳдуд ва маҳрамона бо ҳимоятгар.....	29
3.5 Хабардиҳии аҳли оила ва дидорбинӣ.....	30
3.6 Муоинаи тиббии нокифоя ва ботаъхир.....	30
3.6.1 Фишороварӣ ба коршиносони тиббӣ	33
3.7 Беномии афсарони дастгиркунанда.....	35
4. Зарурати назорати миллӣ ва байналмилалӣ.....	36
5. Судяҳо посбонони адолатанд?.....	38
5.1 Маҷлиси судӣ оид ба интихоби чораи пешгирӣ: расмияте, ки аз шиканча хеле кам ҳимоя мекунад.....	39
5.2 Боздошти пеш аз судӣ бояд истисно бошад	40
5.3 Судяҳо бояд аз руи иддао ва аломатҳои шиканча чорачуй кунанд	41
5.3.1 Тафтиш накардани иддаои шиканча ва дигар бадрафторӣ дар маҷлисҳои судӣ оид ба интихоби чораи пешгирӣ	41
5.3.2 Иқроршавӣ ва баёноти таҳти шиканча ва дигар бадрафторӣ ба даст овардашуда дар суд истифода гардидаанд.....	42
6. Инкори ҳаққи чуброн.....	44
6.1 Номуваффақӣ дар бурдани тафтишоти самаранок	45
6.1.2 Тарсонидани онҳое, ки оид ба шиканча ошкоро сухан кардаанд.....	47
6.2 Ба ҷавобгарӣ накашидани муртакибони шиканча ва дигар бадрафторӣ.....	49
6.3 Фишороварӣ ба рузноманигороне, ки оид ба ҳолатҳои шиканча ва дигар бадрафторӣ гузориш додаанд.....	52
7. Ба инобат нагирифтани дархост, тавсия ва қарорҳои Кумитаи ҳуқуқи инсонии СММ.....	54
8. Шиканча ва дигар бадрафторӣ баъди бозгашт ба Тоҷикистон.....	57
9. Хулоса.....	61
Тавсияҳо	61
Пайнавишт	66

ФЕҲРИСТ

КҲИ СММ	Кумитаи ҳуқуқи инсонии СММ
КЗШ	Конвенсияи зидди шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, гайриинсонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф
КМҶ	Кодекси муурофиавии ҷиноятӣ
КҶ	Кодекси ҷиноятӣ
ДАҲИ	Додгоҳи Аврупо оид ба ҳуқуқи инсон
ВКД	Вазорати корҳои дохилӣ
ПБҲШС	Паймони байналхалқӣ доир ба ҳуқуқи шахрвандӣ ва сиёсӣ
ҲИУ	Ҳаракати исломии Ўзбекистон
ТНМ	Тавқиғоҳи нигоҳдории муваққатӣ дар шӯъбаҳои милитсияи ВКД (ИВС)
ПИКЗШ	Протоколи иловагии Конвенсияи зидди шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, гайриинсонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф
ШКД	Шӯъбаи корҳои дохилии ВКД
ТҲҲ	Ташкилоти ғайриҳукуматӣ
Шӯъбаи шашум	Раёсати мубориза алайҳи ҷиноятҳои муташаккили ВКД
ТТ	Тавқиғоҳи тафтишотии Вазорати адлия (СИЗО)
КДАМ	Кумитаи давлатии амнияти милли

МУҚАДДИМА

«Милитсия ба манбаи хатар табдил шудааст, на ба манбаи муҳофизат»

Модари қурбонии шиканча, Тоҷикистон, 2011

«Азобу шиканчае, ки аз дасти милисаҳо кашидам, дар зиндагии ман асари худро гузоштааст (...) Дар он шабу рӯзҳои сангин ман бо мусибати худ танҳо будам. Дар асри 21 зиндагӣ карда ва ба чунин ҳолат афтода, худро шахси аз ҳама таҳқиршуда, беҳуқуқ ва бадбахти рӯи замин ҳис кардам».

Иқтибос аз баёноти моҳи ноябри соли 2010 додаи шахсе, ки тибқи гузориш моҳи сентябри соли 2008 мавриди шиканча қарор гирифтааст.

Ҳамчун давлати узви аҳдномаҳои асосии ҳуқуқи инсон, ба монанди Паймони байналхалқӣ доир ба ҳуқуқи шахрвандӣ ва сиёсӣ (ПБХШС), Конвенсияи зидди шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, ғайринисонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф (КЗШ) Тоҷикистон қавл додаст, ки шиканча ва дигар намуди бадрафториро аз байн бардорад. Сарқонун ва дигар қонунҳои Тоҷикистон муҳимтарин муқарраротеро дарбар мегиранд, ки ин уҳдадорихоро таҷассум мекунанд¹.

Аммо таҳлили Авфи Байналмилал нишон медиҳад, ки амалияи шиканча ва дигар намуди бадрафторӣ дар ҳама гуна боздоштгоҳҳо ба таври густарда боқӣ мемонад². Боздоштшудагон, хусусан дар зинаҳои аввали дастгиршавӣ, осебпазири шиканча ва дигар намуди бадрафтории афсарони интизомӣ ба хотири «кушодани» ҷиноят бо роҳи ба гуноҳ иқдоркунӣ ва ҳамчунин пул гирифтани аз қурбонихоӣ шиканча ва ақрабон онҳо мебошанд. Муҳити фарогирӣ бе ҷазо мондан имкон медиҳад, ки қонуншиканиҳои милитсия бетафтиш монад³.

Гарчанде Кодекси нави мурофиаи ҷиноятӣ (КМҶ), ки моҳи апрели соли 2010 мавриди амал қарор гирифт, якҷанд кафолатҳои муҳими зидди шиканчаро муқаррар намудааст, дар қонунгузориҳои кишвар камбудихоӣ назаррас боқӣ мемонанд. Масалан, дар замони навиштани ин гузориш, қонуни кишвар дар сурати ба миён омадани иддаои шиканча, дастрасии фавриво ба муоинаи мустақили тиббӣ кафолат намедиҳад. Қонун ҳамчунин судяхоро уҳдадор намекунад, ки дар маҷлиси судӣ оиди интихоби чораи пешгирӣ дар паи иддаои шиканча ва бадрафторӣ чорачӯӣ кунанд. Дар натиҷа, судяхо аксаран иддаои шиканчаро сарфи назар намуда, изҳор мекунанд, ки тафтиши ин ҳолатҳо вазифаи онҳо нест ва онҳо танҳо қонунӣ будани дастгиркуниро баррасӣ мекунанд. Муқаррароти мавҷуда оиди қобили қабул набудани далелҳои бо роҳи ғайриқонунӣ ба даст овардашуда, дар мурофиаи судии дастгиршудагон ҳамчун далел истифода нашудани маълумоти зери шиканча ба даст овардари таъмин карда наметавонанд⁴.

Он кафолатҳо, ки дар қонунгузори кишвар ҷой доранд, аксаран дар амал иҷро намешаванд. Масалан, гарчанде ки қонун ҳуқуқи дастгиршудагон барои баъди дастгиршавӣ феврал бо ҳимоятгар вохӯрданро кафолат додааст⁵, таҳлили Авфи Байналмилал нишон медиҳад, ки дар амал дастгиршудагон дар давраи пурсишҳои ибтидоӣ, аксаран бе ҳимоятгар, мунтазам бидуни васоити иртибот бо олами беруна нигоҳ дошта мешаванд⁶.

То аввали соли 2012 Кодекси ҷинояти Тоҷикистон мафҳуми шиканчаро, ки ба моддаи 1-уми «Конвенсияи зидди шиканча» (КЗШ) мувофиқ бошад надошт, гарчанде ки дар вақти омодакунии ин гузориш қонун тағйир дода шуд. Ҳукумат омили пурраву фарогиронаи арзу шикоятҳо оид ба шиканча ва ба маҳкама кашида шудани дар ҷиноят гумонбар шудагонро нашр накардааст. Дар аксари ҳолатҳо одамон аз оқибатҳои шикояткунӣ дар хусуси шиканча ҳаросида, ба шикоятнависӣ ҷуръат намекунанд. Далеле вучуд дорад, ки мақомот онҳоеро, ки ҷуръат намуда, оид ба қонунвайронкунии милитсия сухан кардаанд, зеро фишор гирифтаанд⁷.

Дар масъалаи ашхосе, ки барои баррасии қазияҳои нақзи ҳуқуқи инсонии худ ба Кумитаи ҳуқуқи инсонии СММ (КҲИ СММ) шикоят бурдаанд, Тоҷикистон ба амал қардан аз руи дархосту қарорҳои Кумита муваффақ нашудааст. Дар ҳолатҳое, ки Кумитаи ҳуқуқи инсонии СММ барои баррасии парвандаҳои дар даст дошта барои маълумот дархост намудааст, Тоҷикистон ё тамоман посух намодааст ва ё маълумоту ҳуҷжатҳои заруриро пешниҳод накардааст. Дар 17 парвандаи фардӣ, ки нисбати онҳо Кумита солҳои 2003 – 2011 қарор қабул намудааст, аз ҷониби Тоҷикистон вайрон қардани мамнӯбияти шиканча ва дигар намуди бадрафторӣ қайд гардидааст. Эҳтимол дорад, ки дар баъзе ҳолатҳо мақомот ҷабрдидагонро барои ба ниҳоди СММ муроҷиат қардан таҳти фишор қарор додаанд⁸.

Иддаои боварибахше вучуд доранд, ки ашхоси иҷборан аз кишварҳои дигар ба Тоҷикистон оварда шуда ва ё истирдод шуда, баъди омадан таҳти шиканча ва дигар намуди бадрафторӣ қарор гирифтаанд. Соли 2010 Додгоҳи Аврупо оид ба ҳуқуқи инсон бинобар ҳислати густаришёфта касб қардани шиканча дар Тоҷикистон, дар се қазия қарор намуда буд, ки Русия он шаҳрвандони Тоҷикистонро, ки ба гумони ҷиноятҳои терроризм, таҳрики барҳам задани соҳти давлатӣ ва узвият дар ташкилотҳои гайриқонунӣ дар ҷустуҷӯи Тоҷикистон қарор доранд, набояд ба ин қаламрав истирдод намояд. Дар қазияи чаҳорум, соли 2010 Додгоҳ қарор намуд, ки Русия бо ба Тоҷикистон истирдод намудани даъвогар уҳдадорихои дар асоси Конвенсияи Аврупои ҳифзи ҳуқуқи инсон мавҷудбуда ва озодиҳои бунёдиро аллакай вайрон намудааст. Тоҷикистон ҳар сол даҳҳо хоҳиши истирдод мефиристад⁹.

Гузориши мазкур бо номгуи тавсияҳо ба мақомоти Тоҷикистон, ки вазъи ҳуқуқи инсон ва иҷроиши уҳдадорихои байналмилалӣ кишварро дар баҳши ҳуқуқи инсон беҳбуд хоҳанд бахшид, хотима меёбад.

УСЛУБ ВА САРЧАШМАҲОИ МАЪЛУМОТ

Ин гузориш асосан ба факту рақамҳое, ки дар аснои сафари корӣ ба Тоҷикистон аз 4 то 18 апрели соли 2011 ҷамъоварӣ шудаанд, ҳамчунин ба таҳқиқи иловагии масоили шиканча ва дигар намуди бадрафторӣ ва бемаъбулияти асос ёфтааст. Моҳи апрели соли 2011 намояндагони Авфи Байналмилал ба пойтахти кишвар шаҳри Душанбе, шаҳри Хучанди шимолӣ кишвар ва шаҳри Қургонтеппа, ки дар ҷануби вилояти Хатлон ҷойгир аст, ташриф оварда буданд.

Авфи Байналмилал ба он шахсон ва созмонҳое, ки бо пешкаш намудани маълумот дар таҳия шудани ин гузориш кӯмак намудаанд, миннатдорӣ изҳор мекунад. Инҳо қурбониёни шиканча ва ҳешу табори онҳо, ғаёлони ҳуқуқи башар, ҳуқуқшиносон, табибон, равшиносон, кормандони бахшҳои иҷтимоӣ ва рӯзноманигорон, намояндагони идораи Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар Тоҷикистон, мақомоти судӣ ва интизомӣ ва дигарон мебошанд. Авфи Байналмилал ҳамчунин бо намояндагони созмонҳои байнидавлатӣ ва байналмилалӣ Тоҷикистон вохуриҳо анҷом додааст.

Бисёр қурбониёни шиканча, ҳешу табори онҳо ва ғаёлони ҷомеаи шаҳрвандӣ аз тарси оқибатҳои ногувор нахостанд, ки онҳоро ном барем. Яқчанд парвандаҳои ба Авфи Байналмилал маълум бо хоҳиши ҷабридаҳо, ки махфияти онҳоро дархост намудаанд ва ё умедашонро аз дарёфти адолати судӣ кандаанд, ба ин гузориш ҳамроҳ нагардидаанд.

Дар аснои омода намудани ин гузориш Авфи Байналмилал доир ба масоили дар гузориш дарҷшуда ба мақомоти Тоҷикистон ва ниҳодҳои судӣ яқчанд саволҳо гузошта буд, то ақидаҳои онҳо дар ин гузориш сабт карда шаванд. Пеш аз ташриф овардан ба Тоҷикистон дар моҳи апрели соли 2011, Авфи Байналмилал барои вохурӣ бо Вазорати корҳои хориҷӣ, Вазорати корҳои дохилӣ (ВКД), сардори Раёсати мубориза алайҳи ҷиноятҳои муташаккили ВКД дар вилояти Сугд, сардори Сарраёсати иҷроӣ ҷазои ҷиноятии Вазорати адлия, Кумитаи давлатии амнияти миллӣ, Прокуратураи генералӣ, прокуратураи вилояти Сугд, Суди конститусионӣ ва Суди Олӣ дархост намуда буд. Авфи Байналмилал ҳамчунин хоҳиши воридшавӣ ба шӯъбаи милитсия, тавқиғоҳи нигоҳдории муваққатӣ (ТНМ)¹⁰ ва вохурӣ бо Илҳом Исмоновро дар тавқиғоҳи тафтишотии (ТТ) рақами 2-и шаҳри Хучанд намуда буд¹¹.

Авфи Байналмилал аз мулоқот бо муовини раиси Суди Олӣ ва раисони Коллегияҳои судӣ оид ба парвандаҳои шаҳрвандӣ, ҷиноятӣ, маъмури ва иқтисодӣ ва ҳамчунин ду мушовири Суди Олӣ, раиси Суди конститусионӣ, раиси суди вилояти Сугд, судияи суди ноҳияи Синои шаҳри Душанбе, сардори Раёсати иҷроӣ ҷазои ҷиноятии вилояти Сугд, сармуфаттишҳои Идораи умури дохилаи вилояти Сугд ва раиси Шӯрои Адлия дар вилояти Сугд ва гирифтани маълумот изҳори мамнуният мекунад.

Валекин дархостҳои боқимонда барои мулоқот ва ташрифот комёб нашуданд. Моҳҳои июн, июл ва августи соли 2011 Авфи Байналмилал ба Дастгоҳи иҷроияи Президент, Вазорати корҳои хориҷӣ, Вазорати корҳои дохилӣ, Вазорати адлия, Кумитаи давлатии амнияти миллӣ, Прокуратураи генералӣ ва прокуратураи вилояти Сугд мактуб ирсол намуда, дар хусуси қонунгузорӣ ва амалияи марбут ба шиканча ва дигар намуди бадрафторӣ саволгузорӣ намуд. Ҳамчунин, нусаҳои тамоми мактубҳои ирсолшуда барои ба мақомоти дахлдор фиристода шудан, ба Вазорати корҳои хориҷӣ ирсол шуданд. То вақти навиштани ин гузориш аз мақомоти расмӣ танҳо Кумитаи давлатии амнияти миллӣ ва прокуратураи вилояти Сугд ба мактубҳо ҷавоб гардониданд.

Сарчашмаҳои дигари ҳукумати аз Гузориши дуҷуми даврии Тоҷикистон дар Кумитаи зидди шиканча, ки санаи 6 декабри соли 2010 аз тарафи СММ қабул шудааст¹², гузоришоти ҳукумат оиди Тафсири даврии универсалии СММ дар соли 2011¹³, ва ҳамчунин мусоҳибаҳо бо намояндагони мақомот, ки дар матбуот нашр шудаанд, иборатанд.

1. ҶАДАДОРИҶОИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ ТОҶИКИСТОН ВА ИҚДОМОТИ ИҶРОИШИ ОНҶО ДАР ДОҶИЛИ КИШВАР

1.1 МЕЪЁРҶОИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ШИКАНҶА ВА ДИГАР НАМУДҶОИ МУОМИЛАИ БЕРАҶМОҶА, ҶАЙРИНСОҢӢ Ӣ ТАҶҚИРКУНАНДАИ ШАЪНУ ШАРАФ

Тибқи ҷандин санаду паймонҳои байналмилалӣ ва минтақавии ҳуқуқи инсон, аз ҷумла Эълומии умумии ҳуқуқи башар ва паймонҳои, ки Тоҷикистон ба онҳо шарик аст, шиканча ва дигар муносиботи бераҳмона, ғайринсонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф дар ҳуқуқи байналмилалӣ манъ шудаанд.

Ин мамнӯбият ҳамчун қоидаи ҳуқуқи урфии байналмилалӣ¹⁴, ба тамоми кишварҳои новобаста аз ҷададорӣҳои паймони онҳо дахл дошта, дар ҳама замон ва дар ҳама ҳолат, аз ҷумла дар замони ҷанг ва Ӣ ваъби фавқуллода, ки барои сарфи назар намудани баъзе аз ҷададорӣҳои дигари ҳуқуқи инсон асос мешаванд, амал мекунад.

Моддаи 7 Паймони байналхалқӣ доир ба ҳуқуқи шаҳрвандӣ ва сиёсӣ муқаррар мекунад: «Ҷе кас набояд таҳти шиканча Ӣ муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайринсонӣ Ӣ таҳқиркунандаи шаъну шараф қарор дода шавад». «Шиканча» ва «муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайринсонӣ Ӣ таҳқиркунандаи шаъну шараф» набояд ҳамчун мафҳумҳои ҷудогона баррасӣ шаванд, ҷун ҳамаи ин амалҳо мутлақо манъ карда шудаанд. Кумитаи ҳуқуқи инсонии СММ манъ кардани ин гуна муносибат Ӣ ҷазо ва Ӣ ҷиноят ҳисобидани онро нокифоя шуморида, ба зарурати пешгирӣ, тафтиш, ҷазодиҳии муртақибон ва ҷуброни қурбониён даъват намудааст¹⁵.

Конвенсияи зидди шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, ғайринсонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф (КЗШ) ба пешгирӣ ва манъкунии шиканча ба воситаи намояндагони давлатӣ тамарқуз намудааст. Ин санад шиканҷаро ҳамчун «ҳама гуна амале, ки ба воситаи он ба шахсе қасдан Ӣ бо дигар сабаби таъбири дорои ҳама гуна хислат асос Ӣфта, дарду азоби сахт Ӣ азоби ҷисмонӣ Ӣ маънавӣ расонда шавад, то ки аз ӯ Ӣ аз шахси сеюм маълумот гиранд Ӣ ўро ба иқроршавӣ маҷбур созанд, ўро барои амалҳои содирнамудаи ӯ Ӣ шахси сеюм Ӣ барои гумонбар шуданаш дар содир

намудани кирдори ҷиноӣ ҷазо диҳанд, инчунин ё шахси сеюмро тарсонанд ё маҷбур созанд, дар сурате, ки чунин дард ё азоб аз ҷониби шахси мансабдори давлатӣ ё шахси дигари расмӣ, ё бо шӯрангезии онҳо ё бо огоҳии онҳо ё огоҳии хомӯшноии онҳо расонида мешавад». Вай давлатҳоро ўҳдадор мекунад, ки тибқи қонуни ҷиноятӣ сазовори ҷазои муайян будани амалҳои шиканча ва дигар намудҳои бадрафторӣ, қасд ва шарикӣ дар содиркунии онро бо назардошти вазинии кирдор таъмин намоянд. Давлатҳо бояд нисбати ҳама гуна шикоят ва гузоришоти эътимодноки шиканча ва дигар намуди бадрафторӣ тафтишоти фаврӣ ва ҳолисона гузаронанд. Онҳо барои пешгирии шиканча ва дигар бадрафторӣ ҳамчунин бояд «чораҳои бонатиҷаи қонунгузорӣ, маъмурий, судӣ ва дигар чораҳоро бинанд». Илова бар ин, КЗШ дидани чораҳои пешгирикунандаро дар самти омӯзонидани намояндагони мақомот муайян намуда, аз давлатҳо талаб мекунад, ки қоидаҳои тартиби тафтишот ва ҳабсро мунтазам таҷдиди назар намоянд.

Мувофиқи моддаи 15 КЗШ ҳар як Давлати узв таъмин менамояд, ки ҳама гуна баёноте, ки таҳти шиканча ё¹⁶ дигар бадрафторӣ дода шудааст, дар ҷараёни ҳама гуна тафтишоти судӣ ҳамчун далел истифода нагардад, ба истиснои ҳолатҳое, ки он (баёнот) ба муқобили шахси дар содир намудани шиканча айбдоршаванда ҳамчун далели он истифода мегардад, ки ин баёнот дода шуда буд». Ба ҳамин монанд, Кумитаи ҳуқуқи инсонии СММ қайд менамояд, ки «хеле муҳим аст, ки ... қонун бояд дар мувофиқи судӣ истифода шудан ё қобили қабул будани баёнот ё иқроршавиеро, ки бо роҳи шиканча ва дигар бадрафторӣ ба даст оварда шудааст, манъ кунад»¹⁷.

Тоҷикистон узви Паймони байналхалқӣ доир ба ҳуқуқи шаҳрвандӣ ва сиёсӣ (ПБҲШС) буда¹⁸, Протоколи иловагии ПБҲШС-ро, ки тарзи ирсали шикоятҳои фардиро барои баррасӣ аз тарафи Кумитаи ҳуқуқи инсонии СММ муқаррар мекунад, ба тасвиб расонидааст.

Соли 2005 **Кумитаи ҳуқуқи инсонии СММ** гузориши аввалии Тоҷикистонро ҳамчун узви ПБҲШС баррасӣ намуда, дар хусуси «хислати густаришёфта қасб кардани истифодаи бадрафторӣ ва шиканча аз ҷониби мақомоти тафтишотӣ ва дигар мақомот барои ба даст овардани маълумот, баёнот ва ё шаҳодати худгунаҳкоркунӣ аз гумонбарон, шоҳидон ё ҳабсшудагон» изҳори нигаронӣ намуд¹⁹ ва Тоҷикистонро даъват кард, то «барои барҳам додани ин амалҳо, барои тафтиши фаврии ҳама гуна шикоятҳои истифодаи чунин амалҳо аз тарафи мақомот ва барои таъқиби тезтари қонунӣ, маҳкумкунӣ ва ҷазои масъулон ва ба ҷабридаҳо додани ҷаброни муносиб чораҳои зарурӣ андешад».

Тоҷикистон санаи 11 январи соли 1995 ба **Конвенсияи зидди шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф** (КЗШ) ҳамроҳ шуда, дар натиҷа ба зиммаи худ ўҳдадорӣ дидани «чораҳои махсуси пешгирикунандаеро гирифт, ки ... барои ҷилавгирӣ кардан аз шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф, хусусан дар маҳбас ё боздошт муҳим мебошанд»²⁰. Соли 2006 Кумитаи зидди шиканча²¹ гузориши аввалии Тоҷикистонро ҳамчун давлати узви КЗШ баррасӣ намуда, «арзу шикоятҳои сершуморро дар хусуси истифодаи густурда ва мунтазами шиканча ва дигар бадрафторӣ аз тарафи мақомоти интизомӣ ва тафтишотӣ, хусусан барои ба даст овардани иқроршавӣ, ки дар мувофиқи ҷиноятӣ истифода мешавад» ва «набудани чораҳои пешгирӣ, ки ҳифзи натиҷабахши тамоми аҳли ҷомеа аз шиканча ва дигар бадрафторӣ таъмин карда тавонад», қайд намуд. Панҷ сол гузашта, мақомот ҳануз ҳам тавсифаҳои асосии Кумитаро, ки ба таҳкими

кафолатҳои зидди шиканча равон карда шудаанд, пурра иҷро накардаанд. Дар охири соли 2010 Тоҷикистон Гузориши дуюми даврии худро ба Кумитаи зидди шиканча фиристод, ки он моҳи октябри соли 2012 баррасӣ хоҳад шуд.

Моҳи октябри соли 2011 вазӣ ҳуқуқи инсон дар Тоҷикистон аз тарафи **Шурои ҳуқуқи инсонии СММ** баррасӣ гардида, барои барҳамдиҳии шиканча як қатор тавсияҳо дода шуданд. Аз ин радиф, Тоҷикистон тавсияҳои ба қонунгузории кишвар ворид намудани мафҳуми дар паймони байналмилалӣ муқарраршудаи шиканчаро қабул карда, ба дидани чораҳои муборизаи зидди шиканча розигӣ дод. Ҳамзамон, Тоҷикистон ба тасвиб расонидани Протоколи иловагии КЗШ-ро, ки аз давлатҳо қабули низоми ташрифи мунтазам ба ҳама гуна маҳбасҳоро аз ҷониби «васоити пешгирии милли» ва мақоми таҳассусии байналмилалӣ талаб мекунад, ба сабаби камбудии захираҳо рад намуда, вале розигӣ дод, ки ин масъала минбаъд мавриди омӯзиш қарор мегирад.

Ҳамчун узви **Созмони Амният ва Ҳамкории дар Аврупо (САҲА)**, Тоҷикистон вазифадор шудааст, ки ӯҳдадорихоро дар ҷанбаи «андозаи инсонӣ», ки мамнӯияти шиканча ё муносибат ва ҷазои бераҳмона, гайринсонӣ ё таҳдиқкунандаи шаъну шараф, озодӣ аз ҳабс ё боздошти худсарона ва ҳуқуқи мурофиаи боадолатонаро дарбар мегиранд, риоя кунад.

1.2 ПРИНЦИПҲОИ АСОСИИ МАНЪКУНАНДАИ ШИКАНЧА ДАР ҚОНУНГУЗОРИИ ТОҶИКИСТОН

Дар қонунгузории Тоҷикистон муқаррароти равшане ҷой доранд, ки истифодаи шиканчаро манъ намуда, волеияти ҳуқуқи байналмилалиро эълон медоранд²². Сарқонуни кишвар муқаррар намудааст, ки «ба ҳеҷ кас шиканча, ҷазо ва муносибати гайринсонӣ раво дида намешавад»²³.

Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ (КМЧ) муқаррар намудааст, ки «Ҳеҷ яке аз иштирокчиёни мурофиаи ҷиноятӣ наметавонад таҳти зӯрварӣ, шиканча ва дигар муносибати бераҳмона ё пасткунандаи шаъну шарафи инсонӣ қарор гирад»²⁴. Дар ин кодекс ҳамчунин муқаррар шудааст, ки «ҳангоми пешбурди амали тафтишотӣ татбиқи зӯрварӣ, таҳдид ва дигар чораҳои гайриқонунӣ... мумкин нест»²⁵ ва «далелҳое, ки дар ҷараёни таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ бо роҳи зӯрӣ, таҳдид, азобу шиканча, рафтори бераҳмона ва ё усулҳои дигари гайриқонунӣ ба даст оварда шудаанд, беэътибор дониста, барои айбдоркунӣ асос шуда наметавонанд»²⁶.

Ҳамзамон, Авфи Байналмилал аз он нигарон аст, ки қонунгузории кишвар кафолатҳои заруриро, ки эҳтироми ӯҳдадорихои байналмилалии Тоҷикистонро дар амал таъмин карда тавонанд, надорад²⁷.

1.3 АМАЛИ ҲУКУМАТ

Мансабдорони калони давлатӣ мӯътақид будани худро ба ҳуқуқи инсон зуд-зуд изҳор мекунанд. Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба парламент аз 20 апрели соли 2011 ӯҳдадорӣ ҳукуматро дар муҳофизати ҳуқуқи инсон, волеияти қонун ва тартибот қайд намудааст.

Дар солҳои наздик Тоҷикистон баҳри мустаҳкамкунии ҳокимияти судӣ ва баланд бардоштани мақоми судяҳо дар муҳофизати ҳуқуқи озодӣ ва манфиатҳои шаҳрвандону ниҳодҳои давлатӣ, баланд бардоштани савияи дониш²⁸, таҷриба ва масъулияти кормандони мақомоти судӣ ду

зинаи Барномаи ислоҳоти судиро амалӣ гардонид²⁹. Дар ин барнома қабули КМЧ-и нав, ки аз 1 апрели соли 2010 мавриди амал қарор гирифт, қадами асосӣ маҳсуб мешавад. КМЧ-и нав, масалан, бо расмӣ намудани маҷлиси судӣ оиди интиҳоби чораи пешгирии ва аз прокуратура ба салоҳияти судҳо вогузор кардани ваколати ҳабс дар давраи тафтиши пешакӣ ва ҳабси хонагӣ, кафолатҳои зидди шиканчаро мустаҳкам намуд³⁰. Ҳамзамон, чи тавре, ки ин гузориш нишон медиҳад, ҳам муқаррароти КМЧ ва ҳам амалияи иҷрои онҳо нуқсонҳои ҷиддӣ доранд. Зинаи дуҷомаи барномаи ислоҳот ба барҳамдиҳии коррупсия, баланд бардоштани маоши судяҳо ва қабули Кодекси ҷиноятии нав бартарӣ медиҳад³¹.

Президент Раҳмон соли 2007 барои таъсиси институти Ваколатдори ҳуқуқи инсон ташаббус намуда, қайд кард: «Бо мақсади пурзӯр намудани фаъолият дар ин бахш ва густариши минбаъдаи раванди демократикунони ҷомеа, инчунин баланд бардоштани сатҳи ҳимояи ҳуқуқи инсон чунин мешуморам, ки дар мамлакатамон вақти ҳалли масъалаи таъсис додани институти миллии ваколатдори ҳуқуқи инсон расидааст. Ин сохтор ҳамчун яке аз институтҳои демократӣ бояд робита ва ҳамкориҳои мақомоти давлатиро бо ҷомеаи шаҳрвандӣ боз ҳам тақвият диҳад»³². Моҳи апрели соли 2008 қонун дар бораи ваколатдор³³ мавриди амал қарор гирифт ва 27 май Зариф Ализода ба ин вазифа таъин гардид³⁴. Тибқи гузоришот, моҳи ноябри соли 2011 Зариф Ализода изҳор намуд, ки доираи салоҳияти вай ҳамчун ваколатдор алҳол муҳуд аст, вале тағйироти минбаъдаи қонунгузорӣ ба вай имконият медиҳад, ки бо парвандаҳои ҷиноятӣ дар давраи тафтишот шинос шавад³⁵.

Моҳи январи соли 2012 вазири нав таъиншудаи корҳои дохилӣ Рамазон Раҳимов дар хусуси муборизаи ҷиддӣ бурданаш бо кормандоне, ки дар тафтишот воситаҳо ва рафторҳои гайриқонуниро истифода мебаранд, изҳор намуд³⁶. Соли 2011 Тоҷикистон Гузоришгари махсуси СММ оид ба шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, гайриинсонӣ ва таҳдиркунандаи шаъну шарафро (Гузоришгари махсус оид ба шиканча) ба кишвар даъват намуд ва ташрифи гузоришгар моҳи май соли 2012 амалӣ гардид. Авфи Байналмилал аз чорабинии ҳукумати, ки ҳангоми навиштани ин гузориш бо мақсади баланд намудани огоҳии мақомоти интизомӣ оид ба пешгирии шиканча аз ҷониби гурӯҳи корӣ бо сарвари раиси Суди конститусионӣ дар қаламрави кишвар матраҳ мешуд, истиқбол мекунад.

Дигар чорабинии ҷилавгирӣ аз шиканча тағйирӣ Кодекси ҷиноятӣ дар аввали соли 2012 ва дохилкунии мафҳуми ба ҳуқуқи байналмилал мутобикӣ шиканча мебошад. Моҳи март соли 2012 Тоҷикистон азми худро оид ба иҷро намудани баъзе тавсияҳои Тафсири даврии универсалии Шӯрои ҳуқуқи инсон, аз ҷумла таъмини ёрии ҳуқуқӣ ва тиббии дастгиршудагони дар ҳабс буда ва тағйирӣ Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ барои таъмини сабти шахсияти намоёндаи мақомот, ки дар ҳабскунӣ иштирок кардааст, эълон кард³⁷.

Ҳамзамон, Авфи Байналмилал қайд мекунад, ки ин дигаргуниҳо мусбӣ ва назаррас бошанд ҳам, танҳо қадамҳои кӯчаке дар ҳалли амалияи устуворшудаи шиканча ва дигар бадрафторӣ дар байни мақомоти милитсия ва бехатарии Тоҷикистон мебошанд.

2. САТҲИ ШИКАНЧА ВА ДИГАР БАДРАФТОРӢ ДАР ТОҶИКИСТОН

«Мо шиканча намедихем, мо асосан танҳо лату кубро истифода мекунем»

Афсари милитсия ҳангоми саволдиҳӣ оид ба шаклҳои шиканча дар семинари омузишӣ, соли 2005

Дар Тоҷикистон шиканча ва дигар бадрафторӣ дар муҳити пинҳонӣ сурат мегиранд. Дастгиршудагон ва аъзои оилаи онҳо аксаран аз даҳон кушодан дар ин хусус меҳаросанд ва агар рӯи рост суҳан кунанд ё чуръат карда шикоят кунанд ҳам, гунаҳкорон фақат баъзан ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд.

Моҳи январи соли 2012³⁸ қонишини Прокурори генерали Абдуқодир Муҳаммадиев изҳор намуд, ки дар соли 2011 тақрибан 26 шикояти шиканча ва дигар бадрафторӣ ба қайд гирифта шуда, танҳо панҷгои онҳо тасдиқ шудаанд. Вай изҳор намуд, ки ин пешравиест нисбати соли 2010, ки он замон 48 шикоят қайд шуда, 13-тои он тасдиқ шуда буданд³⁹. Моҳи январи соли 2012 вазири адлия Рустам Менглиев тибқи гузориш гуфтааст⁴⁰, ки дар соли 2011 дар муассисаҳои ислоҳотӣ ягон ҳолати шиканча ба қайд гирифта нашудааст. Дар гузориши соли 2011, Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон қайд намудааст, ки панҷ шикояти вабаста ба шиканчаро дар даст дорад ва «бо вучуди ин проблемаи шиканча яке аз проблемаҳои мубрам дар Тоҷикистон боқӣ мемонад»⁴¹.

Вале ҳуқуқдонҳо ва муҳофизони ҳуқуқи инсон дар Душанбе, вилоятҳои Хатлон ва Суғд ба Авфи Байналмилал изҳор намуданд, ки миқдори хеле зиёдтари иддаои шиканча ва дигар бадрафториро дар даст доранд⁴². Як фаъоли ҳуқуқи инсон ба Авфи Байналмилал гуфт, ки «мардум аз чиноят дида, бештар аз милитсия метарсанд. Милитсия на ҳамчун мақоми муҳофизаткунанда, балки ҳамчун мақоми ҷазодиҳанда дида мешавад». Моҳи апрели соли 2011 як нозири ҳуқуқи инсон гузориш дод, ки «хеле кам мешавад, ки касеро дастгир карда, вале назада бошанд... барои ин дастгиршуда бояд «одам» дошта бошад. Муносибате, ки писари прокурор аз он бархурдор аст, бояд дастраси ҳама бошад.» Ҷимоятгар Қаям Юсупов ба Авфи Байналмилал гузориш дод, ки 10 сентябри соли 2009 аз ошӯнаи дуҷуми бинои маъмурии твқиғоҳи муваққатии № 2-и шаҳри Хуҷанд овози доду фарёдро шунид. «Он рӯз ҳаво гарм буд ва тирезаҳо кушода буданд. Аз ин сабаб, ҷимоятгарон ва муфаттишоне, ки дар поён интизор буданд, ҳамчунин хешовандоне, ки барои бастаҳои озукаи маҳбусонро ба кормандони боздоштгоҳ додан навбат истода буданд, овози мардеро шуниданд, ки «маро назанед!» гуфта фарёд мезад. Аммо лату куб идома меёфт ва ақрабони **Толиб Ҷураев** овози ӯро шинохтанд. Мувофиқи гузориш, баъди он ки Қаям Юсупов ин ҳодисаро ба сардори

тавқиғоҳ расонид, доду фарёд қатъ гардид. Рузи дигар, 11 сентябри соли 2009, барои дидани Толиб Ҷураев духтурро даъват карданд. «Ба прокурори вилояти Сугд хабар дода шуд, вале ягон чорае надиданд», гуфт Қаюм Юсупов.

Лоиҳаҳои мониторинги аз ҷониби ташкилотҳои ғайриҳукумати (ТҒҲ) иҷрошуда ба масъала то дараҷае равшанӣ андохтанд. Лоиҳаи мониторинги аз моҳи июни соли 2007 то декабри 2008⁴³ иҷрошуда 92 ҳолати иддаои шиканча ва дигар бадрафториро аз тарафи намоёндагони мақомоти интизомӣ ба қайд гирифт. Лоиҳаи дигаре, ки дар давоми 8 моҳи соли 2011 дар Душанбе, Хатлон ва Сугд амалӣ гардид, 29 ҳолати шиканча ва дигар бадрафториро, ки аксарияти онҳо дар боздошти давраи тафтишот рух додаанд, ба қайд гирифт. ТҒҲ ва ҳимоятгарон мутмаинанд, ки бисёр ҳолатҳои дигар аз ҳисоб берун мондаанд.

Ассоциатсияи хайриявии «Авесто», ки дар бахши солимгардонии қурбониёни шиканча кор мебарад, ба Авфи Байналмилал изҳор намуд⁴⁴, ки ҳар сол тақрибан 30 нафари нав ба онҳо муроҷиат мекунанд⁴⁵ ва қурбониёни дар назди онҳо табобат гирифта, мардон, занон ва кӯдаконро дар бар мегиранд. Соли 2009 ин ташкилот бо 69 ҳолат ва соли 2010 бо 72 ҳолат сару кор доштааст. Санаи 5 сентябри соли 2011 намоёндаи «Авесто» ба Авфи Байналмилал маълумот дод, ки аз моҳи январ то июни соли 2011 боз 15 нафари дигар барои ёри ба онҳо муроҷиат намуданд. Мувофиқи маълумоти ин ташкилот, аксарият гузориш додаанд, ки дар давраи ҳабси пеш аз судӣ ва ё дар маҳбас мавриди шиканча қарор гирифтаанд.

Дар байни моҳи ноябри соли 2003 ва моҳи марти соли 2011 КҲИ СММ нисбати қазияҳои марбӯт ба Тоҷикистон 20 қарор қабул намуда, ба ҳулосае омадааст, ки аз ин миқдор дар 17 ҳолат мамнӯбияти шиканча ва дигар бадрафторӣ вайрон карда шудааст. Ин қазияҳо ҳолатҳои шиканчаро дар байни солҳои 1998 ва 2005 дар шӯъбаҳои корҳои дохила, тавқиғоҳҳои муваққатӣ ва тафтишотӣ, дар Раёсати мубориза алайҳи ҷиноятҳои муташаккили ВКХ (маъруф бо номи «шӯъбаи шашум») ва тавқиғоҳҳои ҚДАМ дар бар мегиранд⁴⁶. Тавқиғоҳҳои номбаршуда дар Душанбе, Хучанд ва дигар шаҳрҳо ҷойгир шудаанд.

ДАҲИ низ оид ба амалияи шиканча ва дигар бадрафторӣ дар Тоҷикистон борҳо изҳори ташвиш намуда, аз ҷумла, қайд кардааст, ки «додгоҳ ҳозир аст дар Тоҷикистон масъалаи доманадор будани бадрафториро эътироф кунад»⁴⁷.

Моҳи апрели соли 2011 Дафтари САҲА дар Душанбе дар хусуси гирифтани шикоятҳои шиканча, асосан аз Сугд, аз ҷумла Панҷакент, ҳамчунин аз Хоруг ва дигар навоҳӣ гузориш додаст.

ТҒҲ ва ҳимоятгарон ба Авфи Байналмилал гуфтаанд, ки гунаҳкорон аксаран кормандони оперативӣ-ҷустуҷуи милитсия буда, онҳо дар вақти дастгиркунӣ ва ё фавран баъди дастгиркунӣ, дар шӯъбаи милитсия ё дар роҳ ба шӯъбаи милитсия шиканча ва бадрафторӣ мекунанд. Оид ба ҷой доштани шиканча ва дигар намуди бадрафторӣ дар тавқиғоҳҳои нигоҳдории муваққатии (ТНМ) шӯъбаҳои милитсияи таҳти салоҳияти ВКД буда ва тавқиғоҳҳои тафтишотии (ТТ) Вазорати адлия, ки дар он ҷо гумонбарон дар давраи тафтишот нигоҳдорӣ мешаванд, ва тавқиғоҳҳои ҚДАМ низ гузоришҳо мавҷуданд. Тибқи қонун, шахси дастгиршуда ба муддати на зиёда аз 72 соат дар тавқиғоҳи муваққатӣ нигоҳдорӣ шуда, бояд ба назди судья ба маҷлиси судӣ оид ба интиҳоби чораи пешгирӣ бурда шавад. Судья дар хусуси баҳабсгирӣ, ё татбиқи чораҳои алтернативӣ, ба монанди гарав ё озодкунӣ қарор мебарорад. Агар судья дар хусуси ба ҳабс гирифтани гумонбар қарор кунад,

вай ба тавқиғтоҳи муваққатӣ фиристода мешавад.

Дар асоси тадқиқоти худ, Авфи Байналмилал мутмаин аст, ки дар Тоҷикистон шиканча ва дигар намуди бадрафторӣ хусусан дар давраи боздошти пеш аз судӣ, алалхусус дар тавқиғтоҳҳои муваққатӣ ва ҳамчунин тафтишотӣ, рӯй медиҳад. Дар масъалаи кафолати зидди шиканча, қонуни кишвар камбудии бисёр дорад. Илова бар ин, он кафолатҳои муҳиме, ки дар қонун мавҷуданд, ба монанди дастрасӣ ба ҳимоя фавран баъди дастгиршавӣ, дар амал хеле кам татбиқ мешаванд.

2.1 ШИКАНЧА ВА ДИГАР БАДРАФТОРӢ АЗ ҶОНИБИ МИЛИТСИЯ

“Мутаассифона, дар мо кормандоне ҳастанд, ки ҷиноятро на бо майна, балки барои мансаби баландтар гирифта, бо калтак мекушоанд».

Тоҳир Норматов, сардори идораи тафтишотии ВКД, дар семинари САҲА, моҳи ноябри соли 2008

2.1.1 ФИШОРИ КУШОДАНИ ҶИНОЯТҶО

Дар Тоҷикистон барои афсарони милитсия аксаран ҳавасмандии содир кардани шиканча ва дигар бадрафторӣ аз омилҳои монеткунанда устувортаранд. Сарчашмаҳои мустақили дохилӣ гузориш додаанд, ки ба бисёр намоёндагонӣ мақомоти интизомӣ ба таври гайрирасмӣ аз рӯи шумораи ҷиноятҳои кушодаи онҳо баҳо дода мешавад. Чунин низом хавфи аз тарафи намоёндагонӣ милитсия гайрирасмӣ боздошт намудани гумонбар ва истифода кардани шиканча ва дигар бадрафториро барои иқроркунӣ зиёд мекунад.

Як нозир ҳуқуқи инсон дар Хуҷанд чунин баён намуд⁴⁸: «Барои милитсия ба қайд гирифтани ҷиноят хуб нест, чунки давлат меҳодад, ки омили сатҳи пасти ҷиноятро дошта бошад. Агар ҷиноят ба қайд гирифта шавад, вай бояд ошкор гардад. Муфаттиш чи қадаре, ки ҷинояти бисёрро ошкор кунад, ҳамон қадар хуб аст. Ин ба сардори вай таъсири хуб мерасонад.»

Рӯзномаи «Вечерка» гузориш додаст, ки аз рӯи гуфти Вазири корҳои дохила дар соли 2011 91 фоизи ҷиноятҳо ошкор гардидаанд⁴⁹.

Фарҳод Дадобоев, Насим Салимзода, Муҳаммадшариф Умаров, Равшан Холов ва Ёсин Сафаров (аз 22 то 25-сола ҳастанд) санаи 12 ва 13 сентябри соли 2011 ба гумони содиркунии куштор дар санаи 11 сентябр дар деҳаи Хоҷаи Аълои ҷамоати Чоркӯҳ дастгир шуда буданд. Онҳо дар ШКД №2-и шаҳри Исфара нигоҳдорӣ мешуданд. Санаи 13 сентябр ҳамаи панҷ нафар ба куштор «иқрор» шуда, дар ҷои ҳодиса нишондод доданд ва он бо видео сабт шуд. Вале баъдтар онҳо баёноти худро дигар карда, изҳор намуданд, ки мавриди фишори ҷисмонӣ ва равонӣ қарор гирифта буданд. Аз рӯи гуфти ҳимоятгари Насим Салимзода, ба вай се рӯз иҷозати хӯрдан ва хуфтан надода, ба гурдаҳояш бо калтаки резинӣ заданд. Аз рӯи гузориш афсарони милитсия сари Фаҳод Дадобоевро бо халтаи пластикӣ пӯшида, саги посбониро ба тарафи яке аз онҳо сар додаанд. Падару модарони онҳо гуфтаанд, ки вақти дар милисахона будан доду фарёди онҳоро ҳангоми задан шунидаанд, вале афсарони милитсия инро инкор намуда, гуфтаанд, ки он доду фарёди одамони дигар будааст.

Падару модарони онҳо санаи 14 сентябр ба ҳимоятгар муроҷиат намуданд, вале вай он рӯз танҳо бо Насим Салимзода вохӯрда тавонист. Гумонбарон ба ШКД-и №1 Исфара интиқол дода шуданд. Тибқи гузориш онҳоро эксперти тиббӣ санаи 15 сентябр дар набудани

ҳимоятгар муоина кардааст, аммо баъди муоина ягон хулосае дода нашудааст.

Дар маҷлиси судӣ оид ба интихоби чораи пешгирии санаи 16 сентябри соли 2011 онҳо изҳор намуданд, ки онҳоро лату куб намуда барои иҷрои машқҳои ҷисмонӣ (500 маротиба дар ҷои худ нишаста хестан ва аз фарш бо фишори дастон тани худро бардоштан) маҷбур карданд. Яке аз онҳо ба судья захмеро дар рони худ нишон дод. Мувофиқи гузориш, судья иддаои шиканчаро ба инобат нагирифт.

Дар таърихи 20 ва 21 сентябр панҷ нафар ба куштор айбдор шуданд⁵⁰. Аҳли оилаи онҳо оид ба истифодаи шиканча ба прокуратураи вилоят ва дигар мақомот шикоят бурданд. Аз рӯи хабарҳо, санаи 24 феввали соли 2012 гуноҳи онҳо аз «куштор» ба «чароҳати ҷисмонии ба марг оварда расонида» тағйир дода шудааст. Санаи 7 марти соли 2012 ҳамаи панҷ нафар аз 10 то 12 солӣ аз озодӣ маҳрум шуданд. Ҳоло онҳо аз болои ин ҳукм шикоят намуда истодаанд ва дар тавқифгоҳи тафтишотии Хучанд нигоҳдорӣ мешаванд.

Фаъоли ҳуқуқи инсон А.З. боварӣ дорад, ки низоми баҳодихӣ ба миқдори ҷиноятҳои ошкорнамуда дар маркази мушкilot меистад: «мансабдорони олирутба асосан дар бораи мансаб ва ояндаи худ фикр мекунад, на дар бораи кишвар. Ҳама чиз ба тариқи зина ба зина меравад. Муфаттиши парванда ба роҳбари худ ҳисобот медиҳад ва ғайра. Ҳамаи онҳо мехоҳанд кори хуби худро намоиш диҳанд ва ҳеч кас намехоҳад чуқуртар рафта, ҳақиқатро ёбад»⁵¹.

ТҲҲ-и Тоҷикистон гузориш додаанд, ки илова бар ин, камбудии таҷҳизоти техникӣ барои тафтиши ҷиноятҳо ва хизматрасонии судии тиббӣ, ки амал намекунад, ба шиканча оварда мерасонанд; кӯшиш ва таҷрибаи нигоҳдории далелҳо хеле нокифоя аст. Аз рӯи гузоришҳо, таълими криминология асосан назариявӣ буда, факултаи криминология таҷҳизоти заруриро доро нест. ТҲҲ гузориш додаанд, ки аз рӯи гуфти муфаттишон, «икроршавиро зада гирифтган аксаран ягона роҳи кушодани ҷиноятҳо мебошад.»

Дар соли 2009 гузориши ТҲҲ Дафтари ҳуқуқи инсон ва қонуният қайд намудааст, ки «коргарони милитсия дар гумонбар сарчашмаи асосии маълумотро оид ба ҷиноят мебинанд. Онҳо кӯшиш мекунад, ки аз вай маълумотро доир ба шарикон, ҳолатҳои содиркунии ҷиноят (мувофиқан оид ба пайҳое, ки ҳамчун далел истифода шуданашон мумкин аст), дар бораи ҷои аслиҳои ҷиноят ва ё моликияти бо роҳи ҷиноят ба даст овардашуда ба даст оваранд. Чунин маълумот чараёни корро барои кормандони милитсия дар кушодани ва тафтиш намудани ҷиноятҳои алоҳида хеле «сабук» мекунад: зарурияти дида баромадани якчанд версияҳои ҷиноят аз байн меравад, ба ҷои ҷустуҷӯи далелҳо онҳоро танҳо расмӣ кунонидан лозим мешавад. Бевосита аз гумонбар гирифтани маълумот имкон медиҳад, ки вақт, захираҳои инсонӣ ва моддӣ сарфа шаванд ва ин ба милисаҳои серкору аз захираҳои зарурии моддӣ танқис хеле муҳим аст»⁵².

ТҲҲ ва ҳимоятгарон гузориш медиҳанд, ки шиканча ҳамавора, хусусан алайҳи аъзон осебпазирӣ аҳоли, ки эҳтимоли шикоят карданашон кам аст, истифода мешавад. Як фаъоли ҳуқуқи инсон аз Хучанд изҳор намуд, ки «кормандони милитсия барои беҳтар намудани омори худ, шахсони беҳона ва кӯдакони кӯчаро боздошт намуда, шиканча медиҳанд»⁵³. Якчанд ТҲҲ ба Авфи Байналмилал гуфтаанд, ки хавфи ҳадафи милитсия қарор гирифтган, махсусан ба мардони ҳамчинсгаро ва онҳое, ки ҳамчун ҳамчинсгаро доништа мешаванд, таҳдид мекунад. Тибқи гузоришҳо, онҳоро аксаран ба муддати якчанд соат боздошта, баъзан

лату куб карда ва баъди гирифтани пора ҷавоб медиҳанд. «Ман марди ҳамҷинсбозеро медонам, ки ҳар гоҳе, ки дар он минтақа ҷиноят шавад, аз тарафи кормандони милиса боздошт мегардад», гуфт як намояндаи ташкилоти байндавлатӣ, ки дар Тоҷикистон кор мекунад.

Яке аз нозирони мустақили ҳуқуқи инсон ба Авфи Байналмилал⁵⁴ гузориш дод: «мардум метавонанд дар ҳолати ҷиноятҳои на он қадар ҷиддӣ бе лату куб ҳалос шаванд, вале дар сурати ҷиноятҳои вазнин агар иқроӣ нашаванд, лату куб мешаванд» ва илова намуд, ки «милиса дар истифодаи зурӣ дудилагӣ намекунад... Онҳо парво надоранд, ки дар назди онҳо кӣ истодааст – муйсафед, зан ва ё кӯдак»⁵⁵.

2.1.2 ФАСОДИ ГУСТУРДА

«Фасод дар Тоҷикистон ҳамчун тортанакест, ки ба ҳар тараф меравад. Бо фақат як пояшро бурдан ба чизи назаррасе ноил намешавӣ. Фасод тамоми ҷомеаро фаро гирифтааст».

Мутахассиси байналмилалӣ аз Тоҷикистон, апрели соли 2011

Тибқи гузориш раиси Оҷонси назорати молиявӣ ва мубориза бар фасод Фаттоҳ Саидов гуфтааст, ки милитсия яке аз фасодзодатарин ниҳодҳои давлатӣ мебошад ва *«баъзе кормандони милитсия тамоми виҷдон надоранд»*

Азия Плюс, апрели соли 2011

Дар гузориши созмони Transparency International барои соли 2011, Тоҷикистон дар байни 183 давлат 31-умин давлати фасодзодатарин эълон шудааст. Ин гузориш сатҳи осебпазирии бахшҳои давлатиро дар кишварҳо ба инобат мегирад.

Сармуҳаррири агентии иттилоотии Тоҷикистон «Авесто» Зафар Абдуллоев фасодро дар мақомоти интизомӣ тасвир карда, изҳор намуд: «имрӯзҳо чандин генералу сарҳанго... соҳиби хонаҳои бузург, мошинҳои гаронбаҳо, мағозаҳои молҳои гаронбаҳо дар маркази пойтахтанд... ва новобаста аз он, ки маоши расмиашон аз сатҳи зиндагии онҳо ҳазорҳо маротиба паस्तтар аст, ин шармандагӣ ҳисоб намешавад. Аммо, мутаассифона, ... (онҳо) аз худ намерсанд, ки оё ин ба низоми ВКД хавф надорад»⁵⁶.

Фасод дар низоми адлияи ҷиноии Тоҷикистон хеле густаришёфта маҳсуб мешавад. Намояндагони воломақоми давлатӣ мавҷудияти онро чи дар мақомоти интизомӣ ва чи судӣ тасдиқ мекунанд. Моҳи июни соли 2011 Президент Раҳмон ба мансабдорони мақомоти интизомӣ ва судии нав таъиншуда⁵⁷ изҳор намуд, ки фасод «оброӯю эътибори сохтори судӣ ва кормандони онро коста мегардонад. Президент Раҳмон маҳалчигӣ ва фасодро маҳқум намуда⁵⁸, дар ҷаласаи порлумонӣ кайд намуд: «Сарқонун ва дигар қонунҳо ба Президент, фарзандони президент ва шаҳрвандони оддӣ дахл доранд... Ҳеҷ кас бартарие надорад» ва стратегияи давлатии мубориза бо фасод қабул гардид⁵⁹. Вале дар амал фасод паҳншуда боқӣ мемонад ва барои пеши онро гирифтани чораҳои нокифоя дида шудаанд. Мувофиқи тадқиқоти Маркази тадқиқоти стратегияи назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 2011 онд ба фасод, аҳли ҷомеа боварӣ доранд, ки милитсия ва прокуратура аз ниҳодҳои фасодзодатарин мебошанд⁶⁰.

Яке аз шаклҳои фасод, ки ба масоили дар ин гузориш матраҳшуда дахл дорад ва аз ҷониби рӯзноманигорон, ҷабҳалони ҳуқуқи инсон, ҳимоятгарон ва коршиносони байналмилалӣ дар Тоҷикистон буда арзёбӣ шудааст, ин аксаран аз тарафи кормандони мақомоти интизомӣ бо

мақсади пора гирифтган айбдор намудан мебошад. Як намояндаи ташкилоти байнидавлатӣ изҳор намуд⁶¹: «агар гумонбаршудагон дар шӯъбаи милитсия, ҷамчунин дар боздоштгоҳи муваққатӣ ба кормандони милитсия пул диҳанд, озод мешаванд ва ё айби онҳо сабуктар карда мешавад. Пулдихӣ ҷамчунин воситаи таъсиррасонӣ ба натиҷаи парвандаҳои ба суд воридшуда мебошад».

Сӯиистифодаи кормандони милитсия ва фасод аксаран дар радифи якдигар меистанд. Авфи Байналмилал аз гузорише огоҳӣ дорад, ки тибқи он намояндагони мақомоти интизомӣ бо истифодаи шиканча ва дигар бадрафторӣ ба аҳли оилаи ҷабридагон фишор овардаанд, то барои қатъ намудани парванда ё кам кардани гуноҳ пул гиранд. Рузноманигори маҳаллӣ⁶² чунин хулоса намуд: «шиканча воситаи даромад аст. Кормандони милитсия шахсро дастгир, шиканча ва айбдор намуда, баъд харида шудани онҳоро пешниҳод мекунанд.»

Камбизоатӣ дар Тоҷикистон хеле паҳн шудааст⁶³ ва бисёр дастгиршудагон ва аҳли оилаи онҳо пораи талабшударо дода наметавонанд. Як фаъоли ТҶҲ ба Авфи Байналмилал изҳор дошт: «Эълони «хона фурухта мешавад» яқинан нишонаи он аст, ки ин оила бо мушкilotи қонун рубару шудааст. Дар шаҳрҳо мардуми оддӣ барои аз ҷабс озод кардани наздикони худ ва ё беҳтар намудани шароити нигоҳдории онҳо одатан хона ва ҷавоҳироти хурдо мефурӯшанд... Дар деҳот бошад, чорворо ба фуруш мекунанд.»

Махсусан мардуми пулдор, вале «беодам» (бе робитаҳои қавии таъсиррасон) ба шиканча ва дигар бадрафторӣ осебпазиранд. Тибқи гузоришҳои зиёд, муҳоҷирони аз хориҷа баргашта ҳадафи кормандони милитсия қарор мегиранд.

Ба ин **Исмонбой Бобоев**, муҳоҷири 30-сола, ки санаи 12 феввали соли 2010 аз Русия баргашта буд, мисол шуда метавонад. Вай санаи 19 феввали соли 2010 баъди аз тарафи кормандони милитсия дастгир шуда ва эҳтимолан ҳадафи маблағсатонӣ қарор гирифтган, дар ҷабс вафот намудааст. Падари Бобоев санаи 21 феввали соли 2010 ба агентии иттилоотии «Азия Плюс» изҳорот дода гуфтааст, ки оид ба қазияҳои, ки кормандони «шӯъбаи шашум»-и ВКД дастгиршудагонро шиканча намуда ва танҳо баъди аз тарафи наздиконашон додани пораҳои калон онҳоро ҷавоб додаанд, шундааст⁶⁴.

2.2 ИСТИФОДАИ ШИКАНЧА ВА ДИГАР БАДРАФТОРӢ ДАР ЗАМИНАИ АМНИЯТИ МИЛЛӢ ВА МУБОРИЗА АЛАЙҲИ ТЕРРОРИЗМ

Муборизаи зидди терроризм ва хатарҳои амнияти миллӣ аз ҷониби мақомоти Тоҷикистон аксаран ҷамчун омилҳои асосии таъмини суботи миллӣ ва минтақавӣ арзёбӣ мешаванд. Авфи Байналмилал аз он изҳори нигаронӣ мекунад, ки ҳуқуқи инсон аксаран дар рафти ҷустуҷӯи гурӯҳҳои, ки ҷамчун хатар ба амнияти миллӣ дида мешаванд, нақз мешавад ва дар давоми амалиёт шахсони бегуноҳ дастгир мегарданд.

Тадқиқоти Авфи Байналмилал нишон медиҳад, ки ҳаракату гурӯҳҳо ва аҳзоби исломӣ ҳадафи асосианд ва дар Тоҷикистон, хусусан ба ашхоси ҷамчун ифротгарои исломӣ айбдоршуда, хавфи шиканча ва дигар бадрафторӣ таҳдид мекунад. Дар ин гузориш якҷанд қазияҳо ҷамчун намуна дарҷ шудаанд.

Аловуддин Давлатов, ки ҷамчун «**Али Бедаки**» маълум аст, яке аз фармондеҳони собиқӣ Иттиҳоди нерӯҳои оппозисионӣ тоҷик (ИНОТ) дар давраи ҷанги дохилии солҳои 1992 –

1997 буда, барои раҳбарӣ ба ҳуҷуми зидди нерӯҳои ҳукумати санаи 19 сентябри соли 2010 дар дараи Камароб, воқеъ дар қисмати шарқии Тоҷикистон айбдор мешуд. Мақомот изҳор намуданд, ки санаи 4 январи соли 2011 Алии Бедакӣ ва дигар ҷангиён ҳангоми задухӯрд аз тарафи нерӯҳои ҳукумати кушта шудаанд. Вале баъд аз як моҳ сабти видеои телефоние дар интернет паҳн шуд, ки дар он Алии Бедакӣ бе либоси тағ дар дохили мошин аз ҷониби мардони низомипӯш, ки бегумон намояндагони мақомоти интизомии Тоҷикистон буданд, дошта мешуд. Дар ин сабти видеоӣ як нафар Алии Бедакиро истинтоқ намуда, нафари дигар туфангчаро дар наздикии сари вай нигоҳ медорад. Ин видео, ки асли менамояд, нишон медиҳад, ки Алии Бедакӣ на дар задухӯрд, балки баъди дастгиркунӣ худсарона ба қатл расонида шуда буд.

Моҳи сентябри соли 2010 дар назди «шӯъбаи шашум»- и ВКД дар шаҳри Хуҷанд таркише ба амал омад, ки дар натиҷа якчанд нафар кушта ва зиёда аз 20 нафар ҷароҳат бардоштанд. Баъди ин ҳодиса мақомоти Тоҷикистон барои ошкоркунии ҳаракату гурӯҳҳо ва аҳзоби исломӣ, ки эҳтимолан дар ин ҳодиса даст доштанд, кӯшиши худро дучанд намуданд. Намояндагони мақомоти интизомӣ барои ошкоркунии қазияҳои марбут ба амнияти миллӣ зери фишори шадид буданд. Дипломате аз Душанбе ба Авфи Байналмилал гуфт: «аз боло талаб намуданд, ки мақомоти маҳаллии амниятӣ бояд муқобили ифротгароён бераҳмона мубориза баранд. Аниқу равшан гуфта нашуда бошад ҳам, ин талаб дар сатҳи поёни ба маънии дастгиркунии ҳар нафари ба амнияти миллӣ хавфдошта фаҳмида шуд. Бисёр нафаронро, ки солҳо боз ба ихтиёри худ гузошта буданд, аз нав дастгир намуда, барои аъзоӣ дар созмонҳои ғайриқонунии экстремистӣ ба маҳкама кашиданд»⁶⁵.

ДАҲИ дар қарорҳои марбут ба истирдоди шаҳрвандони Тоҷикистон аз хориҷа нишон додаст, ки аъзои ҷунбишҳои исломӣ ва гурӯҳи аҳзоби исломӣ, ба монанди Ҳизби Таҳрир зери хатаранд ва⁶⁶ «асосҳо ҷиддие мавҷуданд, ки ба амалияи таъзиқи аъзо ё ҷонибдорони Ҳизби Таҳрир, ки мақсадҳои ҳам динӣ ва ҳам сиёсӣ дорад, бовар карда шавад».

2.2.1 НАҚЗИ ҲУҚУҚИ ИНСОН АЗ ҶОНИБИ АФСАРОНИ МАҚОМОТИ АМНИЯТИ

Авфи Байналмилал аз гузоришҳо оид ба шиканча ва дигар бадрафтории мунтазам нисбати онҳое, ки ба иттиҳомӣ марбут ба амнияти миллӣ ва экстремизми динӣ дастгир шуда, дар боздоштгоҳҳои шӯъбаҳои махсуси ВКД, аз ҷумла «шӯъбаи шашум»; ҳамчунин ҚДАМ нигоҳдорӣ мешаванд, изҳори ташвиш мекунад. ҚДАМ барои амалиёти зидди террористӣ, амнияти дохилӣ, тафтишоти гурӯҳҳо, созмонҳо ва аҳзоби ғайрирасмӣ ё ғайриқонунӣ масъул аст.

Гарчанде, ки аксари тавқиғоҳҳо ва маҳбасҳо соли 2002 аз салоҳияти ВКД ба салоҳияти Вазорати адлия дода шуданд, аммо мақоми тавқиғоҳҳои ҚДАМ дигар нашуд. Тибқи гузоришот, дастгиршудагон дар тавқиғоҳҳои ҚДАМ одатан аз ду то шаш моҳ нигоҳ дошта мешаванд, гарчанде мувофиқи гузориши муҳофизони ҳуқуқи инсон дар баъзе ҳолатҳо дар он ҷо онҳоро баъзан то замони мурофиа нигоҳ медоранд. Ҳимоятгарон изҳор мекунад, ки ба онҳо вохурӣ бо он зерҳимоягоне, ки дар ин тавқиғоҳҳо нигоҳдорӣ мешаванд, хеле мушкул аст.

То он ҷое, ки Авфи Байналмилал иттилоъ дорад, муқаррароти қонун оид ба тартиби боздошткунӣ фаъолияти намояндагони тамоми мақомоти интизомӣ, аз ҷумла онҳое, ки дар ҚДАМ қор мекунад, танзим мекунад⁶⁷. Вале тибқи гузоришот, дар ҳолатҳои алоҳида дар парвандаҳои нисбатан ҳассос аз ҷониби мансабдорони баландрутабаи ВКД ё ҚДАМ дастуроти

гайрирасмии вайронкунандаи тартиби боздошт дода мешаванд, ки пинҳонианд. Дар чунин ҳолатҳо, дастрасии дастгиршуда бо ҳимоятгар ва олами беруна мушкил буда, вай аз кафолатҳои асосии зидди шиканча ва дигар бадрафторӣ маҳрум мешавад.

Мувофиқи хабарҳои афсарони «шӯбаи шашум»-и ВҚД зуд-зуд шиканча ва дигар бадрафториро истифода мебаранд. ««Шӯбаи шашум» бадтарин аст. Аз он ҷо ё мурда ва ё маслуқ шуда мебароянд», гуфт яке аз фаъолони ҳуқуқи инсон санаи 7 апрели соли 2011.

Баъзе ҳолатҳои дар боби 2.3 дарҷшуда, ба масъалаи шиканча ва дигар бадрафторӣ нисбати боздоштшудагонӣ дар заминаи амалиёти зидди террористӣ дар боздоштгоҳҳои ВҚД ва КДАМ нигоҳдорӣ шуда, марбутанд.

2.3 ТАРЗҲОИ ШИКАНЧА

“Ҳатто бо гузашти солҳо қурбонӣни шиканча аксаран дар додани маълумот онд ба гунаҳкорон ҳатто ба тариқи пинҳонӣ, мушкилоти саҳти равонӣ доранд. Ҳамаи ин мусибат дар кишваре рӯй додаст, ки зиндагӣ мекунанд ва онҳо дигар ҳеҷ вақт худро амн эҳсос намекунанд”.

Намояндаи созмони хайриявии Авесто, ки бо қурбонӣни шиканча кор мебарад

Духтури ТҒХ Авесто дар бораи қурбонии шиканча, ки моҳи феввали соли 2011 муоина кардааст, ба Афви Байналмилал⁶⁸ чунин гуфт:

“Вай сухани бисёр накард ва дар бораи шиканча чизе нагуфт. Дар аснои муоина аз ӯ пурсидам, ки «Чаро ҳаракати биниат шикаста пардаи гӯшат даридааст?» Вақте ман ба вай фаҳмонидам, ки суханаш дар байни мо мемонад, ба гап даромад. Вай чи тавр дар шӯбаи милитсия ва дар тавқифгоҳи муваққати Душанбе лату кӯб шуданашро тасвир кард. Кормандони милитсия бо пойафзол ба рӯй ва бо чӯбдасти резинӣ ба зони қоқаш задаанд; либосашро кашада, ба миёни пойҳояш задаанд; ба узвҳои таносулаш оби ях рехтаанд ва дастанашро тоб дода, маҷбур кардаанд, ки зидди шиносаш, ки гӯё шарикӣ вай бошад, нишондод диҳад. Илова бар ин, ангуштонашро ба қувваи барқ пайваст карда, бо зарбаи барқ шиканча додаанд. Вай изҳор намуд, ки ҳашт соли умрашро бо айби сохтаи хариду фурӯши маводи муҳаддир дар зиндон гузаронидааст”.

Афви Байналмилал дар хусуси тарзу усулҳои алҳол дар Тоҷикистон мавриди истифодаи шиканча чандин нишондодҳои бевосита дорад. Ин тарзу воситаҳои инҳоянд: истифодаи зарбаи барқ ба аъзои бадан, аз ҷумла ба узвҳои таносул; рехтани оби ҷӯш аз саропои дастгиршуда; дар оби хунук тар кардан; ба узвҳои таносули дастгиршудагон бастанӣ қуттиҳои пластикии бо об ё қум пур кардашуда; бо сигор ё маводи химиявӣ сӯзонидан. Бо чӯбдастҳо ва бо дасту по задан низ тибқи гузоришот маъмуланд. Дар хусуси истифодаи усулҳои дарднок, вале бе падидаи ҷароҳат, масалан, бо қуттии пластикии пур аз об задан низ гузоришҳо зиёданд.

Муҳофизони ҳуқуқи инсон аз ҳолатҳои таҷовуз ба номус ва таҳдиди таҷовуз ба номуси чи мардон ва чи занони боздоштшуда гузориш додаанд. Оид ба ҳолатҳои шиканчаи равонӣ низ гузоришҳо мавҷуданд. Ҳимоятгарон аз ҳолатҳои гузориш доданд, ки ба мардони дастгиршуда модар, зан, хоҳар ё духтарони онҳоро, ки ба тавқифгоҳ оварда шудаанд, ба муддати кӯтоҳ нишон дода, баъд гуфтаанд, ки онҳоро ба утоқи дигар бурда, ба номуси онҳо таҷовуз мекунанд. Афви Байналмилал аз ягон ҳолати амалишавии ин гуна таҳдид огоҳ нест, вале

чунин таҳдид дар чунин ҳолатҳо шиканҷаи равонии ҳам мардон ва ҳам занон маҳсуб мешавад. Доири дигар намудҳои шиканҷаи равонӣ, ба монанди тамаъҷуӣ ва таҳқир ҳамчун васоити маъмулии фишороварӣ ба дастгиршудагон низ гузоришҳо ҳастанд.

Намояндагони ТҶХ Авесто ба Авфи Байналмилал изҳор доштанд, ки онҳо дар қурбониёни шиканҷа аксаран чунин нишонаҳоро мебинанд: пардаҳои дариди гӯш, дандонҳои шикаста, биниҳои шикаста, чоғҳои бечошуда, баъди зарбаи барқ гум кардани қобилияти ангуштон ва артрити баъди ҷароҳат. Илова бар ин, ҷабрдидагон аксар вақт гирифтори афсурдаҳои, бехобӣ ё хобҳои даҳшатнок, харобии асаб, дарди шадидаи сар, дилсардӣ аз ҳаёт ва дигар нишонаҳои бемориҳои марбут азият мекашанд⁶⁹

Баҳромиддин Шодиев бисту ҳаштсола бо гумони дуздӣ санаи 19 октябри соли 2011 дастгир шуда буд. Тибқи гузориш, пеш аз дар ҳолати беҳушӣ ба маркази миллии тиббӣ бурда ва ба таври таъҷили ҷарроҳӣ шудан, вай дар шуъбаи милитсияи ноҳияи Шоҳмансур се рӯз боздошт шуда буд. Баҳромиддин Шодиев тибқи гузориш ба ҳуш омада, ба модараш гуфтааст, ки кормандони милитсия барои иқрор кардани ӯ ба ҷинояте, ки содир накардааст, вайро саҳт лату қуб кардаанд. Ба гуфти вай, даҳонашро бо лента баста, ба зарбаи барқ доштаанд, то ҳеҷ кас овози ӯро нашунавад. Баҳромиддин Шодиев санаи 30 октябри соли 2011 вафот кард. Бахши матбуоти ВКД дар ибтидо хабар дод, ки Шодиев вақти пурсиш худро аз тирезаи қабати дуюм партофтааст. Барои хунукназарие, ки боиси марг гардидааст⁷⁰, нисбати се нафар кормандони милитсия парвандаи ҷиноятӣ кушода шуда, ҳамаи онҳо аз кор озод карда шуданд. Нисбати муфаттиши ин парванда айб эълон карда шуда, санаи 17 феввали соли 2012 мурофияи судии вай оғоз гардид. Вале дар давраи навиштани ин гузориш парванда барои тафтишоти иловагии фиристода шуда буд.

3. КАФОЛАТҲОИ НОМУНОСИБИ ЗИДДИ ШИКАНҶА

Ашхоси ҳабсшуда ҳамеша аз хавфи сӯиштифодаи нерӯи маҷбуркунии давлат, аз ҷумла шиканҷа ва дигар бадрафторӣ осебазиранд; ҷудоии боздоштшудагон аз олами беруна ҷӣ

қадар зиёд бошад, ин хавф ҳамон қадар меафзояд. Барои ҳамин, кафолатҳои асосии аз шиканчау дигар бадрафторӣ эминдорандаи дастгиршудагон аз инҳо иборатанд: ҳуқуқи ба хеш ё шахси сеюми дилхоҳ оиди дастгиршавӣ хабар додан; ҳуқуқи дастрасӣ ба ҳимоятгар; ва ҳуқуқи муоинаи тиббӣ аз тарафи духтури дилхоҳ.

Ба сабаби он, ки шиканча ва дигар бадрафторӣ фавран баъди дастгиршавӣ ё ҳатто дар вақти дастгиршавӣ оғоз шуданаш мумкин аст, амали саривақтии ин кафолатҳо хеле муҳим аст. Зиёда аз ин, барои амалӣ гардидани ҳуқуқ ба ин кафолатҳо муҳим аст, ки ба дастгиршудагон дар бораи ин ва дигар ҳуқуқҳое, ки онҳо давраи боздошт доранд, фавран хабар дода шавад.

Авфи Байналмилал чунин меҳисобад, ки дар қонун ва амалия муқаррар намудани тартиби возеҳи дастгиркунӣ, ки ин ва дигар кафолатҳоро, ба монанди ба дастгиршудагон хабар додан оид ба ҳуқуқҳои асосии дар аснои дастгиршавӣ, хабар додан ба аъзои оила ва ҳимоятгар, бақайдгирии дастгиркунӣ ва дигар сабтҳои дахлдорро дарбар мегирад, метавонад татбиқи кафолатҳои асосии зидди шиканча ва дигар бадрафториро таъмин намояд. Вале тадқиқоти Авфи Байналмилал аз он гувоҳӣ медиҳад, ки дар Тоҷикистон чи дар қонун ва чи дар амал муқаррароти ин кафолатҳо ба ўҳдадорҳои байналмилалии кишвар ҷавобгӯ нестанд. Боби мазкур ин камбудихоро нишон медиҳад.

3.1 БОЗДОШТИ БИДУНИ ВАСОИТИ ИРТИБОТ (ИНКОММУНИКАДО)

“Шиканча дар аксари ҳолатҳо ҳангоми боздошти бидуни васонти иртибот амалӣ мешавад (ва) боздошти бидуни васонти иртибот бояд гайриқонунӣ карда шавад”

Гузоришгари СММ оид ба шиканча⁷¹

Тадқиқоти Авфи Байналмилал ба он ишора мекунад, ки дар Тоҷикистон дар бисёр ҳолатҳо шиканча ва бадрафторӣ пеш аз расман дастгиркунии гумонбар рӯй медиҳад, яъне пеш аз он ки шахси дастгиршуда дар шӯъбаи милитсия ба қайд гирифта мешавад.

Мувофиқи ҳуқуқи байналмилалӣ, шахс аз лаҳзае, ки аз озодӣ маҳрум мешавад ва бо дастури намояндаи мақомоти дахлдор ба ҷои дигар рафта наметавонад, вай дастгиршуда ҳисоб мешавад⁷².

Мувофиқи КМЧ баъд аз ба мақомоти таъкиби ҷиноятӣ овардани дастгиршуда, шахси мансабдор дар давоми се соат протокол тартиб медиҳад⁷³, ки дар он асос, ҷой ва вақти дастгиркунии воқеӣ дарҷ мегарданд. Баъди тартиб додани протокол ҳуқуқҳои дастгиршуда фаҳмонида мешаванд⁷⁴, ба монанди доништани он, ки барои ҷӣ гумонбар шудааст⁷⁵, ҳуқуқи истифода аз ёрии ҳимоятгар⁷⁶, ҳуқуқи додани нишондод дар ҳузури ҳимоятгар, ҳуқуқи дар давоми тафтишот додан ё надодани нишондод⁷⁷. Гумонбаршуда аз лаҳзаи воқеан дастгир карда шуданаш на дертар аз 24 соат бояд пурсида шавад⁷⁸. Дар давоми 72 соати дастгиршавӣ бояд маҷлиси судӣ оиди интиҳоби ҷораи пешгирӣ барпо гардад ва дар он судья қонуниятии дастгиркуниро баррасӣ намуда, дар хусуси интиҳоб кардани ҷораи пешгирӣ, яъне ҳаёс карда аз ТНМ ба ТГ ирсол кардан ё озод кардан қарор барорад.

Вале камбудии асосии КМЧ дар он аст, ки вай лаҳзаеро, ки шахс дастгиршуда ҳисоб мешавад, муайян накардааст. Моддаи 91.1 КМЧ муқаррар намудааст: «Дастгир кардани шахс, яъне ба мақомоти таъкиби ҷиноятӣ овардани ӯ ва ба мўҳлати кўтоҳ дар ҷойҳои махсус бо тартиби муқарраркардаи қонунгузорӣ ва Кодекси мазкур нигоҳ доштан аст». Муҳофизони

ҳуқуқи инсон ва ҳимоятгарон гузориш медиҳанд, ки аз ин сабаб мақомоти интизомӣ ва судҳо чунин меҳисобанд, ки дастгиркунӣ танҳо аз лаҳзаи бақайдгирии расмӣ оғоз мешавад. То он даме, ки шахси ба гумони содиркунии ҷиноят дастгиршуда дар мақоми мурофиавии гумонбар расман ба қайд гирифта нашавад, яъне протоколи дастгиркунӣ тартиб дода нашавад, вай тибқи қонунгузори кишвар ҳуқуқҳои мурофиавиро ба монанди, дастрасӣ ба ёрии ҳуқуқӣ ва тиббӣ, хабардоркунии аҳли оила, фаҳмонида шудани ҳуқуқҳои худ ва кафолатҳои асосии зидди шиканча ва бадрафториро ба даст намеорад.

Меъёрҳои байналмилалӣ возеҳу равшан нишон медиҳанд, ки ба ҳар як шахс бояд аз лаҳзаи дастгиршавӣ ё ҳабс ё фавран баъди он ҳуқуқҳои ва тартиби амалисозии онҳо фаҳмонида шаванд⁷⁹. Вале мувофиқи КМЧ кормандони мақомот танҳо вақте, ки дастгиркунӣ ба қайд гирифта шудааст, бояд ҳуқуқҳои дастгиршударо ба вай фаҳмонанд⁸⁰. Гарчанде ки қонун тартибдиҳии протоколи дастгиркуниро дар давоми се соати ба мақомоти таъқиби ҷиноятӣ овардани дастгиршуда талаб мекунад, дар амал он хеле дертар тартиб дода мешавад. КМЧ ҳамчунин мӯҳлатеро, ки дар давоми он шахс бояд ба боздоштгоҳ оварда шавад, муайян намекунад. Ҳуқуқшинос Алишер Маҷидов дар амал чӣ маъни доштани инро чунин фаҳмонид: «дастгиршударо метавонанд бо мошини милитсия ба мӯҳлати дароз ҷарх занонида, ҳуқуқашро ба ҳимоя... ва ҳуқуқи нишондод надоданаширо нафаҳмонанд»⁸¹.

Авфи Байналмилалӣ изҳори ташвиш мекунад, ки низоми мавҷуда ба мунтазам худсарона дастгиркунӣ ва бо салоҳиди мақомоти дахлдор ба муҳлати номуайян нигоҳдории ашхос бе дастрасӣ ба кафолатҳои шиканча ва бадрафторӣ имконият медиҳад. Ин фақат масъалаи қонунгузорӣ нест, балки масъалаи амалиест, ки ба шиканча ва дигар бадрафторӣ дар зинаҳои аввали дастгиркунӣ бурда мерасонад.

Авфи Байналмилалӣ аз мақомоти Тоҷикистон даъват мекунад, ки КМЧ-ро тағйир дода муқаррар намояд, ки дастгиркунӣ бояд дар шубҳаҳои милитсия дар давоми се соати маҳрумкунӣ аз озодӣ бо қайд гирифта шавад ва ҳуқуқҳои мурофиавии шахс аз лаҳзаи маҳрумкунӣ аз озодӣ фаҳмонида шаванд.

Моҳи ноябри соли 2010 **Илҳом Исмонов** барои ширкат дар гурӯҳи ҷиноятӣ дастгир шуда, ба муҳлати ҳафт рӯз дар бинои «шӯъбаи шашум»- и ВКД дар вилояти Суғд дар боздошти эътирофнашуда қарор дошт ва дар ин муддат ба иддаои вай мавриди шиканча қарор гирифт. Вақте ки ҳамсари Исмонов ва ҳимоятгари вай ба прокурори вилояти Суғд шикоят бурданд, генерал-лейтенанти адлия **Юсуф Раҳмонов** мебошад⁸² иддаои дастгиркунии ғайриқонунии Исмоновро инкор намуда, посух додааст, ки «гарчанде, ки таҳқиқи маводҳои иштироки ӯ дар гурӯҳҳои террористӣ кашол ёфта бошад ҳам, Исмонов воқеан ба маҳкамаи нигоҳдории муваққатӣ дароварда нашуда, дар бинои Шӯъбаи мубориза алайҳи ҷиноятҳои муташаккил нигоҳдорӣ шудааст». Дигар хел карда гӯем, ба фикри вай Исмонов дастгир нашуда буд, чунки вай дар тавқиғоҳи нигоҳдории муваққатӣ нигоҳ дошта нашуда буд ва боз чунки вай ҳамчун дастгиршуда қайд нашуда буд, балки дар бинои «шӯъбаи шашум» нигоҳдорӣ мешуд. Тафсири маҳдуди моддаи 91 КМЧ эҳтимол мантиқи ин ҳолатро муайян кунад. Авфи Байналмилалӣ бар он ақида аст, ки Илҳом Исмонов аз лаҳзаи аз озодӣ маҳрум шудани дастгиршуда буд ва чунин тафсири мафҳуми дастгиркунӣ аз ҷониби прокурор иштибоҳ аст. Авфи Байналмилалӣ аз он изҳори нигаронӣ мекунад, ки таъхир дар тартибдиҳии протоколи дастгиркунии Илҳом Исмонов ӯро аз кафолатҳои асосии зидди шиканча маҳрум кард ва вай худсарона дастгир карда шуд.

Авфи Байналмилал парвандаҳои таҳлил намуд, ки дар онҳо вақти аниқӣ дастгиркунӣ сабт нашуда ва дастгиркунӣ дар давоми якчанд руз ба қайд гирифта нашуда буд. Самуфаттиши Идораи қорҳои дохилии вилояти Суғд тасдиқ намуд, ки⁸³ «афсарони дастгиркунанда аксар вақт дастгиркуниро сабт намекунанд. Агар онҳо сабт накарда бошанд, мо мекунем. Дар асоси сабткунӣ ман вақти сар кардани қорамро аз руи ин парванда менависам, на вақти дастгиркунии воқеиро».

Муҳофизӣ ҳуқуқи инсон аз вилояти Суғд тасдиқ намуд: « Дафтари бақайдгириро муфаттиши парванда пур карда, имзо мегузорад. Одатан ин нафар дар дастгиркунӣ иштирок намекунад»⁸⁴.

Ҳимоятгаре аз Қургонтеппа, қисми ҷанубии вилояти Хатлон ба Авфи Байналмилал ҳолатеро иброз дошт, ки марде дар тавқиғоҳи нигоҳдории муваққатӣ бе ягон ҳуҷҷатгузори ба муддати 28 руз нигоҳ дошта шуда буд: «Ҳар гоҳ ҳимоятгар барои вохурӣ меомад, намоёндагони милитсия мегуфтанд, ки «ту вайро дида наметавонӣ, вай ҳануз расман дастгир нашудааст». Аҳли оилааш ҳар руз ба вай хурок меоварданд. Дертар, вақте ки уро озод карданд, вай фаҳмид, ки ҷои қорашро аз даст дода, ягон воситаи исботи дар ҳабси милитсия буданашро надорад»⁸⁵.

Авфи Байналмилал изҳори нигаронӣ мекунад, ки дар чунин ҳолатҳо ашхоси аз озодӣ маҳрумшуда de facto дар боздошти бидуни васоити иртибот дар ихтиёри афсарони мақомоти интизомии дастгиркунанда мебошанд. То вақти қайди расмӣ дастгиршавӣ онҳо берун аз ҳимояи қонун ва бе ҳимояи муносиби зидди шиканча ва дигар бадрафторӣ мемонанд.

Дар асоси мониторинги 55 мурофиаи судӣ оиди қорачи пешгирӣ дар соли 2010, ТҲҶ Маркази ҳуқуқи инсон гузориш додаст, ки танҳо дар 12 ҳолат судьяҳо барои аниқ намудани вақти дақиқӣ дастгиркунӣ кушиш намудаанд. Дар аксар ҳолатҳо онҳо ба вақти дастгиркунии аз тарафи муфаттишон нишон додашуда бовар кардаанд, ҳатто дар ҳолатҳое, ки дастгиршудагон оиди пеш аз вақти дар асоси зикргардида дастгир шудан арз намудаанд⁸⁶. Қазияи Мирзохон Каримов таҷассумгари он аст, ки дастгиркунии бидуни васоити иртибот ва қайднашуда барои шиканча ва бадрафторӣ замина фароҳам меорад.

Мирзохон Каримов⁸⁷ аз 13 то 15 июни соли 2009 дар шаҳри Нораки вилояти Хатлон бе дастрасӣ ба ҳимоя дастгир шуда буд. Вай изҳор дошт, ки се нафар афсарони баландрутбаи милитсия, ки онҳоро мешиносад, вайро барои иқрор шудан дар соҳибии маводи муҳаддир мавриди лату кубӣ шадид қарор доданд. Вай ба хотир меорад, ки «баъди рафтани дигарон яке аз онҳо то соати яки шаб бо ман монда, маро бо дасту по хеле зад». Мирзохон Каримов шабро дар баҳши навбатдорӣ бо дастони ба пой кат басташуда руз кард. Рузи дигар лату кубӣ идома ёфта, вақте ки Мирзохон Каримов иқрор нашуд, вайро нафаре, ки як руз пештар зада буд, бо дастони баста ба мошин савор карда, ба суи Душанбе равон шуд. Дар роҳ афсарони милитсия мошинро дар гармии 40 дараҷа монда, бо наздикони худ ба хурокхурӣ рафтанд. «Санаи 15 июн манро боз дар назди тирезаи ошёнӣ яқум лату кубӣ карданд. Ман нохост ҳамсари худро дидам, ки аз берун ба ман нигоҳ мекард. Ман шарм доштам, ки вай задани маро мебинад ва кушиш кардам руст шавам.» Тибқи изҳороташ вайро чунон бераҳмона заданд, ки тоқат карда натавонист ва санади иқроршавиеро, ки тибқи он гуё барои истеъмоли худаш маводи муҳаддир харидааст, имзо намуд. «Ман Рембо нестам», гуфт у ба муфаттиш, вақте ки чаро имзо карданашро пурсиданд, «онҳо манро хеле бераҳмона заданд».

Санаи 15 июни соли 2009 парванда ба муфаттиш супорида шуд ва муфаттиш вайро барои аз болои суиистифодаи кормандони милитсия арз кардан ба прокуратураи Норақ бурд. Прокурор тибқи гузориш ба вай гуфт, ки «ин қонунвайронкуниҳо шармандагианд» ва дар парванда қайд намуд, ки иқдоршавӣ озодона набуд ва барои озодкуниаш дастур дод. Тибқи хулосаи ташхиси судии тиббӣ Мирзохон Каримов «осеби пушидаи майна ва косахонаи сар», латмаи майна ва хунхобии зери пуст доштааст, ки бо қисми кунд расонида шудаанд.

Ду нафар афсарони милитсия дар бадрафторӣ нисбати вай дастдошта, тибқи гузориш, барои суиистифода аз ваколатҳои мансабӣ ва баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ⁸⁸ ба муҳлати панҷсола аз озодӣ маҳрум шуда, вале баъдтар дар асоси санади авф озод гардидаанд. Мирзохон Каримов талаби ҷабронро барои боздошти ғайриқонунӣ ва бадрафторӣ идома медиҳад. Санаи 15 май соли 2011 вай ба Прокурори генералӣ мактуб навишта, вале дар замони навишта шудани ин гузориш ҷавобе нагирифтааст. Муфаттиши парванда, тибқи гузориш⁸⁹ ба вай маслиҳат додаст, ки шикоятнависиро бас кунад ва гуфтааст: «Шукр кун, ки дар озодӣ ҳастӣ».

3.2 ИСТИФОДАИ ҲАБСИ МАЪМУРӢ БАРОИ ПУШОНИДАНИ ПУРСИШИ ҒАЙРИРАСМИИ ЧИНОЯТӢ

Авфи Байналмилал аз гузоришоте изҳори ташвиш мекунад, ки кормандони милитсия ҳабси маъмуриро барои бе ҳимоятгар ва бе дигар кафолатҳои муҳофизатӣ дарозкунии боздошти гумонбаршудагон истифода мебаранд. Тибқи гузориш дар баъзе ҳолатҳо кормандони милитсия одамонро бо баҳонаи гумонбарӣ дар вайронкунии қонунгузори маъмури (масалан, барои муқобилият ба намоёндаи мақомот) дастгир намуда, дар боздошти расмӣ нигоҳ доштаанд. Онҳо барои содиқкунии ҳуқуқвайронкунии маъмури то даҳ шабонаруз дар ҳабс буда метавонанд ва дар ин муддат кормандони милитсия эҳтимолан онҳоро иқдор мекунад ё аз онҳо маълумот гирифта, баъд аз он дар ҳабси маъмури будагонро ҳамчун гумонбар дар ҷиноят ба қайд мегиранд. Ҳангоми дар ҳабси маъмури будан, шахс аз кафолатҳои муҳофизатӣ, ба монанди шикоят бурдан аз болои дастгиркунӣ ва ҳуқуқи бо ҳимоятгар вохурданро надоранд. Ҳамин тариқ, мақомоти Тоҷикистон ҳабси маъмуриро барои сарфи назар кардани баррасии қонуниятӣ дастгиркунӣ аз тарафи суд истифода мебаранд.

Гузоришгари СММ оиди шиканча дар тавсияҳои умумиаш ба давлатҳо дар хусуси чораҳои зидди шиканча ва дигар намуди бадрафторӣ ба таври возеҳ қайд намудааст: «Ҳабси маъмури аксаран дастгиршудагонро берун аз назорати судӣ мегузорад. Ашхоси дар ҳабси маъмури буда, бояд ба монанди онҳое, ки ба гумони ҷиноят дастгир шудаанд, аз муҳофизати қонун бархурдор бошанд»⁹⁰.

Моҳи март соли 2012 Тоҷикистон тавсияҳои Шурои ҳуқуқи инсонро дар Тафсири даврии универсалӣ (ТДУ) оиди тағйир додани Кодекси ҳуқуқвайронкуниҳои маъмури ва таъмини ҳуқуқи баробари маҳбусони маъмури бо дар ҷиноят гумонбаршудагон барои шикоят бурдан аз болои қонунӣ будани дастгиркунӣ пазируфт⁹¹. Авфи Байналмилал аз Тоҷикистон даъват мекунад, ки ин иқдомро иҷро намуда, бе таъхир ин ислоҳотро амалӣ гардонад.

3.3 ДАСТГИРКУНИИ АШХОС «ҲАМЧУН ШОҲИДОН»

Ба Авфи Байналмилал гузориш додаанд, ки намоёндагони мақомоти интизомӣ шахсро ғайрирасмӣ ҳамчун «шоҳид» ё «ҷабрдидаи ҷиноят» ва ё ҳамту «барои суҳбат» даъват менамоянд. Мувофиқи қонун⁹² шоҳидро, агар ихтиёри наояд, ба таври маҷбури ба назди

муфаттиши милитсия овардан мумкин аст, вале вайро дастгир кардан мумкин нест⁹³ ба шарте, ки дар содиркунии ҷиноят гумонбар набошад. Дар чунин ҳолатҳо дар шубъаи милитсия будани шахс ба қайд гирифта намешавад ва шоҳидон аз қафолатҳое, ки тибқи қонунгузори кишвар дастгиршудагон соҳибанд, бархурдор нестанд. Авфи Байналмилал аз ҳолатҳои аз ҷониби кормандони милитсия дастгиршавии шоҳидон, ки гайриқонунӣ буда, меъёрҳои Гуруҳи кории СММ оиди дастгиркунии худсарона⁹⁴ онро дастгиркунии худсарона меҳисобанд, огоҳ аст. Созмон ба мақомоти Тоҷикистон гушрас мекунад, ки аз лаҳзаи маҳрум шудан аз озодӣ шахс дастгиршуда маҳсуб мешавад.

3.4 ТАЪХИР ДАР ДАСТРАСӢ БА ҲИМОЯТГАР

“Муфаттишон доимо аз ҳимоятгарон мегузранд”

Муҳофизи ҳуқуқи инсон, Хучанд⁹⁵

«Сенарияи муқаррарӣ чунин аст, ки шахсро ба шубъаи милитсия оварда, барои нишондод додан ё иқрор шудан зада ва ё шиканча менамоянд, корманди милитсия протоколи дастгиркуниро пур мекунад ва танҳо баъди ин онҳо бо ҳимоятгар тамос мегиранд. Вақте ки ҳимоятгар меояд, вай аллакай лозим нест, чунки шахс аллакай ба ҳама чиз иқрор шудааст.»
Ҳимоятгар аз Курғонтеппа⁹⁶

Неъматилло Ботақозиев, муҳофизи ҳуқуқи инсон аз Қирғизистон, санаи 26 феввали соли 2010 дар Душанбе гайб зад. Баъди як ҳафта маълум шуд, ки вай баъди ташрифи идораи СММ оид ба гузезагон барои гирифтани мақоми гузеза аз тарафи ҚДАМ дастгир шудааст. Неъматилло Ботақозиев дар ин муддат ба ҳимоятгар дастрасӣ надошта, хешовандонаш аз ҷои исти вай хабар надоштанд. Созмони Human Rights Watch қайд намудааст: «замоне, ки манбаи ба Human Rights Watch маълум, ахиран вайро дар миёнаҳои моҳи март дидааст, Неъматилло Ботақозиев мавриди шиканча қарор гирифта будааст»⁹⁷. Тибқи гузоириш вай аз табобати дахлдори тиббӣ маҳрум буд. Неъматилло Ботақозиев барои даст доштан дар намоиши соли 2008 дар шаҳри Нокат дар ҷустуҷӯи мақомоти Қирғизистон қарор дошт. Вай моҳи майи соли 2010 ба Қирғизистон истирлод шуда, баъди ду ҳафта аз тарафи суди шаҳри Ош озод гардид ва тибқи гузориш, аз ҷониби мақомоти амниятӣ барои минбаъд ба фаъолияти ҳуқуқи инсон даст назадан, огоҳ карда шуд.

Гарчанде, ки қонунгузори кишвар⁹⁸ дар масъалаи дастрасӣ ба ҳимоя аз лаҳзаи дастгиршавӣ⁹⁹ стандартҳои байналмилалиро инъикос мекунад,¹⁰⁰ дар амал дар КМЧ набудани мафҳуми аниқ лаҳзаи дастгиркунии маъноӣ онро дорад, ки ҳимоятгарон дар дастрасӣ ба зерҳимоягони худ хеле дермонӣ мекунанд. Мувофиқи КМЧ¹⁰¹ намояндаи мақомоти дахлдори танҳо баъди тартиб додани протоколи дастгиркунии, ки бояд дар давоми се соати ба шубъаи милитсия овардан тартиб дода шавад, вале дар амал хеле дертар ба расмият дароварда мешавад, уҳдадоранд ба дастгиршуда дар бораи ҳуқуқи ҳимоя маълумот диҳанд. КМЧ мақаррар намудааст, ки «гумонбаршуда аз лаҳзаи воқеан дастгир карда шуданаш фавран, вале на дертар аз 24 соат бояд пурсида шавад¹⁰²», вале дар хусуси ҳуқуқҳои мурофиавии гумонбаршуда муқаррароти маҳдуд дорад. Вай муқаррар намудааст, ки ҳимоятгар ҳуқуқ дорад, ки дар пурсишҳои бо дархости худӣ вай ва ё дархости дастгиршуда¹⁰³ амалишаванда иштирок кунад, вале дар амал, дар бисёр ҳолатҳо ба ҳимоятгарон барои сари вақт бо дастгиршудагон вохурдан иҷозат намедиҳанд ва пурсишҳои ибтидоӣ бе иштироки онҳо сурат мегиранд. Авфи Байналмилал бар он ақида аст, ки ба дастгиршудагон ҳуқуқи асосии мурофиавии онҳо, аз ҷумла ҳуқуқ ба ҳимоя бояд дар лаҳзаи боздошт фаҳмонида шавад. Илова бар ин, КМЧ бояд ба он тартиб тағйир дода шавад, ки ҳимоятгар аз ҳуқуқи дар

тамоми пурсишҳо иштирок кардан бархурдор бошад ва дастгиршуда то дастрасӣ ба ҳимоя пурсида нашавад¹⁰⁴. КМҚ бояд ҳамчунин муқаррар намояд, ки далелҳои дар амалиёти тафтишотӣ бе иштироки ҳимоятгар аз гумонбар гирифташуда, дар суд қобили қабул набошанд.

Ҳимоятгарони Тоҷикистон ба Авфи Байналмилал изҳор намуданд, ки муфаттишон барои ба таъхир гузоштани вохурӣ бо дастгиршудагон ҳар гуна баҳона пеш меоранд ва ҳимоятгарон одатан баъди се то панҷ рузи баъди боздошт бо дастгиршудагон вомехуранд. Якчанд ҳимоятгарон гузориш доданд, ки муфаттишон ба онҳо то бақайдгирии дастгиркунӣ иҷозаи вохурӣ намедиҳанд ва ин, дар ҳолате, ки бақайдгирии дастгиркунӣ мунтазам ба таъхир меафтад, мушкилӣ аст. Дигарон иттилоъ доданд, ки бори аввал бо зерҳимоягони худ дар маҷлиси суди оиди интиҳоби чораи пешгирӣ, ки мувофиқи қонунгузории кишвар¹⁰⁵ дар давоми 72 соати баъди дастгиркунӣ амалӣ мегардад, вохурданд. Вале Авфи Байналмилал аз қазияҳои оғаҳ аст, ки ҳимоятгаронро ба муддати хеле зиёдтар аз 72 соати баъди маҳрумкунӣ аз озодӣ роҳ надодаанд.

Ҳимоятгарон аз Душанбе, Хуҷанд ва Қургонтеппа ба Авфи Байналмилал гуфтаанд, ки ба қонунгузории куҳна ва дастурҳои дохилии таъямада, ба онҳо бе иҷозати пешакии муфаттишон имконияти вохурӣ дар тавқиғоҳои ниғаҳдориро намедиҳанд. Дар моҳҳои июн ва июли соли 2011 Авфи Байналмилал ба ВКД, Вазорати адлия ва Прокурори генералӣ мактуб навишта, аз онҳо хоҳиш намуд, то оиди дастуроти дохилии идоравии марбут ба дастрасии ҳимоятгарон ба дастгиршудагон маълумот диҳанд, вале то давраи навиштани ин гузориш ҷавобе нагирифтааст.

Ҳимоятгарон иттилоъ доданд, ки дар амал вохурдани онҳо бо дастгиршудагон аз иродаи мансабдорони алоҳида вобаста аст. «Мо барои мулоқот, вобаста аз дар кадом марҳила будани парванда, бояд аз муфаттиш, прокурор ё суди иҷозати хаттӣ гирем. Барои ҳар як вохурӣ иҷозати алоҳида лозим аст, ё мо бояд ҳамроҳи муфаттиш ё прокурор равем», фаҳмонид ҳимоятгаре аз Қургонтеппа¹⁰⁶.

Санаи 22 июли соли 2011 тибқи гузориш, як гурӯҳи «Шоҳидони Яҳво», аз ҷумла чор кудакӣ аз 2 то 13 сола дар шуъбаи милитсияи ноҳияи Шоҳмансури шаҳри Душанбе бе дастрасӣ ба ҳимоятгар нигоҳ дошта шуданд. Новобаста аз шикоят бурдан ба прокурори ноҳияи Шоҳмансур, ҳимоятгарон ба вохурӣ бо онҳо муваффақ нашуданд. Ду зан бо ҳамроҳии кудакон соати 2-и шаби 23 июл баъди панҷ соати пурсиш ва имзо гузоштан ба санаде, ки мувофиқи он яке аз аъзои гурӯҳ **Шерзод Раҳимов** ба онҳо таълими динӣ меод, озод карда шуданд. Шерзод Раҳимов, марди маъюби миллаташ узбек иддао намуд, ки вайро барои аз динаш даст кашидан лату куб намуда, таҳдиди истифодаи зарбаи барқ карданд¹⁰⁷. Чун ба сабаби маъюб буданаш тавқиғоҳи ниғаҳдорӣ муваққатӣ вайро қабул намекард, вай шабро дар фарши шуъбаи милитсия руз кард. Шерзод Раҳимов ва Сурайё Исмоиловаро санаи 23 июл барои пурсиш ба КДАМ бурданд. КДАМ ин бор ҳам барои вохурӣ бо ҳимоятгарон иҷозат надод. Дар натиҷа, як зан бе шиноскунӣ ба айби эълоншуда, аз тарафи суди ноҳияи Шоҳмансур ҷарима карда шуд. Ҳимоятгарони вай ба маводи судӣ дастрасӣ надоштанд. Шерзод Раҳимов барои фаъолияти ғайриқонунии динӣ ва вайронкунии қоидаҳои буди бош айбдор шуда, санаи 17 августи соли 2011 ба Узбекистон хориҷ карда шуд.

Ин гузориш ба давраҳои аввали боздошт тамаркуз намудааст, аммо ҳимоятгарон ба Авфи Байналмилал гуфтаанд, ки вохурӣ бо дастгиршудагон дар тамоми зинаҳои боздошти пеш аз

судӣ мушкилии асосӣ аст.

Моҳи март соли 2012 Тоҷикистон дар доираи Тафсири даврии универсалӣ тавсияҳои ШҶИ СММ-ро оиди таъмини ғаврии вохурии дастгиршудагон бо ҳимоятгарон баъди боздоштшавӣ пазируфт. Авфи Байналмилал аз мақомоти Тоҷикистон давват мекунад, ки КМЧ-ро тағйир дода, ин ҳолатро қонунӣ гардонанд ва барои дар амал таъмин намудани ҳуқуқ ба ҳимоя дар тамоми тавқифгоҳҳои тафтишотӣ чораҳои ғаврий андешанд. Дар ин хусус тамоми намоёндагони мақомоти интизомӣ бояд бо асноди дохилӣ огоҳ карда шаванд, то возеҳу равшан гардад, ки зидди вайронкунандагони ҳуқуқи мурофиавии дастгиршудагон чораҳои интизомӣ дида мешаванд.

Асад Шукуралиев ба гумони дуздии чорвои калони шохдор дар ноҳияи Шаҳристон, вилояти Суғд санаи 27 январи соли 2011 аз тарафи кормандони милитсия дастгир шуд. Вале мувофиқи маводи милитсия вай санаи 1 феврал дастгир шуда буд. Санаи 2 феврал амаки Асад Шукуралиев **Аҳмад Саъдиев** 61-сола ба шӯбаи милитсия оварда ва то 6 феврал бе таъмини ҳуқуқи ҳимоя ва хабардиҳӣ ба аҳли оила нигоҳдорӣ шуд. **Назарқул Холиқулов** низ ҳамчун гумонбар дар ҳамин парванда санаи 16 феврал дастгир шудааст. Тибқи гузориш вай бегоҳии 17 феврал эҳтимолан дар натиҷаи шиканчаи кормандони милитсия вафот кард. Асад Шукуралиев ва Аҳмад Саъдиев гузориш доданд, ки онҳоро дар шароити бе васоити иртибот боздошт намуда, барои иқроршавӣ нисбати онҳо бадрафторӣ намуданд. Тибқи гузориш, аз ҷумла кормандони милитсия таҳдид намуданд, ки духтари Асад Шукуралиевро ба шӯбаи милитсия оварда, ба номуси вай таҷовуз мекунанд.

Санаи 23 феврал ҳимоятгари Асад Шукуралиев ва Аҳмад Саъдиев аз Хуҷанд ба Шаҳристон рафт, то барои дар тавқифгоҳи тафтишотии маҳаллӣ бо онҳо вохурдан иҷозат гирад, вале ҷавоби рад гирифт. Санаи 28 феврал Сардори идораи тафтишотии Идораи корҳои дохилаи вилояти Суғд ба муфаттиши Шаҳристон занг зада, талаб намуд, ки вохурии ҳимоятгар бо дастгиршудагон таъмин карда шавад. Санаи 2 март ҳимоятгарон боз ба Шаҳристон рафтанд ва диданд, ки муфаттиш ба шӯбаи милитсия даромада истодааст, вале ҳамкорони муфаттиш гуфтанд, ки вай дар ҷои кор нест. Ҳимоятгарон ба прокуратураи ноҳия рафтанд, вале кормандони он ҷо низ муфаттишро пайдо карда натавонистанд. Баъди ин, онҳо ба назди сардори шӯбаи корҳои дохилии Шаҳристон рафтанд ва вай гуфтааст, ки муфаттиш бо «сабабҳои оилавӣ» ба хонааш рафтааст ва дар набудани вай Асад Шукуралиев ва Аҳмад Саъдиевро дида наметавонанд. Баъди ба прокурори вилоят шикоят намудан, ба ҳимоятгарон санаи 14 март, қариб як моҳ баъди боздошт иҷозати вохурӣ доданд.

Моҳи январи соли 2012 Прокурори генералӣ барои тафтиши иддаои шиканча ва бадрафторӣ ва ташхиси ҷасади Назарқул Холиқулов дастур дод. Тафтиши ғавбияти ҷиноятии кормандони шӯбаи мубориза алайҳи мубодилаи ғайриқонунии маводи муҳаддири ВКД дар Шаҳристон дар аснои навиштани ин гузориш идома дорад. Афсари милитсия барои баромадан аз ҳадди ваколатҳои хизматӣ¹⁰⁸ ва истифодаи зуроварӣ ва силоҳ бо оқибатҳои ҷиддӣ айбдор шудааст.

Дар натиҷаи мурофиаи судӣ Асад Шукуралиев ба муҳлати 6 сол аз озодӣ маҳрум шуда, ҳануз дар ҳабс аст. Аҳмад Саъдиев низ ба муҳлати 6 сол аз озодӣ маҳрум шуда, вале дар натиҷаи қонуни авф бо баназаргирии синну солаш аз маҳбас озод шудааст.

Ҳимоятгароне, ки оиди вайронкунии қонуни мурофиавӣ шикоят мекунанд ё мақомот онҳоро

барои аз болои шиканча ва дигар бадрафторӣ шикоят кардани муштариёнашон кушиши зиёд кардан мешиносанд, аксаран зери фишор қарор мегиранд. «Вақте ки ҳимоятгар ба шикояткунӣ оғоз мекунад, вай бо муфаттиш дар низоъ мешавад», гузориш дод як ҳимоятгар¹⁰⁹. Дар Тоҷикистон якчанд ҳимоятгарон ба Авфи Байналмилал иттилоъ доданд, ки дар чунин ҳолатҳо кормандони мақомот аксаран ба дастгиршуда барои аз ҳимоятгар даст кашидан ва ҳимоятгари нисбатан «гапдаро» гирифтани фишор меоранд. Ин амалия бо парвандаҳои танҳо шиканча ва дигар бадрафторӣ ё қонуншиканиҳои мурофиавии дигар иктифо намеёбад.

3.4.1 ИНКОР ВА ТАЪХИРИ ДАСТРАСӢ БА МАСЛИҲАТИ ҲУҚУҚӢ ДАР БАҲШӢОИ МАҲСУСИ ВКД ВА МУАССИСА, ИДОРА ВА ҲУЧРАӢОИ БОЗПӢРСИИ КДАМ

Рузноманигори ВВС **Урунбой Усмонови** 59-сола баъди 13 июни соли 2011 аз тарафи кормандони КДАМ дастгир шудан, дар давоми як ҳафта ба ҳимоя дастрасӣ надошт¹¹⁰. Дастгиршавии вай то 14 июн ба қайд гирифта нашуда буд. Санаи 15 июн оилаи вай ҳимоятгарро аз ин қазия оғоҳ карданд, вале қонунгузори Тоҷикистон¹¹¹ ва стандартҳои байналмилалиро поймол намуда, муфаттиши КДАМ барои вохурӣ дер иҷозат дод ва ҳимоятгар танҳо санаи 20 июн вайро дида тавонист.

Дар ибтидо Урунбой Усмоновро барои узвият дар созмони мамнуъи Ҳизби Таҳрир¹¹² ва бурдани тарғиботи ифротгарой ба воситаи Интернет, паҳнкунии адабиёти ин гуруҳ ва ҷалб намудани аъзои нав айбдор намуданд. Вале тафтишот оиди узвият далеле пайдо карда натавонист ва ба гуфти кормандони КДАМ санаи 6 июли соли 2011, онҳо дар натиҷа ба эҳтимолияти ҳамкориҳои вай бо ин гуруҳ ва ба мақомот хабар надодан диққат доданд. Санаи 18 август, дар рузи дуюми мурофиаи судӣ, Урунбой Усмонов ба судияи суди вилояти Сугд изҳор намуд, ки дар давраи аввали дастгиршавӣ уро шиканча доданд, аз ҷумла дастонашро бо сигор сузониданд. Урунбой Усмонов ҳамчунин арз намуд, ки афсарони КДАМ уро шиканча доданд, то аз хизмати ҳимоятгар даст кашад ва ба вай гуфтанд, ки дар парвандаҳои сиёсӣ истифодаи ҳимоятгар фоида надорад. Дар мурофиаи судӣ афсарони КДАМ тасдиқ намуданд, ки ҳангоми аз ёрии ҳуқуқӣ даст кашидани Усмонов Урунбой ҳимоятгар ҳузур надошт, вале онҳо шиканча ва дер ба қайд гирифтани боздошти вайро рад карданд. Санаи 14 октябри соли 2011 Урунбой Усмонов айбдор ва се сол аз озодӣ маҳрум гардида, дар асоси қонуни авф февран аз иҷрои ҷазо озод карда шуд. Суди Оли ин қарорро дастгирӣ намуд¹¹³.

Урунбой Усмонов исрор мекунад, ки робитаи вай бо Ҳизби Таҳрир барои гузориш додан оиди сабабҳои баландшавии маҳбубияти он буд. Авфи Байналмилал бар он ақида аст, ки Урунбой Усмонов бегуноҳ буда, ҳадафи иҷрои вазифаи қонунии худ ҳамчун рузноманигор ва оромона амалӣ гардонидани ҳуқуқи худ ба озодии баён гардидааст.

Ҳимоятгарон гузориш доданд, ки бо зерҳимоягони дар тавқиғоҳҳои КДАМ буда вохурдан, мушкилоти бузургтарин аст. Ҳимоятгаре аз Хучанд ба Авфи Байналмилал изҳор намуд¹¹⁴: «КДАМ низоми пушида аст. Дастгиршудагон дар таҳхона буда, ҳимоятгарон барои роҳ ёфтан бояд пуртоқат бошанд. Ба он ҷо якчанд маротиба рафта лозим аст. Муфаттишон пинҳон шуда, ба телефон ҷавоб намедиҳанд». Авфи Байналмилал аз дастгиршудагоне оғоҳ шуд, ки бе ёрии ҳуқуқӣ ҳафтаҳо дар тавқиғоҳҳои КДАМ нигоҳдорӣ шудаанд.

Амалияи дар тавқиғоҳҳо ба муҳлати дароз таҳти салоҳияти таҳқиқбарандагон ва муфаттишон нигоҳ доштани дастгиршудагон ҳилофи стандартҳои байналмилалӣ аст.

Масалан, Гузоришгар оиди шиканча қайд намудааст: «Онҳое, ки ба таври қонуни ҳабс шудаанд, набояд дар тавқиғоғҳо зери назорати таҳқиқбарандагон ва муфаттишон зиёда аз муҳлати қонунии барои гирифтани қарори суд оиди интиҳоби чораи пешгирӣ муқарраршуда нигоҳдорӣ шаванд, ба ҳар сураат ин муҳлат набояд аз 48 соат зиёд бошад. Онҳо бояд феврал ба тавқиғоғҳои дахлдори пеш аз судии таҳти салоҳияти гуногун буда, фиристода шаванд ва баъди ин робитаи беназорати онҳо бо таҳқиқбарандагон ва муфаттишон бояд манъ карда шавад»¹¹⁵.

Илҳом Исмонов ва Зафар Каримов (ба поён нигаред), дар байни 53 нафар ба гумони узвият дар Ҳаракати исломии Ўзбекистони силоҳноку гайриқонунӣ эълоншуда ва даст доштан дар гуруҳи ҷиноятӣ баъди таркиш дар назди «шӯбаи шашум»-и ВКД дар вилояти Суғд санаи 3 сентябри соли 2010 дар ҳабс буданд. Дар натиҷаи таркишҳо якчанд нафар кушта ва зиёда аз 20 нафар захмӣ гардиданд.

Илҳом Исмонов санаи 3 ноябри соли 2010 дар вилояти Суғд дастгир гардида, бе васоити иртибот нигоҳдорӣ шуд. Вақте, ки ҳамсараш аз боздошти вай дар «шӯбаи шашум» хабар ёфт, Ҳимоятгарро киро намуд. Ҳимоятгар кушиши бо вай вохурдан намуд, вале кормандони милитсия гуфтанд, ки «ҳануз парвандаи ҷиноятӣ оғоз нашудааст ва мо бо вай фақат суҳбат мекунем». Санаи 5 ноябр ҳамсари Илҳом Исмонов бо Ҳимоятгаре аз Маркази ҳуқуқӣ инсон дар вилояти Суғд баргашт. Ба онҳо иҷозати вохурдан надоданд, вале корманди милитсия аз онҳо хоҳиш кард, ки барои табobati пойҳои Илҳом Исмонов марҳам (маз) биёранд. Санаи 6 ноябр ҳамсари Илҳом Исмонов вайро дида, гузориш додааст, ки дастонаш аз зарбаи барқ сухта, дар гарданаш изи бурида буд. Ҳимоятгари Илҳом Исмонов бори аввал вайро санаи 11 ноябр дар маҷлиси суди оиди интиҳоби чораи пешгирӣ, яъне ҳашт руз баъди боздошт шуданаш дидааст.

Дар мактуби ба номи ҳамсари Исмонов навишта, прокурори вилояти Суғд изҳор намудааст, ки «Исмонов аз вақте, ки парвандаи ҷиноятӣ оғоз шуда, дастгир ва ба назди суд оварда шуд, ба Ҳимоятгар дастрасӣ дошт». Ин изҳорот нишондиҳандаи норавшанӣ дар муруфияи ҷиноятӣ оиди лаҳзаи ба маслиҳат ва ёрии ҳуқуқӣ ҳақ доштани дастгиршуда аст. Санаи 13 ноябри соли 2010 судия суди шаҳри Хучанд дар қарори худ оиди дар тавқиғоғҳо нигоҳ доштани Илҳом Исмонов тасдиқ намуд, ки вай якчанд руз пеш аз 10 ноябри соли 2010 ба прокуратураи вилояти Суғд оварда, дар давоми се соат протоколи дастгиршави тартиб дода шуданаш боздошт шуда буд. Судия қарор намуд, ки кормандони «шӯбаи шашум»-и ВКД дар натиҷаи қайд накардани ҷой ва вақти дастгиркунӣ КМЧ-ро вайрон карданд.

Санаи 11 сентябри соли 2010 **Зафар Каримов** ба гумони узвият дар ҲИУ ва даст доштан дар таркишҳои 3 сентябр дастгир шуда буд¹¹⁶.

Ҳимоятгар санаи 23 сентябр хоҳиши бо вай вохурдан намуд, вале вайро бори аввал 28 октябри соли 2010 дар маҷлиси суди оиди интиҳоби чораи пешгирӣ дар суди шаҳри Хучанд дид. «Мо дар толори суд дар ҳузурӣ кормандони ҚДАМ, посбонон ва прокурор вохурдем ва имконияти бо ҳам суҳбат кардан надоштем. Ман аз судия беҳуда дархост намудам, ки бо сабаби он, ки дар амалиётҳои тафтишотӣ набудам ва иҷозати бо зерҳимояам вохурданро надоштам, муҳлати ҳабси вайро дароз накунад», гуфт Ҳимоятгар ба Авфи Байналмилал¹¹⁷. Судия ин дархостҳоро рад намуд. Баъди маҷлиси суди оиди интиҳоби чораи пешгирӣ Ҳимоятгар барои гирифтани иҷозати вохурӣ дигар бо муфаттиш тамос гирифта натавонист.

«Фақат ба ман мегуфтанд, ки вай нест. Вай ба занги телефон ҷавоб надода, аз ман мегурехт». Тибқи гузориш, Зафар Каримов пеш аз фиристода шудан ба тавқиғоҳи тафтишотии № 2-и шаҳри Хуҷанд, дар ТНМ-и ҚДАМ қариб ду моҳ нигоҳдорӣ шуда буд. Вай иддао дорад, ки дар ин муддат мавриди шиканча ва дигар бадрафторӣ қарор гирифтааст. Ҳимоятгари вай иттилоъ дод, ки моҳи декабри соли 2010 бо иваз шудани сардори бахши тафтишотии ҚДАМ дар вилояти Суғд вай якбора имконияти вохурии бемаҳдудро бо зерҳимояш соҳиб шуд.

Моҳи июли соли 2011 дар муруфиаи судие, ки дар суди вилояти Суғд сурат гирифт, ҳар ду судшаванда ба судя изҳор доштанд, ки барои ба ҷиноят иқрор шудан мавриди шиканча қарор гирифтанд. Якчанд судшавандаи дигар низ чунин шикоят намуданд. Санаи 8 августи соли 2011 муруфиаи судӣ пушида эълон гардид ва судя барои тафтиши иддаои шиканча иқдоме накард. Мувофиқи маълумоти Авфи Байналмилал, санаи 23 декабри соли 2011 суди вилояти Суғд нисбати судшавандагон ҳукм содир кард. Тибқи гузориш ҳимоятгарони судшавандаҳо набуданд ва танҳо кормандони ҚДАМ дар вилояти Суғд ҳузур доштанд. Ҳимоятгарон танҳо баъди як моҳи ҳукм, баъди даҳлати Ваколатдори ҳуқуқи инсон ва Шурои адлия нусхаи ҳукми судро гирифтанд. Дар замони таҳияи ин гузориш ҳешовандони маҳкумшудагон протоколи маҷлиси судиро, ки барои навиштани шикоят лозим аст, нагирифтаанд. Муҳлати қонунии шикоят овардан санаи 23 феввали соли 2012 ба охир расид. Аз байни 53 нафар 10 нафар барои даст доштан дар таркишҳо ва боқимондагон барои иштирок дар гуруҳҳои экстремистӣ айбдор шуданд. Аҳли оилаи маҳкумшудагон ба талаби худ оиди тафтишоти ҳамазарафа ва ҳолисона идома медиҳанд.

3.4.2 ҲУҚУҚ БА ИРТИБОТИ БЕМАҲДУД ВА МАҲРАМОНА БО ҲИМОЯТГАР

Ҳуқуқи байналмилалӣ ҳуқуқи гумонбаршударо ба иртиботи маҳрамона бо ҳимоятгарро ба таври возеҳ танзим намуудааст. КҲИ СММ қайд намуудааст: «Ҳуқуқи иртибот бо ҳимоятгар талаб мекунад, ки айбдоршуда иҷозати феврал бо ҳимоятгар вохурданро дошта бошад. Ҳимоятгарон бояд имконияти шахсан бо муштариёни худ вохурдан ва бо онҳо дар шароити маҳрамона суҳбат карданро дошта бошанд»¹¹⁸.

Вале Авфи Байналмилал аз чандин ҳолатҳое огоҳ аст, ки ҳимоятгарон имконияти суҳбати маҳрамоноро бо зерҳимоягони худ надоштанд¹¹⁹. Ҳимоятгаре ба Авфи Байналмилал¹²⁰ гуфт, ки дар ТНМ кормандони милитсия аксар вақт дар назди дар гуё «барои ҳимояи ҳимоятгар» меистанд ва бо муштарӣ маҳрамона вохурдан аксаран номумкин аст. Баъзе ҳимоятгарон гузориш доданд, ки онҳо гумондоранд дар ҳуҷраҳои тафтишотие, ки ҳимоятгарон бо муштариёнашон вохуранд, баъзан таҷҳизоти гушкунӣ насб карда шудааст. Дастуроти байналмилалӣ муқаррар мекунад, ки суҳбат бо ҳимоятгарон зери назар буда метавонад, вале на дар масофае, ки намояндаи мақомот онро шунавад¹²¹.

Аз руи гузоришҳо барои ба вохурӣ ва суҳбати ҳимоятгарон бо муштариён монеа эҷод кардан воситаҳои гуногун истифода мешаванд. Масалан, Илҳом Исмоновро 26 январӣ соли 2011 барои гузаронидани амалиёти тафтишотӣ ба Исфара бурданд. Ҳимоятгарро бошад, хеле дер хабардор карданд то иштирок карда натавонад. Илҳом Исмонов иддао намуд, ки ҳангоми гузаронидани амалиёти тафтишотӣ афсарони мақомоти интизомӣ вайро дар ШКД шаҳри Исфара лату куб намуданд.

Моҳҳои июн ва июли соли 2011 Авфи Байналмилал ба сардори ҚДАМ ва Прокурори генералӣ мактуб навишта, дар хусуси мавҷудияти меъёрҳои махсус барои қабули қарор оиди вохурии ҳимоятгар бо шахсони дар тавқиғоҳҳои ҚДАМ боздоштшуда пурсон шуд, вале то

замоне, ки ин гузориш омода мешавад, ҷавобе нагирифтааст.

3. 5 ХАБАРДИҲИИ АҲЛИ ОИЛА ВА ДИДОРБИНИ

КҲИ СММ қайд намудааст, ки ашхоси барои ҷиноят дастгир ва ё ҳабсшуда бояд «аз лаҳзаи дастгиршавӣ»¹²² иҷозаи бо аҳли оилашон тамос гирифтандро дошта бошанд. КҲИ ҳамчунин ба «ҳатман ва бе дермонӣ хабардор кардани ҳешовандони дастгиршудагон» даъват намудааст¹²³. Ба ҳамин монанд, қоидаи 92-юми Қоидаҳои стандартҳои минималии СММ муқаррар намудаанд, ки «ба маҳбуси маҳкумнашуда бояд иҷозаи дода шавад, ки аҳли оилаи худро дар хусуси дастгир шуданаш фавран хабар диҳад». Принципи 16-уми Принципиҳои асосии СММ оиди ҳимояи ҳамаи маҳбусони дар ҳама гуна шакли боздоштбуда қайд намудааст, ки шахси дастгиршуда фавран баъди баҳабсгирӣ бояд ҳуқуқи ба аҳли оила ё бо хоҳиши худ ба шахсони дигар оиди дастгир шуданаш хабар доданро дошта бошад. Ин хабардиҳӣ бояд дермонӣ сурат гирад. Кумитаи зидди шиканча борҳо тавсия намудааст, ки бо аъзои оила аз лаҳзаи дастгиршавӣ тамос гиранд¹²⁴ ва хусусан ба Тоҷикистон тавсияи додаст, ки «барои таъмини вохурии фаврии дастгиршуда бо ҳимоятгар, духтур ва аъзои оила аз лаҳзаи боздошт» чораҳо андешад¹²⁵.

Мувофиқи қонун¹²⁶ дастгиршудагон дар Тоҷикистон ҳуқуқ доранд дар давоми 12 соат аз лаҳзаи дастгиркунӣ ба аҳли оила дар бораи дастгиркунӣ ва ҷои нигоҳдориашон хабар диҳанд. Ҳам дастгиршуда ва ҳам мақомот ин корро карда метавонанд. Дар гузориши соли 2010, Ваколатдори ҳуқуқи инсон қайд намудааст, ки шикоятҳои ҳешовандон гувоҳи он аст, ки ин муҳлат дар амал на ҳамеша риоя мешавад. Манбаъҳои ғайриҳуқуматии Тоҷикистон оиди бисёр ҳолатҳое, ки ҳешовандон ба таъхир ва ё тамоман хабардор карда нашудаанд, хусусан дар ҳолатҳое, ки дастгиршавӣ дар вақташ қайд нашудааст, гузориш додаанд.

Дар Тоҷикистон ҳешовандон дар ёфтани ҳимоятгар мавқеи асосӣ доранд ва аз ин сабаб, зудтар хабардор кардани аҳли оила кафолати муҳими зидди шиканча аст.

Ҳуқуқи байналмилалӣ¹²⁷ талаб мекунад, ки дастгиршуда баъди ҳар як маротибаи ба тавқиғоҳи дигар фиристода шудан низ бояд иҷозати хабардор кардани аҳли оиларо дошта бошад. Қонунгузориҳои кишвар ба дастгиршудагон дар ҳолатҳои ба тавқиғоҳи дигар гузаронидан ё баровардан аз тавқиғоҳ барои гузаронидани амалиёти тафтишотӣ ҳуқуқи хабардор кардани ҳимоятгарон ва аҳли оиларо намедиҳад. Кормандони мақомоти интизомӣ низ барои хабардор кардани ҳешовандони онҳо уҳдадор нестанд. КМЧ бояд ба тарзе тағйир дода шавад, ки аҳли оила ва ҳимоятгарон пеш аз ба дигар ҷой бурдани дастгиршуда хабардор карда шаванд.

3.6 МУОИНАИ ТИББИИ НОКИФОЯ ВА БОТАЪХИР

Стандартҳои байналмилалӣ¹²⁸ даъват мекунад, ки дастгиршудагон ва маҳбусон бояд фавран баъди ба муассисаҳои нигоҳдорӣ қабул шудан, имконияти муоинаи тиббиро дошта бошанд ва муоинаи мустақили тиббӣ кафолати муҳими зидди шиканча аст. КҲИ СММ ба зарурияти «муоинаи гумонбарон аз тарафи духтури мустақил фавран баъди ҳабскунӣ, баъди ҳар як давраи пурсиш, пеш аз ба назди муфаттиш бурдан ва пеш аз озодкунӣ»¹²⁹ аҳамияти ҷиддӣ медиҳад. Моҳи ноябри соли 2006 Кумитаи зидди шиканча ба Тоҷикистон тавсия дода буд, ки «масъалаи ташкили маркази тандурустии аз ВКД ва Вазорати адлия мустақилро барои муоинаи дастгиршудагон баъди ҳабс ва озодшавӣ, мунтазам ва бо хоҳиши онҳо, танҳо ё бо ҳамроҳии мақоми мутахассиси дахлдори дониши судии тиббӣ дошта» дида барояд. Илова бар ин, барои ҳангоми сабт ва гузориш додан оиди нишонаҳои бадрафторӣ, дар асоси ахлоқи

тиббӣ мустақилона амал кардани духтурҳои аз тарафи давлат ба қор қабулшуда, чораҳо дида шаванд.

Моҳи март соли 2012 Тоҷикистон тавсияҳои¹³⁰ таъмини дастрасии фаврӣ ва муоинаи мустақили тиббии дастгиршудагонро баъди боздошт дастгирӣ намуд. Авфи Байналмилал аз ҳукумат даъват мекунад, то ин тавсияро бе таъхир иҷро намуда, барои амалӣ гардидани он санадҳои дохилии ТНМ ва ТТ-ро аз нав дида барояд.

Муоинаи тиббӣ баъди қабул шудан ба шӯбаи милитсия ва ТНМ: Новобаста аз моҳи июни соли 2011 қабул шудани қонун «Дар бораи тартиб ва шароити дар ҳасб нигоҳ доштани гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда», ки моддаи 16-уми он муоинаи тиббиро баъди дохилшавӣ ба ҷои нигоҳдорӣ муқаррар намудааст, дар амал баъди дохилшавӣ ба шӯбаи милитсия ва ТНМ муоинаи тиббӣ мунтазам гузаронида намешавад. Ин муассисаҳо ҳадамоти тиббӣ надоранд.

Ҳимоятгарон ва ТҒҲ гузориш доданд, ки баъзан қормандони милитсия дар ҳолатҳои зарурӣ духтури боваринокашонро барои «тезтар дуруст кардан» даъват мекунанд. Ҳимоятгарони вилояти Хатлон гуфтанд, ки баъзан намояндагони милитсия ёрии таъҷилиро даъват мекунанд, вале ба қормандони тиббӣ фишор меоваранд, то ҷароҳатҳои шиканчаро сабт накунанд¹³¹.

Муоинаи тиббӣ баъди қабул шудан ба ТТ: Баъд аз он, ки дастгиршудагон ба ТТ, ки дар салоҳияти Вазорати адлия аст, интиқол мешаванд, онҳоро духтурони тавқиғоҳ, ки қормандони Вазорати адлия мебошанд, муоина мекунанд. Вале бар ақидаи ҳимоятгар аз Хуҷанд, баздоштшудагон аксаран аз ба қормандони ТТ дар хусуси шиканча ва дигар бадрафтории қормандони милитсия сухан кардан меҳаросанд, ва қормандони тиббӣ дар бораи сабабҳои ҷароҳат ва таобат қариб намекурсанд. Тибқи гузоришҳо, дастгиршудагон беҳабаранд, ки шӯбаҳои милитсия ва ТНМ ба ВКД тааллуқ доранд ва баъди ба ТТ интиқол ёфтанд, онҳо ба салоҳияти Вазорати адлия мегузаранд.

Подполковник Олимҷон Саидолимов, сардори Раёсати иҷроии ҷазои ҷиноятии вилояти Суғд, ки барои тамоми тавқиғоҳҳои Вазорати адлия масъул аст, ба Авфи Байналмилал изҳор намуд¹³²: «Қормандони тиббӣ бояд ҳар як маҳбуси воридшударо муоина кунанд, то будан ё набудани шиканчаро тасдиқ кунанд. Ҳар нафари ҷароҳатдоштаро қормандони милитсия ба беморхона мебаранд». Вале ҳимоятгарон мегуянд, ки барои қормандони ТТ одат шудааст, ки маҳбусони ҷароҳат доштаро аз ТТ ба ТНМ то сиҳат шудани ҷароҳати онҳо баргардонанд. Подполковник Олимҷон Саидолимов тартиби бақайдгирӣ чунин фаҳмонид: «Дар ҳолатҳои, ки маҳбусонро қабул накунем, духтурон онҳоро ба қайд намегиранд, чунки дар ин зина маҳбусон ҳануз дар таобати онҳо нестанд. Мумкин қормандони милитсия онро (ҷароҳатҳоро) ба қайд гиранд ё нагиранд, ин дар салоҳияти мо нест.» Ба саволе, ки агар духтурҳо вақти қабулкунӣ ҷароҳатҳоро бинанд чи қор мекунанд, вай қатъӣ ҷавоб дод: «Он гоҳ мо фавран прокуратураро огоҳ мекунем; ҳамааш ҳамин, агар чунин ҳолат бошад, вале чунин ҳолат нашудааст.»

Ҳимоятгар ба Авфи Байналмилал¹³³ изҳор намуд, ки новобаста аз он, ки қонунгузори қормандони ТТ-ро уҳдадор мекунад, то вақти қабули маҳбусон онҳоро аз муоинаи тиббӣ гузаронанд, дар амал ин дар ихтиёри афсари наватдор мебошад: «Агар вай шахси масъулиятнок бошад, муоина мекунад, вале баъзан онҳо бо муфаттишон маслиҳат мекунанд.» Авфи Байналмилал аз гузоришҳое, ки қормандони ТТ руироси қабули маҳбусони маҷруҳро

рад мекунад, изҳори ташвиш мекунад, чунки ин ҷоест, ки онҳо баъди қарори суд оиди баҳабсгирӣ бояд нигоҳдорӣ шаванд.

КМЧ аз кормандони тиббии ТТ муоинаи маҳбусони барои гузаронидани амалиёти тафтишотӣ аз ТТ баровардашуда ё даровардашударо талаб намекунад. Ҳимоятгарон тасдиқ намуданд, ки дар ҳолати аз ТТ баровардан ё даровардани маҳбусон, муоинаи мунтазами тиббӣ гузаронида намешавад.

Тафтишоти тиббии ҳолатҳои иддаои бадрафторӣ: Илова бар муоинаи тиббии муқаррарӣ, дар ҳолатҳое, ки барои бадрафторӣ нисбати маҳбус асос вучуд дорад, вай бояд фавран аз ҷониби духтуре, ки бе даҳолати мақомот гузориши дуруст навишта метавонад, аз муоинаи тиббӣ гузаронида шавад¹³⁴. КҲИ СММ даъват намудааст, ки муоинаи тиббӣ «дар сурати иддаои бадрафторӣ ба таври автоматӣ гузаронида шавад»¹³⁵.

Кумитаи зидди шиканча моҳи ноябри соли 2006 ба Тоҷикистон тавсия дода буд, ки «ташхиси мустақили тиббиرو на танҳо бо иҷозат ё хоҳиши намоёндогони мақомот, балки бо талаби шахси маҳбус» таъмин намоёнд.

Ҳамзамон, КМЧ-и соли 2010¹³⁶ аз ҳимоятгарон ва дастгиршудагон талаб мекунад, ки барои муоинаи тиббӣ иҷозати муфаттишро гиранд, гарчанде ки барои муайян кардани марг ва хусусияти ҷароҳатҳо гузаронидани экспертизаи судии тиббӣ ҳатмӣ аст¹³⁷. Дар ҳолатҳои барои парванда аҳамиятнок, муфаттиш бояд экспертиза таъин намоёнд¹³⁸. КМЧ муайян намекунад, ки баъди дархост муоинаи тиббӣ дар кадом муҳлат бояд гузаронида шавад.

Дар сурати радкунии дархост барои посухи асоснок додан муфаттиш панҷ руз дар ихтиёр дорад. Аз болои раддия ба прокурор шикоят кардан мумкин аст ва прокурор онро дар давоми се руз ва дар ҳолатҳои истисноӣ дар ҳафт руз баррасӣ мекунад. Муҳофизони ҳуқуқи инсонии Тоҷикистон дуруст изҳори ташвиш мекунад, ки муддати иловагӣ барои баррасии прокурор дар амал маъноӣ онро дорад, ки пайҳои бадрафторӣ нест шуда, ҷараёни исботи бадрафториро мушкил месозанд.

Амалан дар ҳолатҳое, ки муфаттишони милитсия барои экспертизаи тиббӣ иҷозат медиҳанд, онро бо таъхири зиёд, вақте ки ҷароҳатҳо нест мешаванд, баъд мегузаронанд.

Дар ҷараёни муурофияҳо судяҳо метавонанд бо ташаббуси худ ё бо хоҳиши тарафҳо экспертизаи судии тиббӣ таъин кунанд¹³⁹. Вале онҳо хеле кам ба ин иқдом даст мезананд.

6 ноябри соли 2010 ҳамсари **Илҳом Исмонов** бо шавҳараш вохурда, пайҳои зарбаи барқ ва захмро дар гардани вай дид. Пеш аз он, ки ҳамсараш ба пайҳои вай аз наздик нигоҳ кунад, афсарони милитсия вохуриро қатъ намуда, вайро берун карданд.

Дертари ҳамон рӯз ҳамсари Илҳом Исмонов шикоят намуда, гузаронидани экспертизаи судии тиббию талаб кард. Ҳимоятгари Илҳом Исмонов низ санаҳои 9 ва 10 ноябр чунин дархост намуд. Санаи 15 ноябр Авфи Байналмилал гузориши Амали фаврӣ қабул намуда, ба тафтишоти фаврӣ, ҳаматарафа ва мустақил даъват намуд.¹⁴⁰

Санаи 10 ноябр Илҳом Исмонов, тибқи гузориш, аз «шӯъбаи шашум»-и ВКД дар шаҳри Хучанд ба ТНМ-и шаҳри Чкалов интиқол дода шуд. Сардори тавқиғоҳ ба оилаи Илҳом

Исмонов гуфтааст, ки санаи 11 ноябр духтур вайро муоина кардааст. Вале ба аҳли оила ё ҳимоятгар дар ин хусус ягон санаде дода нашуд. Ҳамсари Илҳом Исмонов ба Авфи Байналмилал изҳор намуд: «Ҳолаш чунон бад буд, ки базӯр роҳ рафта метавонист ва онҳо духтурро чег заданд. Сардори ТНМ ба мо гуфт ва барои доруҳо бояд 50 сомонӣ диҳем. Ба назарам аҳволи шавҳарам чунон бад буд, ки Кумитаи Давлатии Амнияти Миллӣ вайро ба ТНМ қабул кардан нахост. Барои ҳамин «шӯъбаи шашум» роҳи дигари ҳамин масъаларо ёфта, вайро ба ТНМ ирсол карданд ва дар он ҷо вайро каме табобат намуданд».

22 ноябр Илҳом Исмоновро ба ТТ №2-и шаҳри Хуҷанд интиқол доданд. Дар охир экспертизаи судии тиббиро гузарониданд, вале бо таъхири зиёд. Санаи 27 ноябр қоршиноси судии тиббӣ ба хулосае омад, ки «дар бадани Исмонов ҷароҳати ҷисмонӣ дида намешаванд».

Авфи Байналмилал оид ба иддаои шиканча ва дигар бадрафторӣ, ки дар маҷлиси судӣ қарда шудаанд, вале экспертизаи судии тиббӣ таъин қарда нашудааст, маълумоти мӯтамад дорад.

Масалан, то он ҷое, ки Авфи Байналмилал иттилоъ дорад, барои тафтиши иддои рӯзноманигори ВВС **Ўрунбой Усмонов** оиди дар давраҳои аввали дастгиршавӣ шиканча ва дигар бадрафторӣ ҷой доштаниш, экспертизаи судии тиббӣ гузаронида нашудааст. Файзинисо Воҳидова, ҳимоятгари Ўрунбой Усмонов санаи 22 августи 2011 ба агентии иттилотии Азия Плюс иттилоъ дода гуфтааст, ки судияи суди шаҳри Хуҷанд санаи 15 июн дар маҷлиси судӣ оид ба интиҳоби ҷораи пешгирӣ ҷароҳатҳои дар натиҷаи шиканча гирифтаи Усмоновро меид. Вай дар болои қошаш захми кушода ва дар дастонаш изи сӯхта дошт, вале судия дар бораи аз қучо пайдо шудани ин ҷароҳатҳо ҳатто напурсидааст.

Ваколатдори ҳуқуқи инсон ҳақ дорад, ки ҳангоми санҷиши шикоятҳои фардӣ барои гузаронидани таҳқиқоти экспертиза дастур диҳад¹⁴¹. Қормандони масъули идораи Ваколатдори ҳуқуқи инсон ба Авфи Байналмилал тасдиқ намуданд¹⁴², ки ин ҳуқуқ экспертизаи судии тиббиро низ дар бар мегирад ва илова намуданд, ки ваколатдор ҳанӯз аз ин ҳуқуқ истифода накардааст.

Моҳи июли соли 2011 Авфи Байналмилал ба сардори Кумитаи Давлатии Амнияти Миллӣ мактуб навишта пурсон шуд, ки оё тавқиғоҳҳои Кумитаи Давлатии Амнияти Миллӣ қормандони тиббии худро доранд ё не. Дар замони навиштани гузориши мазкур ҷавобе наомадааст.

3.6.1 ФИШОРОВАРӢ БА ҚОРШИНОСОНИ ТИББӢ

Баъзе ҳомиён ва муҳофизони ҳуқуқи инсонӣ Тоҷикистон ба Авфи Байналмилал гузориш доданд, ки қоршиносони тиббии Вазорати тандурустӣ аксаран ташхисҳоро бегаразона ва ба тариқи касбӣ мегузаронанд. Бархе оид ба ҳолатҳои гузориш додаанд, ки мақомот ба қоршиносони тиббӣ фишороварӣ намудаанд. Тибқи гузориш, қоршиноси тиббӣ баъди ба рӯзноманигори Азия Плюс Рамзия Мирзобекова дар хусуси экспертизаи дуҷум баъди марги Исмонов Бобоев дар маҳбас маълумот доданиш, аз тарафи мақомот мавриди таҳдид қарор гирифтааст. Рӯзноманигор ба Авфи Байналмилал¹⁴³ гуфтааст, ки намоияндагони Прокуратураи генералӣ батақрор номи қоршиноси тиббии гузориш додари пурсидаанд.

Исмонов Бобоев, марди 30-солаи падари се фарзанд мунтазам дар Русия меваҳи хушк мефурухт. 12 феввали соли 2010 вай ба шаҳри Исфара ба назди аҳли оилааш меояд. Санаи 19 феввали соли 2010 вай аз ҷониби қормандони «шӯъбаи шашуми» ВКД дар ноҳияи

Исфара дастгир шуда, ба «шӯъбаи шашум»-и ВКД дар шаҳри Хуҷанд интиқол дода шуд¹⁴⁴. Исмонбой Бобоев рузи дастгир шуданаш вафот кард. Санаи 20 феврал афсарони «шӯъбаи шашум» дар Хуҷанд ба падари Исмонбой Бобоев гуфтаанд, ки вай ҳангоми пурсиш оиди гумонбарӣ дар узвият ба ташкилоти гайриқонунии аз болои курсӣ афтаида вафот кардааст.

Падари Исмонбой Бобоев ба Азия Плюс изҳор намуд, ки вақти ҳасади писарашро нишон додан, дар пойҳои вай изи хунҳобӣ ва дар ангуштонаш изҳои сиёҳӣ доирамонандро дидааст.

Экспертизаи аввалии судии тиббӣ ҳафакони механикиро ҳамчун сабаби марг муайян намудааст¹⁴⁵. Мувофиқи маълумоти Азия Плюс, коршиноси Маркази судии тиббии вилояти Суғд қайд намудааст, ки Исмонбой Бобоев бо сабаби ҳаяҷон ба ҳамлаи эпилептикий гирифта шуда, ҳафагир шуданаш дар натиҷаи ба тарафи гулуяш рафтани забонаш рух додаст. Коршинос қайд намудааст, ки осори захм дар баъзе ангуштонаш ва хунҳобӣ дар зонаҳои мавҷуд аст, вале илова намудааст, ки ин захмҳо мумкин пеш аз дастгиршавӣ рух дода бошанд.

Пеш аз ҷаноза падари Исмонбой Бобоев барои захмҳоро ҳамчун далел сабт намудан, ҳасади писарашро чанд сурат гирифта, тафтиши ҷиноятии ин қазияро талаб намуд.

25 март соли 2010 прокурори вилояти Суғд тафтишотро оиди марги Исмонбой Бобоев оғоз намуд. Моҳи апрели соли 2010 барои бори дувум экспертизаи судии тиббӣ гузаронидан ҳасади вай аз хок бароварда шуд. Коршиносон¹⁴⁶ ба хулосае омаданд, ки Исмонбой Бобоев аз ҷароҳати барқӣ, ки ба аз қор мондани дил ва роҳи нафас сабаб гардидааст, вафот кардааст. Яке аз коршиносон ба шартӣ ифшо нашудани номаш изҳор намуд, ки «бо боварӣ гуфта метавонам, ки марги Бобоев аз ҳафагир шудан сар задааст, вале сабаби ин ҳафагир шудан захми электрикий мебошад, яъне Бобоевро бо зарбаи барқ шиканча додаанд». Вай илова намуд, ки дар бадани Исмонбой Бобоев дарёфт шудани мис ва алюминий, далели дигари ҳадафи зарбаи барқ қарор гирифтани вай мебошад.

Тибқи гузориш, баъди экспертизаи дуҷуми тиббӣ ду афсари «шӯъбаи шашуми» ВКД ба муддати чор рӯз боздошт шуданд. Дар суҳбат бо агентии иттилоотии Ferghana.news ва Азия Плюс падари Исмонбой Бобоев арз намудааст, ки аз руи шундаш тафтиши кори ҷиноятӣ алайҳи гумонбарон дар натиҷаи дар Душанбе ба мансабдорон додани пора боздошта шудааст¹⁴⁷. 25 июни соли 2010 парвандаи ҷиноятӣ бо сабаби бемор будани гумонбарон боздошта шуда буд. Дар замони навиштани гузориш тафтишот аз сар гирифта нашудааст. Азия Плюс гузориш дод, ки яке аз гумонбарон ҳамчун сардори «шӯъбаи шашум»-и ВКД дар шаҳри Исфара ба вазифа барқарор карда шудааст.

Падари Исмонбой Бобоев гузориш дод, ки на вай ва на ҳимоятгаронро барои шинос шудан бо маводҳои кори ҷиноятӣ алайҳи гумонбарон иҷозат надодаанд. Тибқи гузориш Прокуратураи генералӣ ба КМЧ таъя намуда гуфтааст, ки ҷабрдидаи нақзи ҳуқуқи инсон танҳо баъди ба итмом расидани парвандаи ҷиноятӣ бо маводҳои парванда шинос шуда метавонад. Аз болои ин қарор ба оиди ба Конститутсия мувофиқ набудани ин муқаррароти КМЧ ба Суди конститусионӣ шикоят бурда шуд. Санаи 15 май соли 2012 Суди конститусионӣ ин шикоятро қонун нагардонид.

3.7 БЕНОМИИ АФСАРОНИ ДАСТГИРКУНАНДА

Меъёрҳои байналмилалӣ ҳуқуқи инсон¹⁴⁸ ва тавсияҳои мақомоти экспертии байналмилалӣ ба тариқи возеҳ нишон медиҳанд, ки сабти дастгиркунии бояд маълумотро дар бораи онҳое, ки барои дастгиркунии фармон додаанд ё дастгиркуниро иҷро кардаанд, дарбар гирад. Камбудии ҷиддии қонунгузори кишвар, ки ба самаранокии тафтиши иддаои шиканча ҳалал ворид мекунад он аст, ки милитсия барои ба протоколи дастгиркунии дохил кардани маълумот оиди шахсияти афсари дастгиркунанда масъул нест ва дар амал ин ба бемасъулияти мусоидат мекунад. Раҷабмоҳ Бадриддинова, Сардори шуъбаи ҳифзи давлатии ҳуқуқҳои сиёсӣ ва шаҳрвандии дастгоҳи Ваколатдор оиди ҳуқуқи инсон тасдиқ намуд¹⁴⁹, ки «Одатан муфаттиш протоколи дастгиркуниро имзо мекунад. Вай номи афсарони баҳабсгирандаро сабт намекунад ва дар натиҷа, дертар аксар вақт баҳабсгирандагонро муайян кардан номумкин мешавад». Авфи Байналмилал изҳори нигаронӣ мекунад, ки ин ба афсарони мақомоти интизомӣ имконият медиҳад, ки бе ягон масъулият шиканча ва дигар бадрафториро истифода кунанд, чунки иштироки онҳо расман сабт нашудааст ва ба ин сабаб исботи он мушкул аст.

Дар Тоҷикистон афсарони ҳабскунанда нишони собиткунандаи ному насаб ва ё рақами муайянкунанда, ки ба чашм аён бошад, надоранд. Авфи Байналмилал итминон дорад, ки беномии афсарон хавфи аз тарафи онҳо содир шудани шиканча ва дигар бадрафториро зиёд намуда, бемасъулиятиро тақвият мебахшад. Нишонҳои собиткунандаи ному насаб ва ё рақами муайянкунандаи ба чашм аён кафолатҳои муҳими зидди шиканча ва дигар бадрафторӣ буда, ҷузъи муҳими кушишҳои ҳуқумат дар хотима бахшидан ба бемасъулияти намоёндагони мақомоти интизомии ба ин амалҳо дастзада мебошад.

Тоҷикистон моҳи март соли 2012 дар назди Шурои ҳуқуқи инсонии СММ уҳдадор шуд¹⁵⁰, ки барои тағйир додани КМҶ ва дар протоколи дастгиркунии сабт шудани шахсияти афсарони дар дастгиркунии ширкатдошта иқдом намояд. Авфи Байналмилал даъват менамояд, ки ин уҳдадорӣ ҳамчун масъалаи афзалиятнок ба иҷро расонида шавад.

4. ЗАРУРАТИ НАЗОРАТИ МИЛЛӢ ВА БАЙНАЛМИЛАЛӢ

Гузоришгари махсус оиди шиканча қайд намудааст, ки азназаргузарони муассисаҳои баҳабсирӣ «яке аз чораҳои самараноктарини пешгирии шиканча аст.» Кумитаи зидди шиканча ва ҚҲИ СММ барои ташкили низоми ташрифоти назоратии ҷойҳои нигоҳдорӣ даъват намудаанд.

Дар замони навиштани ин гузориш 62 кишвари олам ба Протоколи иловагии Конвенсияи зидди шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф (ПИКЗШ), ки ташрифи мунтазами мақомоти мустақили байналмилалӣ ва миллиро ба муассисаҳои нигоҳдорӣ пешбинӣ мекунад, шарик ҳастанд. Кишварҳои ба ПИКЗШ ҳамроҳ уҳдадор шудаанд, ки механизмҳои миллии мустақили пешгирикунандаро (ММП), ки дар онҳо кормандони мустақил фаъолият мебаранд, ташкил намоянд. Мақомот¹⁵¹ бояд ба ММП ҳуқуқи «даромадан ба ҳама ҷойҳои нигоҳдорӣ ва бинову иншооти онҳо», «нимкониати бе шохидон суҳбати як ба як доштан бо ашхоси аз озодӣ маҳрумшуда», «дастрасӣ ба ҳама гуна маълумоти вобаста ба муомила нисбати ин ашхос ва шароити нигоҳдории онҳо» ва «додани тавсияҳо бо мақсади беҳтар намудани муносибат ва шароити шахсони аз озодӣ маҳрумшуда ва пешгирии шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф»-ро қоиладор бошанд.

Тоҷикистон ба ПИКЗШ имзо нагузоштааст, гарчанде ки гуруҳи кории ҳукумати ин масъаларо баррасӣ намуда истодааст. Авфи Байналмилал тавсия медиҳад, ки Тоҷикистон ҳар чӣ зудтар ин низомро ташкил намуда, ПИКЗШ-ро ба тасвиб расонад.

Бозрасии муассисаҳои нигоҳдорӣ аз тарафи **Кумитаи байналмилалӣ салиби сурх** (КБСС) ҳамчун кафолати зидди шиканча ва дигар бадрафторӣ хидмат карда метавонад. Тоҷикистон дар гузориши худ оиди ТДУ Шурои ҳуқуқи инсон¹⁵² қайд намудааст, ки моҳи августи соли 2011 КБСС барои дидани марказҳои нигоҳдорӣ даъват шудааст ва баъди ташрифи аввал лоиҳаи созишномаи ҳамкорӣ тартиб дода хоҳад шуд, вале Авфи Байналмилал оиди ин масъала маълумоти дигар надорад.

Ниҳодҳои ваколатдорони ҳуқуқи инсон низ дар сурати доштани салоҳият ва мустақилияти қарор, дар бозрасии муассисаҳои нигоҳдорӣ самаранок буда метавонанд.

Дар Тоҷикистон Ваколатдори ҳуқуқи инсон неруи дар муборизаи зидди шиканча ва дигар бадрафторӣ нақши бузург бозиданро дорад. Ваколатдор метавонад шикоятҳои фарди¹⁵³ оид ба қарор, амал ё беамалии намоёндагони мақомоти давлатӣ қабул¹⁵⁴ ва баррасӣ намояд. Барои баррасии шикоятҳо вай ҳақ дорад «бе монеа ба мақомоти ҳокимияти давлатӣ (...), муассисаҳои иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ», ки шубҳаҳои милитсия, ТНМ, ТТ, тавқиғоҳҳои ҚДАМ ва қисмҳои ҳарбиро дарбар мегиранд, ташриф намояд ва маълумотҳои зарурӣ, баёнот ва ҳуҷҷату маводҳои дахлдорро оид ба масъалаи муайян гирад. Вай ҳамчунин метавонад бо дастгиршудагон дар танҳои мулоқот¹⁵⁵ ё робита намояд, мустақилона ё якҷоя бо дигарон

фаъолияти мақомоти ҳокимияти давлатиро санҷад¹⁵⁶, ва ё барои гузаронидани таҳқиқоти эксперти дастур диҳад¹⁵⁷ ва ба мақомоти дахлдор оид ба оғоз намудани истеҳсолоти интизомӣ, маъмури ё парвандаи ҷиноятӣ нисбат ба шахсони мансабдоре, ки ҳуқуқу озодиҳои инсонро вайрон кардаанд, бо дархост муроҷиат намояд. Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон ҳуқуқ дорад ба раиси Суди Оли ва Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба санҷиши санадҳои суд, ки бо тартиби муқарраргардида ба қувваи қонунӣ даромадааст, муроҷиат намояд. Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон ҳамчунин яке аз якчанд мақомотест, ки ба Суди конститусионӣ дархост пешниҳод карда метавонад.

Дар замони навиштани гузориш Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон баҳри васеъ намудани салоҳияташ, барои боз ҳам қоннок намудани фаъолият дар самти ҳимояи ҳуқуқи ҷабридагони нақзи ҳуқуқи инсон, масалан, ба воситаи таъсиращасонӣ ба қабули қонунҳои нав оиди ҳуқуқи инсон, ташрифи маҷлисҳои судии кушода ва пушида, талош меварзад. Ҳамзамон, новобаста аз он, ки мақоми Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон қонунан соли 2008 муқаррар шуда буд, намояндагони идораи Ваколатдор, ки моҳи апрели соли 2011 бо Авфи Байналмилал суҳбат намуданд, гузориш доданд, ки ҳануз ба ҷойҳои нигоҳдорӣ ташриф наовардаанд. Онҳо гуфтанд, ки нақша доранд «дар давоми ду сол ба ҳамаи муассисаҳои маҳрумӣ аз озодӣ, аз ҷумла ТНМ, ТТ ва муассисаи ислоҳотии занона, ноболигон ва муассисаҳои қисман пушида ташриф оранд». Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар хусуси боздид аз як муассисаи ислоҳотӣ ва як ТНМ дар шаҳри Хучанд гузориш додаст¹⁵⁸. Дар замони навиштани гузориш идораи Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон нақша дорад дар якҷоягӣ бо созмонҳои ғайриҳукумати ҳуқуқи инсон аз ТНМ ва ТТ боздид намояд.

5. СУДЯҶО ПОСБОНОНИ АДОЛАТАНД?

“Мо парвандае доштем, ки дар он ҷавобгар ҷойҳои сухтаашро дар суд нишон дод. Судя гуфт «куртаатро ба поён фарор».

Ҷимоятгари дастгиршудае, ки эҳтимолан мавриди шиканча қарор гирифтааст

Новобаста аз он, ки қонуни кишвар мустақилияти низоми судиро ба таври возеҳ муқаррар намудааст¹⁵⁹, яқчанд мушкилиҳои асосие мавҷуданд, ки ба низоми судии Тоҷикистон таъсир мерасонанд. Эътилофи ташкилотҳои ғайриҳукумати дар гузориши худ ба ТДУ-и СММ, соли 2011 қайд намудааст, ки «низоми судӣ заиф ва камсамар боқӣ мемонад... Низоми судӣ дар зерӣ назорати ҳокимияти иҷроия мебошад». Эътилоф номгуӣ мушкилотеро номбар кардааст, ки ба мустақилияти низоми судӣ таъсир мерасонданд, ба монанди маоши кам, бюрократия, фасод, таъсири прокурорҳо ва малакаи сусти касбӣ.

Ташкилотҳои ғайриҳукумати изҳор намуданд, ки «бо роҳи истеъфои маҷбури ва фиристодани судяҳо ба навоҳии дурдаст фишор оварда мешавад». Онҳо дар хусуси ба низоми судӣ таъсири қавӣ расонидани Шӯрои адлия, ниҳоди марбут ба ҳокимияти иҷроия, ки ҳамчун мақоми маъмури президент¹⁶⁰ аз болои судҳои поёнии амал мекунад, изҳори нигаронӣ намуданд. Дар қатори дигар масъалаҳо, Шӯрои адлия барои таълими судяҳо вазифадор буда, дар ҷараёни таъиншавии судяҳо ва таъини ҷазоҳои интизомӣ мавқеи муҳим дорад.

Фасод ва бюрократия, ҳамчунин шумораи ками ҳукмҳои сафедкунанда ба боварии мардум ба низоми судӣ латма ворид намудаанд. Санаи 9 январи соли 2012 раиси Шӯрои адлияи Тоҷикистон дар нишастӣ матбуотӣ изҳор намуд, ки соли 2011 оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ 5973 ҳукм бароварда шуда, аз ин миқдор 54 нафар сафед карда шудаанд. Аз ҷумла, 15 нафар пурра ва боқимондаҳо қисман сафед карда шудаанд.

Авфи Байналмилал ӯҳдадорӣ Тоҷикистонро дар назди Шӯрои ҳуқуқи инсон аз моҳи март 2012¹⁶¹ оиди аз назорати ҳокимияти иҷроия берун кардани Шӯрои адлия ва таъмини мустақилияти пурраи он қайд намуда, даъват мекунад, ки ба иҷроии ин масъала афзалият дода шавад.

5.1 МАҶЛИСИ СУДӢ ОИД БА ИНТИХОБИ ЧОРАИ ПЕШГИРӢ: РАСМИЯТЕ, КИ АЗ ШИКАНҶА ХЕЛЕ КАМ ҲИМОЯ МЕКУНАД

Илҳом Исмонов бори аввал санаи 3 ноябри соли 2010 дастгир шуда буд, вале маҷлиси судии вай оид ба интихоби чораи пешгирӣ танҳо 11 ноябр гузаронида шуд. Мувофиқи қонун маҷлиси судӣ оид ба интихоби чораи пешгирӣ бояд на дертар аз 3 рӯзи аз озодӣ маҳрум шудани шахс барпо гардад.

Дар маҷлиси судӣ Илҳом Исмонов ба судя гуфтааст, ки вайро бо зарбаи барқ ва оби ҷӯш шиканча додаанд. Тибқи гузориш, судя ба Илҳом Исмонов иҷозат намодааст, ки изҳори дар баданаш будаи шиканчаро нишон диҳад. Судя иддаои шиканчаро баррасӣ накарда, ба ҳимоятгар гуфт, ки ин масъаларо бо прокурор баррасӣ кунед.

Маҷлиси судӣ 13 ноябр хотима ёфта, судя ҳамчун чораи пешгирикунанда Илҳом Исмоновро дар ҳабс нигоҳ дошт ва қайд намуд, ки гумонбар ҷинояти вазнин содир кардааст ва барои ҳама аз озодӣ маҳрум накардани вай метавонад ба тафтишоти пешаки ҳалал ворид кунед.

Талаботи баъди ҳабс февран ба назди судя бурдани дастгиршуда дар ҳуқуқи байналмилалӣ ҳуқуқи инсон ҳамчун кафолати муҳими ҳимояи дастгиршудагон ба таври қатъӣ мустаҳкам карда шудааст¹⁶². Ин як воситаест барои мутмаин будан, ки дастгиркунӣ қонунӣ ва заруриест. Он ҳамчунин назорати судиро аз болои дастгиркунӣ таъмин намуда, фармонравоии мутлақро аз болои маҳбус, ки кормандони милитсия метавонанд соҳиб шаванд, аз байн мебарад. Дар сурати иддаои дастгиршударо оиди шиканча шунида ва ё нишонаҳои аёни бадрафториро дида амал кардан, назорати судӣ аз болои дастгиркунӣ кафолати муҳими зидди шиканча ва дигар бадрафторӣ буда метавонад. Вале дар Тоҷикистон судяҳо дар маҷлиси судӣ оиди муайян намудани чораи пешгирӣ аксаран масъалаи ба ҳабс гирифтани ва ё нагирифтани шахсро баррасӣ намуда, иддаои дастгиршудагонро оиди дар давраи пеш аз суд ҷой доштани бадрафторӣ нисбати онҳо, сарфи назар мекунад ва ҷабрдидагони эҳтимоливу ҳимоятгарони онҳоро маслиҳат медиҳанд, ки ба прокуратура шикоят кунанд.

Дар Тоҷикистон маҷлисҳои судӣ оиди муайян намудани чораи пешгирӣ як падидаи нав ҳастанд ва аз соли 2010 амал мекунад¹⁶³. Дастгиршудагон бояд дар давоми 72 соати баъди боздошт ба назди судя оварда шаванд ва ё озод карда шаванд¹⁶⁴. Дар гузашта прокурор ҳабс ва ё ҳабси хонагиро тасдиқ мекард, акнун бошад, танҳо судяҳо ин ваколатро доранд. Чораҳои дигари пешгирӣ гарав ва забонхат дар бораи нарафтани аз маҳалли истиқомат мебошанд, ки онҳоро мақомоти интизомӣ низ татбиқ мекунад¹⁶⁵.

Барои муайян намудани чораи пешгирӣ ба назди судя овардани дастгиршудагон қадами калоне ба пеш аст ва баъди ҳабс ҳар чи зудтар иҷро намудани ин тартиб ҳатмӣ мебошад. То 72 соат таъхир намудан барои кафолати самараноки зидди шиканча, ки дар лаҳзаи баъди дастгиршавӣ руҳ додани мумкин аст, хеле зиёд аст. Авфи Байналмилал тавсия медиҳад, ки ин муҳлат то 48 соат кам карда шавад. Чи тавре ки як ҳимоятгар аз Душанбе гуфт, вазият дар Тоҷикистон дар натиҷаи аз тарафи милитсия бо протоколи дастгиркунӣ тақаллубкорӣ кардан, ки дар натиҷа маҷлисҳои судӣ оиди муайян намудани чораи пешгирӣ хеле дертар аз 72 соати баъди дастгиршавӣ мегузаранд, тезтунд мегардад. Дар шароити Тоҷикистон, ки дастгиршудагон дар давраи баъди дастгиршавӣ ва то ба назди судя бурда шудан барои вохурӣ бо ҳимоятгарон, духтурон ва ё бо аҳли оила робита намудан мушкилӣ доранд, 72 соат барои кафолати натиҷабаш будан хеле вақти дароз аст.

5.2 БОЗДОШТИ ПЕШ АЗ СУДӢ БОЯД ИСТИСНО БОШАД

Мувофиқи ҳуқуқ ба озодӣ ва эҳтимолияти бегуноҳӣ, моддаи 9.3-и ПБҲШС муқаррар намудааст, ки «дар ҳабс нигоҳ доштани ашхосе, ки интизори баррасии судӣ мебошанд, набояд қоидаи умумӣ бошад» ва КҲИ СММ қайд мекунад, ки «дар давраи пеш аз судӣ дар ҳабс нигоҳ доштан бояд истисноӣ ва ҳаддалимкун кунуҳ бошад»¹⁶⁶. КҲИ СММ изҳор мекунад, ки ҳабси пеш аз судӣ бояд на танҳо қонунӣ, балки ҳамчунин вобаста ба ҳолатҳои кор бояд зарурӣ ва мувофиқи мақсад бошад. Гумони содир кардани ҷиноят барои дар давоми тафтишот ва то ҳукми суд дар ҳабс нигоҳ доштани шахс асоси кифоя нест. КҲИ СММ тасдиқ мекунад, ки ҳабс дар ҳолатҳои муайян, масалан барои пешгирии намудани пинҳоншавии шахс, даҳолат ба шохидон ва далелҳо, пешгирии ҷиноятҳои минбаъда ё дар ҳолатҳои, ки шахс ба ҷомеа хатари аниқу ҷиддӣ дошта, онро бо роҳи дигар бартараф кардан мумкин нест, иқдоми зарурӣ мебошад¹⁶⁷. Агар шахс дар ҳабси пеш аз судӣ бошад, мақомот бояд зарурати дар ҳабс нигоҳ доштанро мунтазам бозбинӣ намоянд¹⁶⁸.

Меъёрҳои байналмилалиро вайрон намуда, қонунгузори Тоҷикистон ба судяҳо ваколати танҳо дар асоси вазнинии ҷиноят ҳабс намуданро додааст, вале муқаррароти ба мавридҳои истисно дахлдори қонун имконият медиҳанд, ки ҳама гуна шахс ба ҳабс гирифта шавад¹⁶⁹. Ваколатдори ҳуқуқи инсон дар гузориши худ аз соли 2011 нишон додааст, ки қариб 97 фоизи дархостҳои оиди ба ҳабс гирифтани қонеъ гардонидани шудаанд. Судяҳо бештар вазнинии ҷиноятро ба инобат мегиранд ва ин ҳолат ба номукамал будани қонуни мувофиқи ҷиноятӣ низ марбут аст.

Вале меъёрҳои дар КМҶ дарҷифта бояд дар сурате дар қарори маҷлиси судӣ ба инобат гирифта шаванд, ки агар дар якҷоягӣ бо дигар омилҳо онҳо барои зараррасонӣ ба тартиботи ҷамъиятӣ ва ё гурехтан ё даҳолат намудан ба адолати судӣ аз тарафи дастгиршуда асос диҳанд. Ҳимоятгарон ва муҳофизони ҳуқуқи инсонии Тоҷикистон ба Авфи Байналмилал изҳор намуданд, ки дар маҷлисҳои судӣ оиди муайян намудани чораи пешгирии судяҳо ҳолатҳои махсуси парвандаро, масалан баҳо додан ба ҳавфи гурехтани шахс ва ё дигар ҳавфҳо, ки аз руи ҳуқуқ ва стандартҳои байналмилалӣ барои ҳабскунӣ асос шуда метавонанд, хеле кам ба ҳисоб мегиранд. Як муҳофизони ҳуқуқи инсон вазъиятро баҳо дода гуфт, ки на фақат «ҷинояткорони махсусан ҳавфнок, балки шахсоне, ки бори аввал ҷиноят содир кардаанд ва ё ҷинояти на он қадар вазнин содир кардаанд, ба ҳабс гирифта мешаванд»¹⁷⁰.

Гузоришгари махсус оиди шиканча гуфтааст ки онҳое, ки ба таври қонунӣ ҳабс шудаанд, набояд дар тавқиғоҳо зери назорати таҳқиқбарандагон ва муфаттишон зиёда аз муҳлати қонунии барои гирифтани қарори суд оиди интиҳоби чораи пешгирии муқарраршуда нигоҳдорӣ шаванд, ба ҳар сурат ин муҳлат набояд аз 48 соат зиёд бошад. Онҳо бояд фавран ба тавқиғоҳои дахлдори пеш аз судии таҳти салоҳияти мақомоти гуногун фиристода шаванд ва баъди ин робитаи беназорат бо таҳқиқбарандагон ва муфаттишон бояд манъ карда шаванд¹⁷¹. Аммо Авфи Байналмилал изҳори ташвиш мекунад, ки ин тартиб дар амал иҷро намешавад ва дастгиршудагон баъзан хеле дертар аз 72 соат аз ТНМ ба ТТ интиқол дода мешаванд.

Яке аз сабабҳои чунин ҳолат он аст, ки агар судя барои дар ҳабс нигоҳ доштани шахси дастгиршуда асосе набинад, вай наметавонад гумонбарро дар асоси гарав озод намояд, балки метавонад барои пешниҳоди далелҳои асосноки дастгиркунӣ аз тарафи муфаттиш қабули қарори дархостро ба мӯҳлати на зиёда аз 72 соат ба таъхир гузорад¹⁷². Ҳамзамон, қонун барои чанд навбат ба ин тартиб дароз намудани ҳабс маҳдудияте намегузорад¹⁷³. Ин

камбудии назарраси қонун, ки барои ҳаёс намудан бо мақсади бурдани тафтишот хизмат карда метавонад, бояд ислоҳ карда шавад.

Масъалаи дигари ташвишвар он муқарраротест, ки барои бо қарори суд, муфаттишон ва прокурорҳо ҳаёсшудагонро барои бурдани амалҳои тафтишотӣ аз тавқиғоҳи тафтишотӣ ба тавқиғоҳҳои ниғодории маваққатӣ (ва баръакс) ба мӯҳлати на зиёда аз даҳ рӯз дар як моҳ гузаронидан, иҷозат медиҳад¹⁷⁴. Авфи Байналмилал изҳори ташвиш мекунад, ки ин барои тамоси беназорат бо таҳқиқбарандагон ва муфаттишон имконият дода, дастгиршудагонро зери ҳавфи шиканча ва дигар бадрафторӣ мегузорад. Манбаъҳои Тоҷикистон иттилоъ додаанд, ки судяҳо қариб ҳама вақт ҳаёсро ба ҷои дигар чораҳои пешгирӣ татбиқ намуда, гарав ё забонхат дар бораи тарк накардани маҳалли истиқоматро барои таъмини ҳозиршавии айбдоршавандагон ба суд хеле кам истифода мебаранд. Раиси суди ноҳияи Шоҳмансури шаҳри Душанбе изҳор намуд, ки тибқи гузориши Шурои адлия дар муддати шаш моҳи аввали баъди татбиқи КМЧ-и нав судяҳо 237 дархости прокуратураро оиди баҳабсгирӣ қонеъ гардонид, танҳо дар 16 ҳолат дархости ҳаёсро рад кардаанд¹⁷⁵. Дар давоми мониторинги 55 маҷлиси судии вобаста ба чораи пешгирӣ, ки ТҶХ Маркази ҳуқуқи инсон гузаронидааст, дар 54 ҳолат судяҳо чораи ҳаёсро тасдиқ ва танҳо дар як ҳолат рад кардаанд¹⁷⁶.

Авфи Байналмилал моҳи августи соли 2011 ба Шӯъбаи кафолатҳои конституционии Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мактуб навишта, дар бораи омори судии рад кардани дархости баҳабсгирӣ пурсон шуд, вале дар замони навиштани гузориш ҷавоб нагирифт. Раиси Шурои адлия санаи 9 январи соли 2012 қайд намуд¹⁷⁷, ки дар соли 2011 судҳо дар 6117 ҳолат дархости ҳаёсро қонеъ гардонид, танҳо дар 129 ҳолат рад кардаанд.

5.3 СУДЯҲО БОЯД АЗ РУИ ИДДАО ВА АЛОМАТҲОИ ШИКАНЧА ЧОРАҶУЙ КУНАНД

5.3.1 ТАФТИШ НАКАРДАНИ ИДДАОИ ШИКАНЧА ВА ДИГАР БАДРАФТОРӢ ДАР МАҶЛИСҲОИ СУДӢ ОИД БА ИНТИХОБИ ЧОРАИ ПЕШГИРӢ

Принсипи 37-уми Принсипҳои асосии СММ оиди дастгиркунӣ муқаррар намудааст, ки вақти баррасии баҳабсгирӣ мақомоти судӣ ва ё дигар мақомот бояд ҳама гуна баёноти дастгиршударо оиди муносибат ба вай дар шароити боздошт шунавад. Дастгиршуда бояд дар муҳити озод аз ҳар гуна тарсу ваҳм, ба судя сухан карда тавонад. Дар сурати будани ҳама гуна нишонаҳои шиканча ва бадрафторӣ судя бояд бе таъхир, ҳатто дар ҳолате, ки дастгиршуда бо хоҳиши изҳорот надихад, дар ин хусус пурсиш анҷом диҳад¹⁷⁸. Агар пурсиш ва ё изҳороти худӣ дастгиршуда барон вучуд доштани шиканча ва бадрафторӣ асос диҳанд, судя бояд ба тафтишот иқдом намуда, барои аз ҳама гуна бадрафтории минбаъда муҳофизат намудани дастгиршуда чораҳои самаранок андешад¹⁷⁹.

«Судяҳо бояд арзу шикояти шиканча ва бадрафториро аз ҷониби муфаттишон, кормандони ТТ ва милитсия баррасӣ намоянд», гуфт ба Авфи Байналмилал сардори яке аз коллегияҳои Суди Олии кишвар санаи 14 апрели соли 2011 дар Душанбе¹⁸⁰. Наим Мансуров, Раиси суди вилояти Суғд санаи 12 апрели соли 2011 ба намояндагони Авфи Байналмилал изҳор намуд, ки судяҳои нав дар хусуси ҷудо ва баррасӣ кардани парвандаҳое, ки дар онҳо эҳтимолияти истифода шудани шиканча ҷой дорад, омузонида нашудаанд.

Дар замони навиштани гузориш қонун ё дастури Суди Олӣ, ки аз судяҳои Тоҷикистон баррасии муомила бо дастгиршудагонро дар давраи тафтишот талаб намояд, вучуд надорад ва

дар сурати арзи шиканча аз тарафи дастгиршудагон, КМЧ барои судяҳо дастур шуда наметавонад. Қарори Суди Оли оиди ин масъала дар давраи омодашавӣ аст.

Ҳимоятгарон ва муҳофизони ҳуқуқи инсон ба Авфи Байналмилал изҳор доштанд, ки дар маҷлисиҳои судӣ оиди муайян намудани чораи пешгирӣ судяҳо оиди муносибат дар тавқиғоҳ қариб намерсанд ва баъзан вақте, ки дастгиршудагон дар хусуси шиканча ва дигар бадрафторӣ даҳон кушодани мешаванд, судяҳо онҳоро сухан кардан намеронанд. Ҳимоятгарони Қургонтеппа ба Авфи Байналмилал арз намуданд¹⁸¹, ки дар ҳолатҳои, ки дастгиршудагон масъалаи шиканчаро мебардоранд, судяҳо пеш аз ба дигар масъала гузаштан намерсанд, ки агар иддао дуруст бошад, чаро пештар шикоят накардаанд. Дар дигар ҳолатҳо, судяҳо ба иддаои шиканча гуш дода ва кормардони милитсияро даъват мекунанд, вале вақте ки милисаҳо иддаоро инкор мекунанд, бо ҳамин одатан масъала пушида мешавад.

Дар асоси мониторинги 55 маҷлиси судӣ оиди чораи пешгирӣ ТҶХ Маркази ҳуқуқи инсон гузориш додаст, ки дар ду ҳолат дастгиршудагон оиди шиканча баъди боздошт арз намудаанд, вале судяҳо ба изҳороти гумонбарон воқунише нишон надидаанд, дар ҳолати сеюм, судя изҳори намоёни лату кубро ба инобат нагирифтааст¹⁸².

**5.3.2 ИҚРОРШАВӢ ВА БАӢНОТИ ТАӢТИ ШИКАНЧА ВА ДИГАР
БАДРАФТОРӢ БА ДАСТ ОВАРДАШУДА ДАР СУД ИСТИФОДА ГАРДИДААНД**
Иддаои шиканча аксаран бори аввал дар маҷлиси судӣ, яъне хеле дертар аз он вақте, ки руҳ додааст, шунда мешавад. Вақте ки арзу шикояти шиканча баъди чанд моҳи қой доштани онҳо ба суд иброз мешаванд, судҳо асосан ба арзу шикояти хаттӣ аҳамият медиҳанд ва бе шикояти хаттӣ иддаои шиканча ва дигар бадрафториро кушиши аз ҷавобгарии ҷиноятӣ гурехтан ҳисобида, аз ҳамин сабаб, барои ҷоиҳои далелҳои эҳтимолан дар натиҷаи шиканча ба даст овардашуда маҷлиси алоҳидаи судӣ намегузаронанд.

Ҳуқуқи байналмилалӣ ба таври возеҳ муайян намудааст, ки далели бо роҳи шиканча ва дигар бадрафторӣ ба даст овардашуда дар суд истифода нагардад (ба истиснои ҳолатҳои, ки он ҳамчун далели истифодаи шиканча ва дигар бадрафторӣ ба мадди назар гирифта мешавад)¹⁸³. КҶИ СММ қайд намудааст, ки ҳуқуқи маҷбур нашудан барои шаҳодат додан бар зидди худ ё ба гуноҳ иқрор шудан бояд «ҳамчун набудани ягон хел фишори ҷисмонӣ ва ё равонии бевосита ё бавосита... айбдоршаванда барои иқроркунӣ ба гуноҳ фаҳмида шавад... Қонунгузори кишвар бояд аз байни далелҳои хориҷ намудани баёнот ва иқроршавиеро, ки бо вайронкунӣ моддаи 7-уми Паймон ба даст оварда шудаанд, таъмин намояд... ва дар чунин ҳолатҳо Давлат масъул аст исбот намояд, ки шахси айбдоршуда баёноташро озодона аз руи иродаи худаш додаст»¹⁸⁴. Принципҳои асосӣ аз вазъияти дастгиршудагон истифода бурда, ба баёнотдиҳӣ ё иқроршавӣ маҷбур кардани онҳоро, ҳамчунин истифодаи зурӣ, таҳдид ва дигар усулҳои пурсишро, ки ба қобилияти ба як қарор омадани онҳо таъсири манфӣ мерасонанд¹⁸⁵, манъ намудаанд. Риоя нашудани ин принципҳо ҳангоми ба даст овардани далелҳои, дар вақти муайян кардани қобили қабул будани чунин далелҳои бояд ба инобат гирифта шавад¹⁸⁶.

КМЧ-и Тоҷикистон инро дар моддаи 88 ба ин тавр муқаррар намудааст: «далелҳои, ки дар ҷараёни таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ бо роҳи зӯрӣ, таҳдид, азобу шиканча, рафтори бераҳмона ва ё усулҳои дигари гайриқонунӣ ба даст оварда шудаанд, безътибор дониста, барои айбдоркунӣ асос шуда наметавонанд.» Вале ҳимоятгарон ва муҳофизони ҳуқуқи инсон аз Душанбе, вилоятҳои Суғд ва Хатлон гузориш додаанд, ки далелҳои бо роҳи шиканча ба даст овардашуда, мантазам дар суд истифода мешаванд ва дар ҳолатҳои, ки дастгиршудагон

масъалаи шиканчаро мебардоранд, судяҳо аксар вақт иддаои онҳоро рад мекунанд. «Агар ҳимоятгар ё дастгиршуда дар суд дар бораи шиканча сухан кунанд, судя мегуяд, ки «биеёд, оиди моҳияти кор гап занед», гуфт ба Авфи Байналмилал ҳимоятгаре аз Хучанд¹⁸⁷.

Лоихаи мониторинги маҷлисиҳои судӣ, ки аз тарафи ТҶҲ Маркази ҳуқуқи инсон аз соли 2005 ба иҷро расидааст, маълум намуд¹⁸⁸, ки «дар аксар ҳолатҳое, ки судшавандагон оиди муносибати бераҳмона шикоят намуданд, судяҳо ба ин шикоятҳо аҳамияте надода, иқроршавиҳои шубҳаангезро ҳамчун далел қабул карданд. Дар маҷлисиҳои дигари судӣ судяҳо ин шикоятҳоро мавриди баррасӣ қарор дода, он кормандони милитсияро, ки барои истифодаи шиканча айбдор шудаанд, барои додани нишондод ба суд даъват намуданд. Баъди инкори кормандони милитсия, тафтишот боздошта мешуд ва нишондодҳои иқроршавӣ ҳамчун далели гуноҳи судшаванда барои баррасӣ дар суд қабул мешуданд. То имруз муҳофизони ҳифзи ҳуқуқ ҳолатеро надидаанд, ки суд далелҳоро бо сабаби бо роҳи шиканча ба даст оварда шудан аз маводҳои парвандаи ҷиноятӣ берун карда бошад».

Баъзе судяҳо судшавандагори ба «бофта баровардани» шикояти шиканча барои аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод шудан, гумонбар мекунанд. Санаи 7 июни соли 2011 Темур Боев, раиси суди шаҳри Қургонтеппа изҳор намуд¹⁸⁹, ки соли 2011 дар ин суд ягон парвандаи марбут ба шиканча баррасӣ нашудааст ва илова намуд: «Баъзан ҳолатҳое мешаванд, ки дар рафти маҷлиси судӣ судшавандагон дар бораи дар вақти тафтишот лату куб шуданашон ва ё таҳти фишор нишондод доданашон шикоят мекунанд... Лекин аз чи бошад, ки онҳо дар ин хусус дар давраи тафтиши пешакӣ, вақте ки дар назди ҳимоятгар пурсида мешаванд, чизе намегуянд».

Тавсияҳои Гузоришгар оиди шиканча бояд иҷро шаванд, хусусан муқаррароте, ки «дар ҳолати дар маҷлиси судӣ дар хусуси шиканча ва дигар шаклҳои бадрафторӣ иддао намудани айбдоршаванда, масъулияти исботкунӣ бояд ба зиммаи айбдоркунанда монда шавад, то вай бо васоити гайриқонунӣ, аз ҷумла бо роҳи шиканча ва дигар бадрафторӣ ба даст оварда нашудани иқроршавиро бе шубҳаи қобили қабул исбот намояд»¹⁹⁰, ва прокурору судяҳо «пеш аз қабул накардани қарор оиди муқобили дастгиршудагон истифода накардани иқроршавӣ ва маълумоти аз руи иддао дар натиҷаи чунин муносибат ба даст овардашуда, набояд далели қотеъи шиканчаи ҷисмонӣ ва дигар бадрафториро талаб намоянд; бешубҳа, масъулияти исбот кардани набудани зуроварӣ бояд ба зиммаи давлат бошад»¹⁹¹.

Ҳамчун кафолати иловагӣ, Гузоришгар оиди шиканча тавсия додаст, ки тамоми пурсишҳо сабт гардида, далелҳои сабтнашуда дар рафти маҷлиси судӣ баррасӣ карда нашаванд¹⁹². Дар Тоҷикистон мувофиқи КМЧ бо хоҳиши гумонбаршуда, айбдоршаванда, шохид ё ҷабрдида¹⁹³ сабти овоз ва видео метавонад истифода гардад, вале муфаттиш метавонад дар сурати махфӣ будани маводи парванда истифодаи онро манъ кунанд¹⁹⁴. Лоихаи мониторинги маҷлисиҳои судӣ, ки аз тарафи ТҶҲ Маркази ҳуқуқи инсон аз соли 2005 то 2011 ба иҷро расидааст, ягон ҳолати сабти овоз ва видеоро ҳангоми пурсиш ба қайд нагирифтааст.

Моҳи май соли 2011 Прокурори генералии Тоҷикистон даъват намуд, ки барои мубориза бурдан бо амалҳои гайриқонунӣ муфаттишон, тамоми ҳучраҳои муфаттишон бо видеокамера таҷҳизонида шаванд¹⁹⁵. Авфи Байналмилал аз мақомоти Тоҷикистон даъват мекунанд, ки ин пешниҳодро ҳамчун масъалаи афзалиятнок арзёбӣ намуда, дар паи иҷрои он шавад. Илова бар ин, мақомот бояд дар рафти суд истифодаи нашудани далелҳои сабтнашударо қонунӣ гардонанд.

6. ИНКОРИ ҲАҚҚИ ЌУБРОН

“Барҳамдиҳии ҳуқуқвайронкунии давомдор ҷузъи муҳими ҳуқуқ ба ҷуброни самаранок мебошад.”

Кумитаи ҳуқуқи инсонӣ СММ196

“Фарзанди маро куштанд, лекин қотилони вай то ҳозир ҷазо нагирифтаанд. Боз кадом далелҳо лозиманд? Боз чи кор кунам, ки маро шунаванд?”

Падари Исмонбой Бобоев оиди талоши дарёфти адолати судӣ баъд аз он, ки писараш пас аз дастгир шудан аз тарафи милитсия, эҳтимолан дар натиҷаи шиканча ва бадрафторӣ вафот кардааст

Беҷазо мондан барои шиканча ва бадрафторӣ муддати дарозест, ки дар Тоҷикистон одат шудааст. Гарчанде ки дар ҳолатҳои алоҳида, барои шиканча ва бадрафторӣ зидди кормандони милитсия кори ҷиноятӣ бурда шудааст, ин ҳолатҳо истисноӣ мебошанд. Ҷимоятгарон ва ТҒҲ ба Авфи Байналмилал арз намуданд, ки дар ҳолатҳои ҷазо додани афсарони милитсия, ҳукмҳо аксаран бо вазнинии ҷиноят мутаносиб нестанд.

Набудани механизми мустақили самаранокӣ назорати кори тавқиғоҳо дар якҷоягӣ бо заифии низоми судӣ, мушқолотро боз ҳам тезтунд мекунад. «Тамоми шоҳаҳои ҳокимият дар як ҳалқа пайваст шудаанд. Ягон ниҳод ҳамчун бозрас ва ё мувозинат амал намекунад. Судяҳо намехоҳанд, ки бо ВҚД ва прокуратура дар ҳолати зиддият бошанд. Онҳо намехоҳанд мушкилоте дошта бошанд»¹⁹⁷, изҳор намуд нозири ҳуқуқи башар ва ба назари вай «шиканча як нишони истибодии умумӣ ва набудани волюияти қонун аст. Агар қонунҳои амалкунанда, ҳатто бо ҳамон камбудихоҷашон ба қадрӣ кофӣ амалӣ мешуданд, вазъияти вобаста ба шиканча хеле беҳтар мебуд.»

Мувофиқи ҳуқуқи байналмилал давлатҳо уҳдадоранд, ки на танҳо ҳуқуқи инсонро эҳтиром ва ҳифз кунанд, балки ҷуброни самаранокӣ онҳоеро, ки ҳуқуқашон вайрон шудааст, таъмин намоянд¹⁹⁸.

Ин гуна ҷуброн, аз ҷумла, додани товон, кафолати такрор нашудани ҳуқуқвайронкунии ва ба

ҷавобгарӣ кашидани шахсони масъулро дарбар мегирад¹⁹⁹. Бе ҷазо мондани содиркунандагони шиканча ва дигар бадрафторӣ ба тақроршавии ин ҳуқуқвайронкуниҳо мусоидат мекунад²⁰⁰.

Давлатҳо уҳдадоранд, ки бо дарназардошти вазнинии ҷиноят²⁰¹, сазовори ҷазои муносиб гардидани шиканча, ва дигар бадрафторӣ, кушиши содиркунии шиканча ва амалҳои шарикӣ ё иштирок дар содиркунии шиканча ва дигар бадрафториро таъмин намоянд. ҚЗШ уҳдадории Давлатҳои узв оиди амалигардонии тафтиши ғаврий ва бегаразонаи иддаои шиканча ва дигар намуди бадрафтории аз тарафи намояндагони мақомоти салоҳиятдор содиршударо ба таври возеҳ муқаррар намудааст²⁰². Вай талаб мекунад, ки шикоят ва гузоришҳо оиди шиканча ва дигар бадрафторӣ тафтиш карда шаванд. Кумитаи зидди шиканча қайд намудааст, ки тафтиш намудан ва муайян кардани шахсони масъули дар низомии тобеият буда ва ҳамчунин иҷрокунандагони бевосита хеле муҳим аст²⁰³. Мансабдорони давлатии гумонбар бояд то ба итмом расидани тафтишот ва гузаронидани ҳама гуна чорабиниҳои судиву интизомӣ аз иҷрои вазифаҳои хизматашон озод карда шаванд²⁰⁴.

Кумитаи зидди шиканча аниқ намудааст, ки Давлатҳо барои тафтиши иддаои шиканча масъуланд ва «моддаи 13 ҚЗШ шикояти расмӣ шиканчаро талаб намекунад. Барои фарорасии уҳдадории давлат оиди ғавран ва бегаразона тафтиш намудан, танҳо иддаои шиканча аз ҷониби ҷабрдида кофӣ аст»²⁰⁵. Дар қарори марбут ба Испания²⁰⁶, Кумитаи зидди шиканча мақомотро даъват намудааст, ки «низоми ба таври автоматӣ тафтиш намудани ҳама гуна ҳолати шиканча ё бадрафтории бо ҳар восита ба самъи онҳо расонидашударо, ҳатто дар сурати бо воситаҳои қонун пешбиниқарда шикоят нақардани ҷабрдида, қорӣ кунанд»²⁰⁷. Кумитаи зидди шиканча ҳамчунин қайд намудааст, ки яке аз сарчашмаҳои, ки боиси тафтишот мешавад, ин маълумоти аз ТҶҲ бадастоварда мебошад²⁰⁸.

Вале дар Тоҷикистон яқчанд омилҳои мавҷуданд, ки ба бемасъулияти мусоидат намуда, барои амалишавии ҳуқуқи ҷуброн монеъ мегарданд, аз ҷумла:

6.1 НОМУВАФФАҚӢ ДАР БУРДАНИ ТАФТИШОТИ САМАРАНОК

Моҳи ноябри соли 2006 Кумитаи зидди шиканча тавсия дода буд, ки Тоҷикистон «барои назорат бурдан аз болои тафтишот мақоми пурра мустақилу аз прокуратура берунеро ташкил кунад, ки салоҳияти қабул ва тафтиши шикоятҳои фардиро дошта бошад»²⁰⁹. Вай аз мақомот даъват намуд, ки «барои таъмини тафтиши тамоми иддаоҳои шиканча ва бадрафторӣ аз тарафи намояндагони давлат, ба маҳкама кашидан ва ҷазо додани гунаҳкорон чораҳои самараноки қонунгузорӣ, маъмури ва судӣ андешад, аз ҷумла ниҳоди мустақилеро созмон диҳад²¹⁰.» Дар замони навиштани гузориш, Тоҷикистон ҳануз ин тавсияро иҷро нақардааст, гарчанде ки моҳи март соли 2012 вай ба Шурои ҳуқуқи инсонии СММ иброз намуда буд, ки барои ҳама тарафа тафтиш намудани иддаои вайронкунии ҳуқуқи инсон ва ташкили механизми мустақили тафтиши иддаои шиканча иқдом хоҳад кард²¹¹.

Дар бисёр ҳолатҳо дастгиршудагон аз тарси қасосгирӣ, дар хусуси муносибат дар тавқифгоҳҳо ба прокуратура шикоят намеқунанд. Ба ҷои ин, онҳо мунтазирӣ маҷлиси судӣ оиди интиқоми чораи пешгирӣ ё муқофӣ судӣ мешаванд, то дар бораи шиканча ба судяҳо сухан қунандю Вале дар бисёр ҳолатҳо, судяҳо барои таъмини тафтишоти самаранок чора намебинанд ё оиди қобили қабул будан ё набудани далелҳои эҳтимолан бо роҳи шиканча ва

дигар бадрафторӣ ба даст овардашуда, қарор намебароранд.

Эътилофи ТҲҲ, ки 92 ҳолати иддаои шиканча ва дигар бадрафториро аз моҳи июни соли 2007 то декабри соли 2008 таҳлил намуд, гузориш додаст, ки хешовандон, ҷабрдидагон ва аъзои эътилоф оиди 27 ҳолат шикоят ирсол намудаанд²¹². Дар аксар ҳолатҳои дигар ҷабрдидагон ё хешовандон аз шикоят кардан тарсидаанд ё баъдтар шикоятро бозпас гирифтаанд. Дар шаш ҳолат бар зидди гумонбаршудагон параввандаҳои ҷиноятӣ оғоз гардида, дар баъзе ҳолатҳо ҷинояткорон ҷазо гирифтанд. Дар яке аз ин шаш парванда қурбонии шиканча аз он ҷиноятҳое, ки иқдоршавӣ ба онҳо ба роҳи шиканча ба даст оварда шуда буд, сафед гардид. Дар парвандаи дигар судя иддаои шиканчаро ба инобат нагирифт, вале судшавандаро ба сабаби исбот нашудани ҷиноят аз зали суд озод намуд. Лоиҳаи мониторинги ба наздикӣ, аз моҳи март то декабри соли 2011 аз тарафи ташкилотҳои ғайридавлатӣ иҷро шуда, 29 ҳолати шиканчаро дарёфт намуд, ки дар 13 ҳолати он аҳли оила аз тарси қасосгирии шикоят кардан нахостанд. Танҳо шаш парванда ба суд раво карда шуданд.

Вале таҳлили ТҲҲ дар солҳои 2007-2008 нишон медиҳад, ки дар 12 ҳолати шикоят ба мақомоти интизомӣ ё суд, шикоятҳо рад карда ё дархостҳо ба эътибор гирифта нашуданд. Дар аксар ҳолатҳои фиристонидани шикоят ба прокуратура, «шикоятҳо беҳаракат меистоданд ё прокуратура ҷавоб медод, ки иддао тасдиқ нашуд». То он ҷое ки Авфи Байналмиллал медонад, мақомоти прокуратура аксар вақт оиди чи тавр баррасӣ шудани ин шикоятҳо ва чи тавр ба хулосаи ҷой надоштани шиканча омадани худ маълумот намедоданд. Дар як ҷавоби прокуратура, ки дар гузориши ташкилотҳои ғайриҳукумати дарҷ шудааст, прокурор фақат қайд намудааст, ки «шикоят сохта буда, барои баррасӣ асосе вучуд надорад.»

Хуршед Бобокалонов, мудири шӯъбаи қабули беморони Маркази саратоншиносии Тоҷикистон санаи 27 июни соли 2009 баъди аз тарафи кормандони милитсияи ноҳияи Исмоили Сомонӣ шаҳри Душанбе бо мошини милитсия бурдан вафот кард. Қўшишҳои зиёди модар ва ҳимоятгаронаш барои равшан кардани асли воқеа ва ёфтани гунаҳкорони марги вай натиҷае надоданд. Ба ҷои ин, модараш дид, ки мақомот барои ёфтани ҷинояткорон қўшише ба харҷ намедиданд ва ҳамкорӣ накарда, ба вай оид ба амалиёти тафтишотӣ маълумот намедиданд ва ба мактубҳои ҳимоятгарон ҷавоб намегардонданд. Вай ба Авфи Байналмиллал²¹³ гуфт, ки яке аз бадтарин таҷрибаҳои вай ин ба таври дастнавис нусхабардорӣ кардани 6 саҳифа санади кушодани ҷасади писараш буд, ки ба вай иҷозати фотокопия кардани онро надоданд.

Хуршед Бобокалонов нақша дошт, ки санаи 27 июни соли 2009 бо дўстонаш 33-солагии худро ҷашн гирад. Тақрибан соати 10-и шаб вай ба ҳамсараш занг зада мегўяд, ки баъдтар ба хона меояд. Вақте ки вай то соати 11-и шаб барнагашт, модараш ба телефони вай занг зад ва овози ғалогуларо шунид. Модараш боварӣ дорад, ки он вақт кормандони милитсия вайро мезаданд. Бевақтии ҳамон шаб аҳли оилааш фаҳмиданд, ки Хуршед Бобокалонов вафот кардааст. Модараш ба мурдахонаи Душанбе рафт, вале вайро иҷозати даромадан надоданд. Ба вай либосҳои писараш ва телефони мобилиашро баргардониданд ва вай дар телефон сабтеро дарёфт намуд, ки ба ақиди вай ин овози лату куб гардидани писараш аз тарафи кормандони милитсия буд.

Дар суҳбати санаи 9 июли соли 2009 дар Азия плюс нашршуда, вазири онвақтаи корҳои дохилӣ, генерал Абдураҳим Қаҳҳоров гуфтааст, ки Хуршед Бобокалонов ба даъвати

кормандони милитсия оиди ба шӯъбаи милитсия рафтан муқовимат нишон додааст.

Дар ҳулосаи кушодани ҷасад аз 28 июни соли 2009²¹⁴ қайд шудааст, ки Хуршед Бобокалонов аз хафакони нафас, ки он дар натиҷаи баста шудани роҳи нафас ҳангоми қайкунӣ ба амал омадааст, вафот кардааст. Коршиносони тиббӣ ҷой доштани якчанд изҳоро дар бадани вай, ки шояд бо олоғи кунди вазнин каме пештар аз маргаш расонида шуда бошанд, қайд намуданд.

Санаи 22 июл агентии иттилоотии «Ховар» гузориш дод, ки вазири қорҳои дохилӣ оид ба оғоз намудани тафтишот барои «аз беэҳтиётӣ ба марг расонидан»²¹⁵, хабар додааст. Ҷимоятгари оилаи Хуршед Бобокалонов танҳо санаи 4 ноябри соли 2009 иҷозати бо маводҳои парванда шинос шуданро гирифтааст. Вай фаҳмидааст, ки ба ақидаи муфаттиш Хуршед Бобокалонов маст буда, бо кормандони милитсия дағалона муомила мекард. Кормандони милитсия вайро ба мошин савор карданд, то ба шӯъбаи милитсия бурда, шахсияташро муайян кунанд. Вале вақте ки ба шӯъбаи милитсия расиданд, диданд, ки вай мурдааст.

Тафтишот якчанд маротиба қатъ гардида ва аз нав оғоз карда шудааст. Баъди оиди пешравии парванда маълумоте пайдо накардан, модари Хуршед Бобокалонов санаи 28 октябри 2009 ба ҷонишини прокурори ноҳияи И. Сомонӣ мактуб навишт. Вай тибқи гузориш, парвандаро аз нав оғоз намуд, вале 5 ноябри соли 2009 ба модари Хуршед Бобокалонов хабар дод, ки онҳоро, ки барои содиркуни ин ҷиноят ҷавобгаронд, муайян карда натавонистанд ва парванда аз нав боздошта шудааст. Санаи 10 декабри соли 2009 ҷимоятгари оила барои аз нав оғоз кардани тафтишот ба прокуратураи шаҳри Душанбе муроҷиат намуд. Моҳи майи соли 2011 модари Хуршед Бобокалонов ба Авфи Байналмилал гуфт, ки моҳи майи соли 2010 аз Прокуратураи генералӣ мактуб гирифта буд, ки мувофиқи он парванда барои тафтишоти минбаъда ба прокуратураи ш. Душанбе фиристода шудааст, вале вай дар хусуси чи гуна дар бадани писараш пайдо шудани ҷароҳатҳои дар гузориши кушодани ҷасад сабтшуда, ҷавобе нагирифтааст. Моҳи ноябри соли 2011 ташкилотҳои ғайриҳукуматию ҳуқуқи инсон дарёфт намуданд, ки Прокуратураи генералӣ парвандаи ҷиноятиро аз нав оғоз кардааст. Дар замони навиштани гузориш тафтишот давом дорад.

6.1.2 ТАРСОНИДАНИ ОНҶОЕ, КИ ОИД БА ШИКАНЧА ОШКОРО СУХАН КАРДААНД

“Мо ҳеҷ вақт аз ягон нафар, пеш аз ба ТТ қабул шудан ё дар ТТ будан, шикоятӣ лату куб шуданро нашундаем...Баъзе изҳорот шуда буд, вале онҳо ҳақиқӣ набуданд. Ҳастанд маҳбусоне, ки кори дигар надоранд ва шикоят менависанд.»

Подполковник Саидолимов, сардори Раёсати иҷроии ҷазои ҷиноятии вилояти Сугд, 13 апрели соли 2011

“Мо ба шахсони онди шиканча ё лату куб ба мо муроҷиатнамуда мефаҳмонем, ки метавонем шикоят нависем, вале онҳо одатан аз ин метарсанд”.

Фаъоли ҳуқуқи инсон, 12 апрели соли 2011

Давлатҳои узви КЗШ ба зиммаи худ уҳдадорӣ гирифтаанд, ки оиди шиканча ва бадрафторӣ шикоят намудагонро муҳофизат намоянд²¹⁶. Вале Авфи Байналмилал изҳори нигвронӣ мекунад, ки дар Тоҷикистон бисёр дастгиршудагон ва ҳешовандони онҳо аз тарси муносибати бад ё зиён расонидан ба кори ҷиноятӣ, аз шикоят кардан худдорӣ мекунанд. Аз руи гуфтаи ҷимоятгарон²¹⁷, кормандони милитсия дастгиршуданеро, ки ҷимоятгаронашон

оиди шиканча ва дигар намуди бадрафторӣ шикоят кардаанд, батакрор таҳти фишор қарор дода ва баъзан аз дастгиршудагон талаб мекунад, то аз хизмати чунин ҳимоятгарон даст кашанд. Ин ҳолат ба муҳити бемаъсулияти мусоидат мекунад.

Манбаъҳои ТҒҲ ба Авфи Байналмилал изҳор намуданд, ки гарчанде шикоят кардан, дар баъзе ҳолатҳо, роҳи ягонаи ба даст овардани адолат аст, ин роҳ ҳамчунин метавонад қурбониёни шиканча ва аҳли оилаи онҳоро зери хавф гузорад.

Масалан, ҳамсари Илҳом Исмонов баъди дидани қароқатҳои шавҳараш дар хусуси шиканча ва бадрафторӣ ба мақомот шикоят бурда, муоинаи тиббӣ ва тафтишоти комилро талаб намуд. Вай ҳамчунин бо гуруҳҳои ҳуқуқи инсон ва рузноманигорон дар тамос шуд. Тибқи гузориш, дар натиҷаи ҷалб шудани диққати аҳли ҷомеа ба ин парванда, Илҳом Исмонов ба тавқиғоҳи дигар гузаронида шуд, ки дар он ҷо вайро эҳтимолан шиканча намедоданд. Вале тибқи гузориш, наояндагони мақомот ба вай фишор оварданд, то аз нишондодҳои пештараи худ оиди шиканча даст кашад.

Моҳи май соли 2011 Кумитаи оид ба қонунгузорӣ ва ҳуқуқи инсонии порлумони Тоҷикистон ба Авфи Байналмилал мактуб навишта, изҳор намуд, ки «*ҳуди Исмонов гуфтааст, ки вайро шиканча надодаанд ва дар хусуси саломатиаш шикояте надоштааст*». Вале аз руи маълумоти ҳуди Илҳом Исмонов²¹⁸, моҳи декабри соли 2010 вайро ба муддати кутоҳ ба ҚДАМ-и дар Ҳуҷанд буда бурданд ва дар ҳузури муфаттиш шахсе, ки худро прокурор муаррифӣ намудааст, ба вай таҳдид карда гуфтааст, ки агар аз нишондоди худ оиди шиканча даст накашад, боз ҳам мувоҷеҳи шиканча хоҳад шуд. «Ман имзо гузоштам, чунки аз ҳаётам хавф доштам», менависад Илҳом Исмонов. Ҳоло вай барои иштирок дар ҷинояти муташаккилона маҳрумӣ аз озодиро ба муҳлати 12 сол адо карда истодааст.

Парвандаи **Низомхон Чураев**²¹⁹ таҷассумгари чораҳои сарқубкунии онҳоест, ки ҷуръат намуда, оиди шиканча ва бадрафторӣ руиросет иддао мекунад. Санаи 2 сентябри соли 2010 Тоҷикистон истирдоди Низомхон Чураевро аз Русия дар робита бо ҷиноятҳои муташаккил, ҷиноятҳои иқтисодӣ ва ғайриқонунӣ нигоҳ доштани силоҳ хоҳиш намуд. Авфи Байналмилал ба боварии он, ки дар сурати ба Тоҷикистон фиристода шудан вай зери хатари қиддии шиканча қарор мегирад, ба ин муҳолифат нишон дод, чунки соли 2008 якчанд нафар аз гуруҳи 33 нафараи марбут ба қазияи Низомхон Чураев дар маҷлиси судии Суди Олии кишвар иддао намуда буданд, ки онҳоро барои гунаҳкор кардани Низомхон Чураев, аз ҷумла ба воситаи зарбаи барқ шиканча додаанд²²⁰.

Онҳое, ки аз руи қазияи Низомхон Чураев маҳкум шуда, дар ҳабс муҳлати ҷазоро адо мекунад, ба ҳимоятгари вай дар Русия Анна Ставитская нома навишта, барои дастгирии ба Тоҷикистон истирдод нашудани Низомхон Чураев, шиканчаву бадрафтории нисбати онҳо рӯйдодаро батафсил баён намуданд. Анна Ставитская моҳи июни соли 2011 ба Авфи Байналмилал изҳор намуд, ки Прокуратураи генералии Русия ин номаҳоро баъди аз вай гирифтани ба мақомоти Тоҷикистон равон кардааст.

Вақти зиёде нагузашта, тибқи гузориш, мақомоти Тоҷикистон муаллифони номаҳоро таҳдид намуданд, ки агар аз изҳороти худ даст накашанд, вазъияшон бад мешавад. Баъзе маҳбусон аз изҳороти худ даст кашиданд ва прокуратура ин маълумотро моҳи апрели соли 2011 ба суди шаҳри Москва ирсол намуд.

Санаи 13 апрели соли 2011 намояндагони Авфи Байналмилал бо сармуфаттиши идораи корҳои дохилии вилояти Сугд оиди парвандаи Низомхон Ҷураев суҳбат намуданд. Вай қайд намуд: «Мо шахсонеро, ки ба ҳимоятгари рус оиди шиканча маълумот додаанд, пурсидем. Онҳо гуфтанд, ки «мо забони русиро намедонем ва чизеро, ки ба мо пешниҳод карданд, имзо гузоштем».

Анна Ставитская ба Авфи Байналмилал гуфт, ки баъди маҷлиси судӣ худи ҳамин шахсон ба ман мактуб навишта, изҳор намудаанд, ки онҳоро барои аз баёноти аввалашон даст кашидан маҷбур карданд. Яке аз онҳо санаи 25 апрели соли 2011 навиштааст: «Баъди ба Ставитская навиштан, аз Прокуратураи генералӣ ба назди ман омада, манро тарсониданд ва таҳдид карданд. Онҳо гуфтанд, ки агар баёноти шиканчаро тасдиқ кунам, манро боз шиканча дода, якумра аз озодӣ маҳрум мекунанд. Ман тарсида баёнот додам, ки баёноти пештараро ман нанавиштаам.» Мактуб ба забони тоҷикӣ буд.

Мувофиқи маълумот аз якҷанд манбаъҳо, идаои ин шахсон оиди шиканча ва бадрафторӣ мавриди тафтиши ҳаматарафа қарор нагирифта, ягон нафаре аз гунаҳкорони эҳтимоли ҷавобгар нашудаанд.

Тибқи гузоришҳо ба Авфи Байналмилал, шоҳидони лату куб аксаран зери фишоранд, то аз баёноти худ даст кашанд ё онҳо аз тарси қасосгирӣ ба мақомот шаҳодат намедиҳанд. Масалан, тибқи гузоришот, ду шоҳиди қазияи куштори моҳи сентябри соли 2011 дар деҳаи Хоҷаи Аълои ҷамоати Ҷоркуҳ²²¹ руҳодаро кормандони милитсия, барои маҷбуран шаҳодат додан ба гунаҳкории панҷ нафар гумонбарони расмӣ, мавриди бадрафторӣ қарор доданд. Илова бар ин, як мансабдори ҳокимияти маҳаллӣ, тибқи гузориш, ба яке аз шоҳидон бар ивази даст кашидан аз баёноташ бар зидди шахсоне, ки эҳтимолан ҷинояткорони асли буданд, пули нақд ваъда кард. Дар натиҷаи бадрафторӣ нисбати ду шоҳид, шоҳиди сеюм тарсида, аз кишвар фирор намуд, вале баъдтар баргашт. Дар аввали соли 2012, аз руи гузориш, прокуратура се нафар шоҳидро барои гирифтани пора аз хешовандони гумонбаршудагон ва додани нишондоди бардурӯғ айбдор намуда, барои оғоз намудани парвандаи ҷиноятӣ бар зидди ҳар се нафар иқдом намуд. Дар натиҷа, ду нафар шоҳидон маҷбур шуданд Тоҷикистонро тарк кунанд.

6.2 БА ҶАВОБГАРӢ НАКАШИДАНИ МУРТАКИБОНИ ШИКАНЧА ВА ДИГАР БАДРАФТОРӢ

КЗШ аз давлатҳо талаб мекунанд, ки «ҷиноят будани тамоми ҳодисаҳои шиканчаро мутобиқи қонунгузориҳои ҷиноятӣ таъмин намуда, ... барои ин гуна ҷиноятҳо, бо дарназардошти вазнинии онҳо, ҷазои муносиб муқаррар намояд»²²². КҲИ СММ қайд намудааст, ки ба ҷавобгарӣ накашидани содиркунандагони шиканча ва дигар бадрафторӣ вайронкунии ПБҲШС маҳсуб мешавад²²³.

Моҳи ноябри соли 2006 Кумитаи зидди шиканча изҳори нигаронӣ намуда буд, ки новобаста аз зиёд будани идаои шиканча ва дигар бадрафторӣ дар Тоҷикистон, миқдори маҳкумӣ дар асоси қавонини кишвар барои вайронкунии КЗШ кам аст²²⁴. Авфи Байналмилал низ ба ин нигаронӣ шарик аст.

Дар гузашта Кодекси ҷиноятӣ Тоҷикистон мафҳуми ба стандартҳои байналмилалӣ мувофиқи шиканчаро надошт. То моҳи марти соли 2012 дар Кодекси ҷиноятӣ моддае буд бо номи «азобу уқубат» (моддаи 117), ки барои азобу уқубати ҷисмонӣ ё рӯҳӣ ҷазо пешбинӣ

намуда, вале аз тарафи ӯ бо розигии нафари дар мақоми расмӣ амали шудани шиканчаро сарфи назар менамуд²²⁵.

Барои ҳамин ҳам, то имруз бисёр парвандаҳои ҷиноятии таҳти иддаои шиканча ва дигар бадрафторӣ оғозшуда, ҳамчун суиистифода аз мансаб арзёби нашудаанд на ҳамчун шиканча ва бадрафторӣ. Асосан айбҳои «хунукназарӣ»²²⁶, «сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ»²²⁷, «баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ»²²⁸, «маҷбур сохтан ба додани нишондод»²²⁹ ӯ «сӯиистеъмоли ҳокимият ӯ мақоми хизматӣ»²³⁰ эълон карда мешуданд. Ин моддаҳо ҷиноятҳои ғайр аз шиканчаву бадрафториро дарбар мегиранд ва дар натиҷа, омори расмӣ ин моддаҳои Кодекси ҷиноятӣ оиди парвандаҳои марбут ба шиканча ва дигар намудҳои бадрафторӣ маълумоти дақиқ намериданд.

Сафаралӣ Сангов санаи 1 марти соли 2011 дар саҳни ҳавлиаш дастгир шуда, ба шӯъбаи милитсияи ноҳияи Синои Душанбе бурда шуд. Худи ҳамон рӯз вайро ба маркази тиббии Қараболои Душанбе дар ҳолати беҳушӣ оварданд ва мувофиқи ташҳиси судии тиббӣ, вай дар натиҷаи зарб хурдани майна 5 марти соли 2011 вафот кардааст. Иддаое мавҷуд буд, ки дар шӯъбаи милитсия вайро шиканча намудаанд, гарчанде ки мувофиқи гуфти милитсия, вай аз зинапоя афтида ва сарашро ба девор задааст.

Дар натиҷаи норозигии аҳли ҷома, моҳи июни соли 2011 ду корманди милитсия барои «хунукназарӣ»²³¹ ва дигаре барои «**баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ**»²³² айбдор шуданд. Вале дар натиҷаи муҳолифати баёноти ба муфаттиш ва суд додаи шоҳид, бо дархости ҳимоятгар суд парвандаро ба тафтиши иловагӣ фиристод. Тибқи гузориш, алайҳи корманди сеюми милитсия, бо сабаби саломатиаш, айб эълон карда нашудааст²³³. Дар замони навиштани гузориш тафтишот идома дорад..

Дар таърихи 29 марти соли 2012 Маҷлиси Милли Маҷлиси олии Тоҷикистон ба Кодекси ҷиноятӣ тағйирот ворид намуда, моддаи (моддаи 143) алоҳидаро, ки мафҳуми шиканчаро²³⁴ мутобиқи КЗШ²³⁵ дар бар мегирад, ворид намуд. Авфи Байналмиллал қайд мекунад, ки ин як қадамест дар самти ҷинояти вазнин ҳисобидани шиканча, қадамест, ки барои мустақкам намудани омилҳои боздорандагии манъи шиканча қўмак ва назорати дар қучо рӯй додани шиканча мусоидат карда метавонад²³⁶.

Дар гузориши ҳукумат ба Кумитаи зидди шиканча аз соли 2010 мақомот, чунин оморо дарҷ намудаанд: мувофиқи маълумоти ВКД ҚТ дар соли 2007 60 арзу шикояти вайронкунии ҳуқуқ аз ҷониби кормандони милитсия, 53 шикоят дар соли 2008, 40 шикоят дар соли 2009 ва 23 шикоят аз 1 январ то 31 май соли 2010 ба қайд гирифта шудаанд²³⁷. Мувофиқи маълумоти мақомот, аз байни 176 шикоят 50 ҳолат асоснок ҳисобида шуда, «нисбати онҳое, ки масъуланд, чораҳои дахлдори интизомӣ дида шудаанд». Маълум нест, ки чанде аз ин шикоятҳо ва ӯ ягонтои он ба шиканча ва бадрафторӣ марбут буданд ӯ на.

Мувофиқи маълумоти маркази иттилоотии ВКД, аз аввали соли 2007 то охири нимаи аввали соли 2010, дар умум нисбати 97 нафар барои «сӯиистифода аз ваколатҳои мансабӣ»²³⁸, «беамалӣ дар иҷрои вазифа»²³⁹, «баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ»²⁴⁰, «хунуназарӣ»²⁴¹ ва «сӯиистеъмоли ҳокимият ӯ мақоми хизматӣ»²⁴² парвандаҳои ҷиноятӣ оғоз карда шудаанд. Вале равшан нест, ки чанде аз ин парвандаҳо ба афсарони мақомоти интизомӣ дахл доштанд ва чанд нафари онҳо барои шиканча ва дигар бадрафторӣ айбдор шудаанд.

Мувофиқи маълумоти Прокуратураи генералии ҚТ аз соли 2007 то 2009 алайҳи 174 кормандони мақомоти интизомӣ парвандаҳои ҷиноятӣ оғоз шуда, алайҳи 709 нафар кормандон барои баромадан аз ваколати хизматӣ парвандаҳои интизомӣ оғоз карда шудаанд. Дар ин байн кормандони суд, прокуратура, Кумитаи Давлатии Амнияти Миллӣ, ВҚД, Хадамоти гумрук ва қувваҳои мусаллаҳ буданд. Ба Авфи Байналмиллал маълум нест, ки нисбати онҳо дақиқан қадом айбҳо эълон карда шудаанд ва дар чанд ҳолат айбдорӣ шиканча ва бадрафториро дар бар гирифтааст.

Санаи 8 августи соли 2011 Радиои Озодӣ гузориш додааст, ки ба гуфти Прокурори генералӣ, ин мақом «тақрибан 50 шикояти истифодаи зӯрро нисбати шахрвандон гирифтааст». Санаи 17 августи соли 2011 Азия Плюс гузариш дод, ки тибқи маълумоти Прокуратураи генералӣ, ин ниҳод дар соли 2010 48 шикояти истифодаи шиканча ва дигар бартарафтариро аз ҷониби кормандони мақомоти интизомӣ гирифтааст. Аз ин байн, 13 ҳолат тасдиқ шуда, парвандаҳои ҷиноятӣ оғоз шудаанд. Аз онҳо даҳ парванда ба суд ирсол гардидаанд. Моҳи ноябри соли 2011 Ваколатдори ҳуқуқи инсон гузориш дод, ки прокуратура алайҳи кормандони мақомоти интизомӣ оид ба шиканча 16 кори ҷиноятӣ оғоз намуда, 13-тои он аллакай ба суд фиристода шудааст»²⁴³.

Масъалаи дигари боиси нигаронӣ ин амалияи татбиқи қонунҳои авф нисбати мансабдорони давлатиест, ки барои содир кардани ҷиноятҳо, ба монанди суиистифода аз ваколати хизматӣ аз озодӣ маҳрум шудаанд, яъне онҳо ба тезӣ аз маҳбас озод шудаанд. Авфи Байналмиллал аз якҷанд чунин қазияҳо оғоҳ аст ва яке аз онҳо қазияи Исмоил Бачаҷонов мебошад. Кумитаи ҳуқуқи инсонии СММ қайд намудааст, ки дар ҳолатҳое, ки намояндагони мақомоти давлатӣ барои шиканча ва дигар бадрафторӣ айбдор мешаванд, «давлатҳо набояд ҷинояткоронро аз ҷавобгарии фардӣ озод кунанд, чи тавре ки дар баъзе авфқуниҳо ҷой доштааст, ... ягон мақоми расмӣ шахсонро, ки бояд барои ин гуна ҳуқуқвайронкуниҳо ҷавобгар бошанд, аз масъулияти қонунӣ озод карда наметавонанд»²⁴⁴.

Санаи 15 сентябри соли 2011 се корманди ТТ шаҳри Душанбе, ки дар салоҳияти ВҚД мебошад, аз тарафи суд ба марги **Исмоил Бачаҷонов**²⁴⁵ 32-сола айбдор шуданд. Исмоил Бачаҷонов барои қочоқи гайриқонунии маводи муҳаддир дар маҳбаси низомаш шадиди воқеъ дар ноҳияи Синои Душанбе адои ҳукм мекард. Баъди қарори суд дар бораи адокунии қисми боқимондаи ҳукм дар маҳбаси низомаш муқаррарӣ, вай барои ба дигар маҳбас фиристода шудан ба ТТ оварда шуд. Бачаҷонов ҳангоми аз ТТ ба бемористони Вазорати адлия бурдан вафот кард. Тафтишоти пешакӣ аз тарафи Прокуратураи генералӣ оғоз карда шуда, ду корманди ТТ барои қасдан ба саломатӣ расонидани зарари вазнине, ки боиси марг гардидааст²⁴⁶ ва баромадан аз ҳадди ваколатҳои мансабӣ²⁴⁷ айбдор гардида, санаи 15 сентябри соли 2011 ба муддати ҳаштсола (дар натиҷаи татбиқи қонуни авф шашсола) аз озодӣ маҳрум карда шуданд. Афсари сеюм барои хунукназарӣ²⁴⁸ айбдор шуда, ҳукми се сол аз озодӣ маҳрум кардани вай дар натиҷаи татбиқи қонуни авф аз байн бардошта шуд. Санаи 6 июни соли 2012 суди ноҳияи Исмоили Сомонии шаҳри Душанбе ба баррасии даъвои ҳамсари Исмоил Бачаҷонов оиди руёнидани ҷуброн шуруъ намуд.

6.3 ФИШОРОВАРӢ БА РУЗНОМАНИГОРОНЕ, КИ ОИД БА ҲОЛАТҲОИ ШИКАНЧА ВА ДИГАР БАДРАФТОРӢ ГУЗОРИШ ДОДААНД

Рузноманигорон ва нашрияҳои, ки оиди иддаои шиканча ва дигар бадрафторӣ гузориш медиҳанд, низ зери хавфи аксуламали шахсон ё мақомот буда, барои аз нашри маводи ба назари мақомот танқидӣ худдорӣ кардан, ба ранҷу озори ҷиддӣ рубару шуда метавонанд.

Авфи Байналмилал аз зидди рузноманигорони мустақил аз тарафи намояндагони мақомоти Тоҷикистон батақдор истифода шудани қонунҳои марбут ба тухмату таҳқир ба он тарзе, ки матбуоти мустақилро хомӯш намуда, қурбониёни ҳуқуқи инсонро аз ошкоро сухан гуфтан ва ҷуброн талаб кардан бозмедорад, нигарон аст. Мувофиқи маълумоти САҲА дар солҳои охир шумораи парвандаҳои, ки бо ташаббуси мақомоти давлатӣ барои тухмату таҳқир зидди нашрияҳои оғоз шудаанд²⁴⁹, зиёд шуда истодааст. Ин ба нисбатан ғаёб будани васоити ахбор ва ҳамчунин дастурҳои ҳукумат²⁵⁰ оиди уҳдадорӣ мақомот барои посух додан ба танқиди васоити ахбор вобаста буда метавонад.

Дар ҳуқуқи байналмилалӣ хеле дақиқ муқаррар шудааст, ки мансабдорони давлатӣ нисбат ба шахсон алоҳида бояд ба танқид ботаҳаммул бошанд. Рузноманигорон ва васоити ахбор дар амалигардонии ҳуқуқи одамон ба озодии баён, аз ҷумла ҳуқуқи гирифтани маълумот нақши муҳим доранд. Гарчанде ки ҳуқуқи байналмилалии ҳуқуқи инсон маҳдудиятҳои муайяни озодии баёнро ба шартӣ зарур ва мутаносиб будани онҳо барои ҷимояи ҳуқуқ ва шаъну шарафи дигарон иҷозат медиҳад, истифодаи қонунҳои тухмату таҳқир зидди рузноманигорон ва шахсон дигар бо мақсади пешгирии танқиди қонунии намояндагони мақомоти давлатӣ ё фашқуни камбудии қойдошта ва ё фасод, нодуруст мебошад.

Рузноманигори Азия Плюс Рамзия Мирзобекова ба Авфи Байналмилал²⁵¹ изҳор намуд, ки мақолаи вай бо номи «Тафтишот ё инквизиция?», ки 21 декабри соли 2010 нашр гардида буд, боиси ғазаби мақомот шуд, чунки вай ба таври ошкоро дар бораи робитаи шиканча ва фасод навишта, қазияро, ки иддаои таҷовуз ба номусро аз тарафи афсарони мақомоти интизомӣ дарбар мегирифт, ҳамроҳ намуд. Мақола ҳолатҳои иддаои шиканчаро аз тарафи афсарони «шӯъбаи шашуми» ВКД дар вилояти Суғд тасвир менамуд. Дар байни онҳо қазияҳои Исмоилбой Бобоев ва Илҳом Исмонов буданд. Ҳолатҳои дигар, барои таъмини амнияти ҷабрдидагон, бе гирифтани номи аслии онҳо дарҷ шудаанд.

Санаи 21 январи соли 2011 генерал-майор Анвар Тағоймуродов, сардори Раёсати мубориза бо ҷиноъти муташаккили ВКД Азия Плюсро ба суд дода, даъво намудааст, ки ин нашрия «дар бораи ниҳоди вай ҳар гуна овозаҳои таҳвин ва тухматангезро паҳн намуда, ба ин роҳ шаъну шараф ва обрӯи ин раёсатро паст задаст». Анвар Тағоймуродов барои ҷуброни зарари маънавӣ аз Азия Плюс руғидани 1 миллион сомони, ки тақрибан ба 210 000 доллари амрикоӣ баробар аст, талаб намуд.

Рамзия Мирзобекова якҷанд маротиба ба прокуратура даъват шуд. Вай ба Авфи Байналмилал гуфт: «прокуратура ҳамеша мехост бифаҳмад, ки кӣ ба ман маълумот додаст, чунки онҳо фикр мекарданд, ки маълумот аз тафтишот баромадааст. Онҳо ба тафсилоти шиканча, ки дар мақола дарҷ шудааст, кам аҳамият медоданд. Дар натиҷа, Прокурори генералӣ ба мо санадеро фиристод, ки ҳафт саҳифаи пур аз айбдоркунии дарбар мегирифт... Муҳаррири нашрия Марат Мамадшоев ва ман барои вайронкунии...

қонун ҳангоми навиштани ин мақола айбдор мешудем. Хулоса карда гуем, мувофиқи ин санад нашрия барои нашр намудани ин мақола ҳуқуқ надоштааст. Албатта, мо ба «норозигии» онҳо ҷавоб додем, вале мақсади ин ҳуҷҷат барои мо номаълум аст. Баъдтар ин санад, ба чи тартибе, аз тарафи даъвогар дар муҳофизатии судӣ зидди мо истифода шуд. Вай метавонист ин санадро танҳо аз Прокуратураи генералӣ дастрас намояд, пас чаро онҳо нусхаи ҷавоби моро низ надодаанд? Ба назар чунин мерасад, ки ин санад махсус бо мақсади дар суд ғуборават кардани мавқеи даъвогар омода шуда буд. Қутоҳ карда гуем, рӯзноманигоронро айбдор намуданд, на кормандони милитсияро».

Моҳи феврал суди ноҳияи Фирдавсии шаҳри Душанбе муҳофизатии судиро оғоз намуд. Санаи 17 август, тибқи гузориш, дар толори суд Ҷимоятгарони Азия Плюс аз тарафи афсари калони милитсия Валихон Муллоев, ки намоёндаи Анвар Тағоймуродов буд, мавриди таҳдид қарор гирифтанд. Вай, тибқи гузориш, онҳоро «душманони милитсия» гуфта, таҳдиди нест намудани онҳоро кардааст. Ҷимоятгарон дар ин хусус шикоят намуданд ва санаи 19 август ВКД тафтишотро оғоз кард. Санаи 25 октябр судияи ноҳияи Фирдавсӣ Сайфиддин Камолов парвандаро қатъ намуд.

Моҳи январӣ соли 2012 Анвар Тағоймуродов сардори Идораи корҳои дохилии вилояти Хатлон²⁵² таъин гардид. Валихон Муллоев бошад, моҳи августи соли 2011 ба вазифаи баландтари сардори шӯъбаи Раёсати мубориза бо ҷиноъти муташаккили ВКД дар вилояти Хатлон таъин шуд.

7. БА ИНОБАТ НАГИРИФТАНИ ДАРХОСТ, ТАВСИЯ ВА ҚАРОРҲОИ КУМИТАИ ҲУҚУҚИ ИНСОНИ СММ

Тоҷикистон аз соли 1999 узви Протоколи иловагии Паймони байналхалқӣ доир ба ҳуқуқи шаҳрвандӣ ва сиёсӣ буда, ваколати Кумитаи ҳуқуқи инсонӣ СММ-ро оиди «дар доираи салоҳияти худ қабул ва баррасӣ намудани муҳобироти афроде, ки дар хусуси аз тарафи давлати узв нақз шудани ҳуқуқи дар ПБҲСШ муқарраршуда шикоят намудаанд»²⁵³, пазируфтааст.

Аз моҳи ноябри соли 2003 то моҳи март соли 2011 КҲИ СММ нисбати 22 қазияи марбут ба Тоҷикистон, ки дар умум 29 нафарро дарбар мегиранд, қарор баровардааст. Дар 18 шикояти ба КҲИ СММ фиристодашуда оиди аз тарафи намояндагони мақомоти интизомӣ истифода шудани шиканча ва дигар бадрафторӣ иддао намудаанд ва дар 17 қарор нисбати 26 нафар ҷабрдидагони вайронкунии ҳуқуқи инсон, КҲИ СММ дар воқеъ вайрон кардани моддаи 7-ро (озодӣ аз шиканча ва бадрафторӣ) дарёфт намудааст.

Ҳуқумати Тоҷикистон дар самти ҳамкорӣ бо КҲИ СММ, ки парвандаҳои фардиро баррасӣ мекунад, ба пешравӣ муваффақ нашудааст. Масалан, пеш аз қабули мораторий ба ҳукм ва иҷрои ҷазои қатл дар соли 2004, новобаста аз даҳлати таъҷилии КҲИ СММ, ки то итмоми баррасии парвандаҳо дар Кумита, барои то шаш моҳ мақуф гузоштани ҳукми қатл даъват намуд, панҷ нафар, аз ҷумла бародарон Довуд ва Шералӣ Назриевҳо ба қатл расонида шуданд²⁵⁴. Дар қарори худ аз моҳи март соли 2006 оиди парвандаи бародарон Назриевҳо КҲИ СММ қайд намуд, ки «Давлати узв ҷабрдидагони эҳтимолиро пеш аз итмоми баррасии парванда аз ҷониби Кумита қатл намуда, уҳдадорихои таҳти Протокол ба зимма гирифтаашро вайрон намуд... чунин амалқарди давлат хусусан баъди он, ки Кумита чораҳои муваққатии муҳофизатро ба қор андохта ва борҳо Давлатро дар ин хусус хотирнишон сохт, ғайри маъзур аст.»

Дар якҷанд парвандаҳои фардии ба КҲИ СММ фиристодашуда, мақомоти Тоҷикистон ба дархостҳои батақрори ин ниҳоди СММ оиди додани маълумот ҷавоб нагардонид, маълумоти муҳим, ба монанди санади тафтишотӣ ё ташхиси тиббиро пешниҳод накарданд.

Мақомоти Тоҷикистон қарорҳои КҲИ СММ-ро мунтазам иҷро накардаанд. Парвандаи Павел Кирпо камбудиҳои асосиву давомдореро, ки дар таъмини иртиботи натиҷадор бо ин ниҳоди СММ вучуд доранд, ошкор месозад²⁵⁵. Модари Павел Кирпо иддао намуд, ки низоми маҳбаси писарашро баъди ба КҲИ СММ шикоят намудан саҳттар карданд.

Санаи 27 октябри соли 2009 КҲИ СММ қарор намуд, ки ҳуқуқи **Павел Кирпо** дар асоси ПБҲШС вайрон шудааст, аз ҷумла моддаи 7 (озодӣ аз шиканча ва бадрафторӣ), моддаи 9, қисми 1-3 (ҳуқуқи озодӣ ва амнияти шахс) ва моддаи 14, қисми 3 (g) (ҳуқуқи барои бар зидди худ баёнотдиҳӣ ё иқроршавӣ маҷбур нашудан)²⁵⁶.

Модари Павел Кирпо, ки моҳи май соли 2005 барои ҷимояи писараш ба КҲИ СММ муроҷиат карда буд, иттифоқ намуд, ки писарашро 7 май соли 2000 дастгир намуда, бе дастрасӣ ба ҷимоя ва бе гирифтани маълумоти расмӣ оиди сабабҳои дастгиршавиаш, то 20 май соли 2000 дар ТНМ Вазорати амният нигоҳ дошанд. Дар ин муддат вай эҳтимолан бо зарбаи барқ ва лату куб бо калтаки резинии милитсия ва калтаки оҳанин шиканча дода шуда, дар натиҷа қабурғаҳои шикаста, базур аз ҷояш ҷунбида роҳ мерафт. Модараш ба КҲИ СММ изҳор дошт, ки новобаста аз шикоятҳои зиёди аз ҷониби ҷимоятгар ба мақомот ва суд ирсолшуда, аз рӯи иттифоқи шиканча тафтиш гузаронида нашудааст.

Моҳи январи соли 2001 суди шаҳри Душанбе Павел Кирпоро барои роҳзанӣ бо истифодаи яроқ (моддаи 249, қисми 4 (б)) ба 15 сол аз озодӣ маҳрум кард ва моҳи май ҳамон сол Суди Олӣ ин ҳукмро тасдиқ намуд.

Моҳи октябри соли 2009 КҲИ СММ дар қарори худ оид ба ин парванда нишон дод, ки мақомоти Тоҷикистон «дар мавриди қобили қабул будан ё набудани ин парванда ва моҳияти шикоят ягон маълумоте пешниҳод накардааст». Ин ниҳод қайд намуд, ки «дар набудани посухи давлати узв, дар сурати моҳиятан асоснок будани иттифоқи муаллифон, ба онҳо бояд аҳамияти дахлдор дода шавад.» КҲИ СММ ҳулоса намуд, ки Тоҷикистон уҳдадор буд Павел Кирпоро бо ҷуброни муносиб таъмин наояд, аз ҷумла, бурдани тафтишоти ҷиноятӣ барои муқаррар намудани масъулони бадрафторӣ ва ҷуброни муносиб, аз ҷумла додани товон ва баррасии имконияти аз нав дида баромадани парванда.

Баъди баромадани қарори КҲИ СММ модари Павел Кирпо ба якҷанд ниҳодҳо²⁵⁷ шикоят навишта, барои аз нав дида баромадани ҳукми соли 2001 ва ба вай додани ҷуброн, аз ҷумла товони зарар хоҳиш намуд. Санаи 17 феввали соли 2010 Суди Олӣ посух додаст, ки «ҳулосаи зерӣ зурӣ гирифта шудани нишондоди иқроршавии Павел Кирпо бо фактҳои объективии маводи парванда мувофиқат намекунад.» Санаи 29 феврал Прокуратураи генералӣ навиштааст, ки «ҳукми суд ба талаботи қонун мувофиқ аст ва барои эътироз ба тариқи назоратӣ асосе вучуд надорад». Ҳеҷ яке аз ин ҷавобҳо ба Мулоҳизаҳои КҲИ СММ таъна накардаанд. Дастгоҳи иҷроияи Президент ҷавоб додаст, ки аз КҲИ СММ оиди парвандаи Павел Кирпо пеш аз моҳи декабри соли 2009 муҳобироте дастрас накардааст ва ҳуқуқи вай дар асоси ПБҲШС нақз нашудааст.

Модари Павел Кирпо гузориш дод, ки пас аз қарори КҲИ СММ барои ҷазо додани аҳли оила барои шикоят навиштан ба ниҳоди байналмилалӣ ҳуқуқи инсон, писарашро ба маҳбаси низомаш саҳттар гузарониданд²⁵⁸. Санаи 27 октябри соли 2010 дар асоси дархости сардори маҳбасе, ки Павел Кирпо нигоҳдорӣ мешуд, барои вайрон кардани тартиботи маҳбас бо қарори суди ноҳияи Исмоили Сомонии шаҳри Душанбе низоми маҳбаси вай тағйир дода шуд.

Павел Кирпо моҳи сентябри соли 2011 дар асоси санади авф, ки ба муносибати 20-солагии истиқлолияти Тоҷикистон бароварда шуд, аз маҳбас озод гардид. Ин санади авф нисбати ҳазорон маҳкумшуда татбиқ карда шудааст.

Дар масъалаи додани маълумоти аз тарафи КҲИ СММ дархостшуда, дар гузориши соли 2011-и ТДУ ба Шурои ҳуқуқи инсонии СММ, мақомоти Тоҷикистон қайд намуданд, ки «ҳукумат барои сари вақт дар асоси ПБҲШС баррасӣ намудани шикоятҳои фардӣ чорабинӣ мекунад». Мақомот илова намудаанд, ки «нисбати он шикоятҳои фардӣ, ки ҳукумат дар натиҷаи сабабҳои объективӣ сари вақт маълумот дода натавонистааст, чораҳо дида шуда, қарорҳои ниҳонӣ қабулгардида ба кумитаҳои дахлдори СММ пешниҳод хоҳанд шуд»²⁵⁹.

Фаъоли ҳуқуқи башар, сарвари Маркази мустақили ҳуқуқи инсон Сергей Романов якчанд мушкилоти қонуни ва амалии ба зудӣ иҷро шудани қарорҳои ба Тоҷикистон марбути КҲИ СММ-ро муайян намуд²⁶⁰.

Дар асоси қонуни кишвар қарорҳои КҲИ СММ барои аз нав дида баромадани парванда, бинобар ҳолатҳои нав ошкоршуда, асос шуда наметавонанд. Дар амал ин маънои онро дорад, ки агар КҲИ СММ аз тарафи Тоҷикистон вайрон шудани моддаи 7-уми ПБҲШС (озоди аз шиканча ва бадрафторӣ)-ро муайян кунад, «Тоҷикистон (аввал) бояд барои истифодаи шиканча парвандаи ҷиноятӣ оғоз намуда, гунаҳкоронро пайдо кунад, ҷазо диҳад ва танҳо баъди ин шахси ба КҲИ СММ муроҷиаткарда ҳуқуқи аз нав дида баромадани ҳукмро пайдо мекунад»²⁶¹.

Мушкили дигари иҷроиши қарорҳои КҲИ СММ дар он аст, ки гарчанде қонунгузори кишвар иҷроиши уҳдадориҳои байналмилалиро кафолат додаст, вай тартиби ин иҷроишро возеҳ накардааст²⁶².

Ҳамчунин, қонунгузори кишвар механизми амалии ба ҷабрдидагони нақзи ҳуқуқи инсон додани ҷубронро муайян намекунад. Масалан, гарчанде ки мувофиқи қонун ба шахси гайриқонунӣ ҳабсшуда ё маҳкумшуда бояд ҷуброн дода шавад, «дар воқеият ягон механизми амалигардонии ин ҳуқуқ матраҳ нашудааст»²⁶³.

Илова бар ин, Сергей Романов қайд намуд, ки дар Тоҷикистон «ҷараёни назорати иҷроиши Мушоҳидаҳои (қарорҳои) КҲИ СММ танзим нашудааст. Ин ба набудани таҳлили воқеӣ ва натиҷабахши қарорҳои ба Тоҷикистон марбути КҲИ СММ аз тарафи мақомоти Тоҷикистон ва ҳамчунин ба таъхири зиёд дар дидани чораҳои умумӣ ва ... зиёдшавии шумораи шикоятҳои шаҳрвандони Тоҷикистон оварда мерасонад»²⁶⁴.

Тирамоҳи соли 2011 аз якчанд вазоратҳо, аз ҷумла Вазорати адлия дархост шуда буд, то оиди механизми иҷроиши қарорҳои КҲИ СММ таклифҳои худро пешниҳод намоянд. Шубҳаи Кафолатҳои конститутсионии ҳуқуқи шаҳрвандони дастгоҳи иҷроияи Президенти кишвар гузориш дод, ки вай нақша дорад, ислоҳоти Комиссия оид ба иҷроиши уҳдадориҳои байналмилалиро амалӣ намояд. Дар замони омодагии ин гузориш дар хусуси муҳлати гузаронидани ин ислоҳот маълумоте дастрас нест.

8. ШИКАНЧА ВА ДИГАР БАДРАФТОРӢ БАЪДИ БОЗГАШТ БА ТОҶИКИСТОН

Авфи Байналмилал аз шумораи ҳолатҳои дар гузаштаи наздик аз ҷониби мақомоти интизомии Тоҷикистон мавриди шиканча ва дигар бадрафторӣ қарор гирифтани онҳое, ки маҷбуран аз хориҷи кишвар баргардонида ва ё истирдод шудаанд, изҳори нигаронии ҷиддӣ мекунад.

ЭҶТИМОЛИ ШИКАНЧА БАЪДИ БОЗГАШТ АЗ ГУАНТАНАМО

Абдumuқит Воҳидов ва Рукниддин Шаропов дар маҳбаси ИМА дар Афғонистон ва Гуантанамо, бе бозрасии судии парвандаи онҳо, панҷ соли умри худро гузарониданд. Онҳоро дар ҳолати ҷудой нигоҳ дошта, ба онҳо айбе эълон накарданд²⁶⁵ ва мурофияи судӣ гузаронида нашуда буд. Аввали моҳи март соли 2007 Абдumuқит Воҳидов ва Рукниддин Шароповро ба Тоҷикистон фиристоданд. Баъди ба Тоҷикистон расидан онҳоро дастгир ва ҳабс намуданд. Падарони онҳо ба Авфи Байналмилал²⁶⁶ изҳор намуданд, ки писаронашонро то мурофияи судӣ, ки моҳи августи ҳамамон сол баргузор шуд, бе дастрасӣ ба ҳимоя нигоҳдорӣ намуданд ва аҳли оилашонро танҳо дар охири моҳи апрел хабар доданд. Моҳи май падарон тавонидаанд, ки бо онҳо дар ТТ-и Душанбе вохуранд. Баъд аз ин, пеш аз мурофияи судӣ онҳоро иҷозати вохурӣ надоданд.

Тибқи гузоришҳо, ҳар ду нафар дар суд баёнот додаанд, ки аз тарафи афсарони мақомоти интизомии Тоҷикистон барои иқдоршавӣ ва худро айбдор намудан мавриди шиканча ва лату куб қарор гирифтаанд. Ангуштони Абдumuқит Воҳидов, тибқи маълумот, бо зарбаи барқ ё шуъла сузонида шуда буданд. Абдumuқит Воҳидов ба нишони эътироз алайҳи ҳукми суд, гуруснанишинӣ намуд ва тибқи гузориш, аз тарафи посбонони ТНМ барои хурок хурдан мавриди лату куб қарор гирифт. Барои иддаои шиканча ва дигар бадрафторӣ тафтишот бурда нашудааст. Санаи 17 август Суди Олии Тоҷикистон ҳар ду нафарро барои дар соли 2001 «ғайриқонунӣ гузаштан аз Сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон»²⁶⁷ ба Афғонистон ва «иштироки зархарид дар задухӯрди мусаллаҳона ё амалиёти ҷангӣ»²⁶⁸-и ҶИУ²⁶⁹ ба 17-соли аз озодӣ маҳрум намуд. Ҷимоятгарон аз болои ҳукм шикоят бурда, қайд намуданд, ки ин ду нафар аз киро шуданашон аз ҷониби ҶИУ хабар надоштанд ва дар суд дар хусуси иштирок намудани онҳо дар амалиёти ҷангӣ далеле пешниҳод карда нашудааст. Шикоят рад карда шуд. Соли 2009 Рукниддин Шаропов барои кушиши аз маҳбас гурехтан ба 10 соли дигар аз озодӣ маҳрум карда шуд. Дар моҳи июли соли 2011 Абдumuқит Воҳидов дар маҳбаси шаҳри Душанбе ва Рукниддин Шаропов дар Қурғонтеппа нигоҳдорӣ мешуданд. Аҳли оилаи Абдumuқит Воҳидов метавонанд сола ду-се маротиба вайро бинанд. Падару модари Рукниддин Шаропов хеле камбизоатанд ва сола танҳо як маротиба метавонанд аз манзили худ дар Исфара ба

маҳбас барои дидорбинӣ раванд. Ҳар ду оила аз мақомот хоҳиш намудаанд, ки писаронашонро ба маҳбаси вилояти Суғд фиристанд, то онҳо тавонанд ба осонӣ дидорбинӣ намоянд.

Авфи Байналмилал аз мақомоти Тоҷикистон даъват менамояд, ки оиди мавриди шиканча қарор гирифтани Абдумуқит Воҳидов ва Рукниддин Шаропов тафтишоти фарогир, ҳолисона ва мустақилро оғоз намоянд. Вай даъват менамояд, ки ин ду нафар дар асоси мурофиаи судии ба стандартҳои байналмилалӣ мувофиқ аз нав суд карда шаванд, чунки дар давраи тафтишоти пешаки онҳо ба ҳимоя дастрасӣ надоштанд ва тибқи иддаои онҳо, дар суд далеле барои исботи иштироқашон дар амалиёти ҷанги пешниҳод нашудааст.

Авфи Байналмилал аз қазияҳои баъди бозгашт мавриди шиканча қарор гирифтани он шаҳрвандони Тоҷикистон, ки аз Русия истирдод шудаанд, огаҳӣ дорад. Яке аз онҳо қазияи Муҳаммад Аҳадов мебошад.

БАЪДИ ИСТИРДОД АЗ РУСИЯ АЗ ТАРАФИ АФСАРONI «ШУЪБАИ ШАШУМ»-И ВКД ЭҲТИМОЛАН ШИКАНЧА ВА ТАҶОВУЗ ШУДААСТ

Муҳаммад Аҳадов соли 2007 дар шаҳри Коломнаи вилояти Москва дастгир шуда, то баррасӣ шудани дархости истирдоди ба Тоҷикистон дар ҳабс нигоҳ дошта мешуд. Мақомоти Тоҷикистон дар робита бо айбҳои вайрон намудани дахлнопазирии манзил, маводи муҳаддир ва монетъ шудан ба татбиқи адолати судӣ, истирдоди вайро дархост намуданд²⁷⁰.

Санаи 29 сентябри соли 2008 дар фурудгоҳи Внуково намояндагони Прокуратураи генералии Русия Муҳаммад Аҳадовро ба намояндагони ВКД ҚТ супориданд. Рузи дигар вайро ба Душанбе ба бинои «шуъбаи шашум»-и ВКД оварданд. Вай иддао намудааст, ки «манро заданд ва зуроварӣ намуданд. Бевақтии шаб... ду корманди масъули Раёсати мубориза алайҳи ҷиноятҳои муташаққили ВКД либосҳои манро кашада, дасту поямро бастанд. Ин кормандони масъул манро ба таври ваҳшиёна таҷовузи ҷинсӣ намуданд... Дар ҳоле, ки яке аз онҳо манро таҷовуз мекард, дигарӣ ин ҳолати мудҳишро сурат мегирифт»²⁷¹. Тибқи гузориш, намояндагони мақомот вайро таҳдид намуданд, ки агар ба ҷиноят иқрор нашавад ва зидди Низомхон Ҷураев баёнот надиҳад²⁷², суратҳои таҷовуз шуданашро дар тамоми Тоҷикистон паҳн мекунанд.

Муҳаммад Аҳадов гузориш додааст, ки намояндагони мақомот гуфтаанд, ки вайро ба содир кардани ҷинояти дигаре айдор мекунанд, ки ҳангоми дархости истирдод матраҳ нашуда буд. Тибқи гузориш, вай ба санади иқроршавӣ имзо нагузошт ва кормандони милитсия шиканча ва бадрафториро нисбати вай то санаи 3 октябр, замоне ки вайро ба ТНМ-и шаҳри Душанбе интиқол намуданд, ҳамаруза идома медоданд. Тибқи гузориш, вай дар он ҷо низ аз тарафи афсари «шуъбаи шашум» мавриди шиканча қарор гирифт. Муҳаммад Аҳадов мегуяд, ки замони дар ТНМ буданаш аз Прокуратураи генералии хоҳиш намуд, ки ҳолатҳои шиканчаро тафтиш намоянд. Тибқи гузориш, моҳи октябри соли 2008 тафтишот бурда ва нисбати ду корманди Раёсати мубориза алайҳи ҷиноятҳои

мутаҷаққили ВКД правандаи ҷиноятӣ оғоз карда шуд. Вале ин кормандон, тибқи гузориш, кишварро тарк намуданд.

Авфи Байналмилал аз он изҳори нигаронӣ мекунад, ки дар якҷанд парвандаҳои гузаштаи наздик, мақомоти Тоҷикистон дар асоси маълумоти номӯтамад барои истирдоди шахсони эҳтимолан аъзои ғуруҳҳои мамнуъи исломӣ буда дархост намуда, ин шахсон баъди баргардонидан итдаои шиканча шудан намудаанд. Аксари ин дархостҳои истирдод барои баргардонидани шахсони дар Русия буда равон карда шудаанд.

ДАҲИ соли 2010 дар чор парванда²⁷³ қарор намуда буд, ки дар сурати аз Русия ба Тоҷикистон истирдод шудан, ба даъвогарон хавфи шиканча таҳдид намуда, ҳуқуқи онҳо дар асоси моддаи 3 вайрон мешавад. Мақомоти Тоҷикистон барои чунин ҷиноятҳо, ба монанди терроризм, даъвати сарнагун кардани соҳтор, узвият дар созмони ғайриқонунӣ ва бандитизм дархости истирдод намудаанд. Дар парвандаи *Ғаффоров муқобили Русия*, масалан, ДАҲИ қайд намудааст, ки «далелҳо аз якҷанд сарчашмаҳои воқеӣ вазъияти ташвишовари Тоҷикистонро тасвир мекунад. Махсусан, Кумитаи зидди шиканчаи СММ, Департаменти давлатии ИМА, Авфи Байналмилал ва Дидбони ҳуқуқи башар амалияи шиканчаро зидди онҳое, ки дар ҳабси милитсия қарор доранд, ҳамчун «мунтазам», «фарогир» ва «қабулшуда» тасвир намудаанд».

Авфи Байналмилал, хусусан аз ҳолатҳои ба наздикӣ руҳдода, ки шахсони ба ДАҲИ даъвонамуда,²⁷⁴ тибқи гузоришҳо, аз тарафи мақомоти амнияти Тоҷикистон, ки дар Русия амал мекунад, дуздида ва маҷбуран ба Тоҷикистон оварда шудаанд, изҳори нигаронӣ мекунад. Ин бозгаштҳои ғайриқонунӣ новобаста аз он, ки ДАҲИ чораҳои муваққатии муҳофизатро тибқи қоидаи 39-уми Қоидаҳои ин додгоҳ татбиқ намуда, аз Русия то баромадани қарори додгоҳ боздоштани истирдоди онҳоро дархост намуда буд, рӯй додаанд. Боиси нигаронӣ аст, ки баъзе аз ин ашхос баъди ба Тоҷикистон баргардонидани шудан, мавриди шиканча ва дигар бадрафторӣ қарор гирифтаанд. Парвандаҳои охири ба Низомхон Ҷураев, ки моҳи апрели соли 2012 аз Русия дуздида ва ба Тоҷикистон баргардонидани шуд ва Савриддин Ҷураев, ки қазияи вай дар поён тасвир шудааст, марбутанд.

Савриддин Ҷураев бисту ҳафтсола дар қатори 33 нафари дигар аз тарафи мақомоти Тоҷикистон барои иштирок дар созмони мамнуъшудаи «Байъат» ва ҲИУ айбдор шудааст.

Вай гузориш додааст, ки баъди соли 2006 дар боздоштгоҳи милитсия вафот кардани устодаш Саъдулло Маъруфов, ки ба вай Қуръонро таълим дода буд ва пурсиши пайравонаш аз тарафи кормандони милитсия, ба Русия фирор кардааст. Савриддин Ҷураев моҳи ноябри соли 2009 дар Москва дастгир ва дар ТНМ-и рақами 4 нигоҳдорӣ шудааст. Мақомоти Тоҷикистон дархости истирдодро бар он асоснок намуданд, ки соли 1992 Савриддин Ҷураев он вақт ҳафтсола «аз саршавии ҷанги шаҳрвандӣ ва бесарусомонӣ дар ҷумҳурӣ бо мақсади ноором кардани вазъи сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ғайриқонунӣ ғасб намудани ваколати расмӣ намояндагони мақомоти интизомӣ истифода бурда», ба ғуруҳи мамнуъи исломӣ шомил шудааст.

Ҷонишини Прокурори генералии Федератсияи Русия истирдоди вайро тасдиқ намуд ва Савриддин Ҷураев аз болои ин қарор ду маротиба ба суд мурочиат намуда, муваффақ нашуд. Санаи 7 декабри соли 2010 ДАҲИ чораҳои муваққатии муҳофизатро татбиқ

намуда, аз Русия, бар асари таҳдиди хавфи шиканча дар сурат фиристодани вай ба ватан, то баромадани қарори додгоҳ боздоштани истирдоди вайро дархост намуд. Савриддин Ҷураев санаи 20 май соли 2011 баъди 18 моҳи ҳабс²⁷⁵ озод гардида, моҳи август мақоми муваққатии паноҳандаро дарёфт намуд. Вале шаби 31 октябри соли 2011 вай дар Москва аз тарафи шахсони номаълуми либоси ғайринизомӣ дошта рабуда шуд. ТҶҲ Институти ҳуқуқи инсон, ки дар Русия ҷойгир аст, баъдтар муайян намуд, ки вайро санаи 1 ноябри соли 2011, новобаста аз он, ки шиноснома надошт, ба воситаи фурудгоҳи Домодедово аз Русия берун оварданд.

Савриддин Ҷураев ба ҳимоятгарони худ, ки барои ба ДАҲИ шикоят бурдан кумак мекарданд, мактуб навишта изҳор намудааст, ки шаби 31 октябр дар Москва вайро чор ё панҷ нафар шахсони либоси ғайринизомӣ дошта рабуда, дар дохили мошин баста, лату куб карда, ба сараш туфангчаро монда таҳдид намуданд, ки дар сурати розӣ нашудан барои баргаштан ба Тоҷикистон вайро мепарронанд. Шахси бо вай суханкарда тоҷикистонӣ будааст. Вайро тамоми шаб ва рузи дигар дар мошинҳо нигоҳ дошта, тақрибан нимшаб рост ба фурудгоҳи Домодедово ба тайёра бурданд ва ба дасти посбонони тоҷик супориданд; вай саҳарии барвақт ба фурудгоҳи Хуҷанд расид. Панҷ намояндаи мақомоти интизомӣ вайро ба «шубҳаи шашум»-и ВКД бурда, чашмонашро бастанд, то дида натавонад ва вайро лату куб намуданд. Онҳо Савриддин Ҷураевро бе ҳимоятгар пурсиш намуда, барои зидди шахсони муайян баёнот додан маҷбур намуданд, вале вай ин корро накард. Вай худро бегуноҳ мешуморад.

Моҳи март соли 2012 мақомоти Русия ба ДАҲИ маълумот доданд, ки дар хусуси ҷои исти вай ва ё бо роҳи ҳавоӣ ё қатора аз Русия рафтани вай хабар надоранд.

Санаи 19 апрел Савриддин Ҷураев ба муҳлати 26 сол аз озодӣ маҳрум карда шуд. Шарикони вай барои барои одамқушӣ (моддаи 104), ташкили воҳидҳои мусаллаҳи ғайриқонунӣ (моддаи 185.1), бандитизм, ташкили гурӯҳи мусаллаҳи устувор бо мақсади ҳуҷум ба шахрвандон ё ташкилот (моддаи 186), ташкили иттиҳоди ҷиноятӣ барои содир намудани ҷиноятҳои вазнин ё ҷиноятҳои махсусан вазнин (моддаи 187.1 ва 2), барангехтани кинаю адовати миллӣ, наҷодӣ, маҳалгароӣ ва ё динӣ (моддаи 189.3), бо зӯрварӣ ғасб намудани ҳокимият ё бо зӯрварӣ нигоҳ доштани ҳокимият (моддаи 306.3), даъвати оммавӣ барои бо роҳи зӯрварӣ тағйир додани сохти конститусионӣ бо супориши ташкилотҳои нияти душманона дошта ё намояндагони давлатҳои хоричӣ (моддаи 307.3)²⁷⁶ ба муҳлатҳои аз ҳашт то 28-соли аз озодӣ маҳрум шуданд. Шарикони Савриддин Ҷураев дар хусуси истифодаи шиканча ва бадрафторӣ иттиҳоди ҷиддӣ намуданд.

То он ҷое, ки Авфи Байналмилал огоҳ аст, дар замони навиштани ин гузориш ДАҲИ тибқи қоидаи 39-уми Қоидаҳои ин додгоҳ, барои то баромадани қарори додгоҳ пешгирӣ намудани истирдоди камаш се нафар шахрванди ҳоло дар Русия будаи Тоҷикистон, чораҳои муваққатии муҳофизатро татбиқ намудааст. Инҳо Исмон Азимов²⁷⁷, Фаррух Сидиқов²⁷⁸ ва Латипов мебошанд. Ҳимоятгарон барои он ба ин додгоҳ муроҷиат намуданд, ки онҳо мутмаинанд, истирдоди ин шахсон муқарроти асосии Конвенсияи Аврупо оид ба муҳофизати ҳуқуқи инсон ва озодиҳои бунёдиро, аз ҷумла, мамнуъ будани фиристодани шахс ба кишваре, ки дар он ба вай хавфи шиканча, муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайринизомӣ ё таҳдиқунандаи шаъну шараф таҳдид мекунад, вайрон месозад.

9. ХУЛОСА

Ин гузориш нигарони Авфи Байналмилалро аз шиканча ва дигар бадрафторӣ дар давраҳои аввали дастгиркунӣ, шеваҳои номуносиб ё номувофиқатӣ бо тарзҳои муҳофизати дастгиршудагон ба зидди ин гуна ҷиноятҳо, тафтишоти номуносиб ва ноқомии мақомоти Тоҷикистон дар ҷазо додани шахсони масъул; ба ҷуброни муносиб дастрасии муносиб набоштиани қурбониён ва бечазо мондани ҷинояткоронро таҷассум мекунад. Авфи Байналмилал аз чораҳои, ки мақомоти Тоҷикистон дар солҳои наздик дидаанд, аз ҷумла қабули Кодекси мувофиқи ҷиноятӣ нав дар соли 2010, тағйири Кодекси ҷиноятӣ ва воридкунии мафҳуми ба стандартҳои байналмилалӣ мувофиқи шиканча дар соли 2012 ва изҳори омодагии Тоҷикистон барои иҷро намудани тавсияҳои Тафсири даврии универсалӣ дар моҳи март соли 2012 огаҳ аст. Аммо ба эътимоди Авфи Байналмилал, барои дар амал барҳам задани шиканча ва бадрафторӣ дар давраи боздошти пеш аз судӣ, як қатор чораҳои дигари махсусро амалӣ намудан зарур аст.

Бинобар ин, Авфи Байналмилал ба Тоҷикистон тавсияҳои медиҳад, ки барои мувофиқ будани Тоҷикистон бо уҳдадорӣҳои ҳуқуқӣ байналмилалӣ ва ҳуқуқӣ байналмилалӣ ҳуқуқӣ инсон заруранд. Сари вақт иҷро намудани онҳо нишондиҳандаи мусбии таъҳидоти Тоҷикистон дар барҳам додани шиканча ва бадрафторӣ хоҳад буд.

ТАВСИЯҶО

Умумӣ

- Расман ва пурра маҳкум намудани ҳама гуна истифодаи шиканча ва дигар бадрафторӣ. Хусусан ба тамоми намояндагони мақомоти интизомӣ ба таври возеҳу равшан фаҳмонидан, ки ин гуна амалҳо гайриқонунӣ буда, таҳаммул нахоҳанд шуд ва шахсоне, ки аз онҳо истифода мекунанд, ба ҷавобгарии интизомӣ ва ҷиноятӣ кашида хоҳанд шуд. Ин мавқеъ бояд дар тренингҳои омузишии намояндагони мақомоти интизомӣ дарҷ гардад.

- Тартиб додан ва нашр намудани маълумот ва омори солана дар хусуси шикоятҳои шиканча ва бадрафторӣ, тафтишоти бурдашуда ва натиҷаи он оиди ба ҷавобгарии интизомӣ ва ҷиноятӣ кашидан, ҷазо додани гунаҳкорон ва додани тоvon ва дигар намудҳои ҷуброн барои ҷабридагон.

Устувор гардонидани кафолатҳои мувофиқи дастгиршудагон:

Чунин ҳуқуқӣ мувофиқӣ бояд ба тамоми дастгиршудагон, аз ҷумла ба онҳое, ки ба ҳуқуқвайронкунии маъмури муттаҳам шудаанд, тааллуқ дошта бошанд:

- Баъди ҳабс ҳар чи зудтар ба ҷои нигоҳдорӣ бурда шудани дастгиршудагон, ва танҳо дар ҷойҳои расмӣ тавқиф нигоҳ доштани онҳоро таъмин намудан; тағйир додани КМЧ ба тартибе, ки бақайдгирии дастгиршавиро дар ҷои расмӣ тавқиф дар муддати се соати баъди маҳрумӣ аз озодӣ муқаррар наояд.

- Тағйир додани КМЧ барои ба ҳуқуқӣ байналмилалӣ ҳуқуқӣ инсон мутобик намудани мафҳуми маҳрумӣ аз озодӣ, то ки лаҳзаи ба амал омадани он саршавии дастгиршавӣ ҳисобида шуда, дар протоколи дастгиркунӣ сабт карда шавад.

- Тағйир додани КМЧ, то ки дар он ба таври возеҳ аз вақти маҳрумшавӣ аз озодӣ ба вучуд

омадани ҳуқуқи хабардиҳӣ ба шахси сеюм, дастрасӣ ба ҳимоятгари дилхоҳ, ҳуқуқи хомуш будан ва ба дастгиршудагон аз лаҳзаи маҳрумӣ аз озодӣ фаҳмонидани ин ҳуқуқ таъмин карда шавад.

■ Протоколи дастгиркунӣ баъди боздошти ҳар як дастгиршуда ҳар чи зудтар тартиб дода шуда, дар он аққалан вақти дастгиршавӣ; сабабҳои дастгиршавӣ; шахсияти афсари дастгиркунанда; ҷои дастгиркунӣ ва тағйири ҷои нигоҳдорӣ ва ҳамчунин шахсияти афсарони барои нигоҳдории онҳо масъул сабт шаванд.

■ Ба ҳимоятгари интихобнамуда дастрасӣ доштани дастгиршуда ва машварати маҳрамона ва як ба яки дастгиршударо бо ҳимоятгараш таъмин намудан.

■ Ҳар нафари ба ҷои нигоҳдорӣ овардашуда бояд аз муоинаи муқаррарии духтур гузаронида шавад; на фақат бо розигӣ ё хоҳиши мансабдорон, балки бо хоҳиши худи дастгиршуда низ вай бояд бо муоинаи мустақили тиббӣ таъмин карда шавад. Чунин муоина барои дастгиршудагон бояд дар хилват ва ройгон гузаронида шавад; агар дастгиршудагон хоҳиши дар назди духтури дилхоҳашон, аз ҳисоби худ аз муоинаи тиббӣ гузаштани бошанд, бояд ин имкониятро дошта бошанд; дастгиршудагон бояд ба варақаи тиббии худ дастрасӣ дошта бошанд.

■ Ба таври қонунӣ муқаррар намудани муҳлати тезтари гузаронидани маҷлиси судӣ оиди интиҳоби ҷораи пешгирий (дар КМЧ 72 соат муқаррар шудааст) ва на дертар аз 48 соати баъди дастгиршавӣ гузаронидани он; мустақкам намудани эҳтимолият ба самти озодӣ.

■ Тағйир додани КМЧ, то ки судяҳо дар ҳолати пешниҳод нагардидани асосҳои боэътимоди дар ҳабс нигоҳдории шахс дигар муҳлати боздоштро дар давраи тафтишот ба таври номуайян дароз карда натавонанд.

■ Ба таври қонунӣ муқаррар намудан, ки ягон шаҳодати шахси аз озодӣ маҳрумшуда, ба ғайр аз шаҳодате, ки дар ҳузури судя ва ё ҳимоятгар дода шудааст, дар суд мавриди баррасӣ қарор намегирад.

Дигар ислоҳот

■ Баҳодиҳӣ ба кори намоёндогони мақомоти интизомӣ набояд соф миқдорӣ бошанд, чунки ин низом хавфи шиканча ва дигар бадрафториро зиёд мекунад.

■ Дастгиршудагон набояд дар КДАМ ё ТНМ таҳти итоати таҳқиқбарандагон ва муфаттишон зиёда аз вақте, ки мувофиқи қонун барои гирифтани қарори суд оиди баҳабсгирӣ зарур аст, нигоҳдорӣ шаванд. **Баъди ин онҳо бояд ба ТТ ирсол шуда, минбаъд робитаи беназорати онҳо бо таҳқиқбарандагон ва муфаттишон иҷозат дода нашавад.**

■ Ҳамчун масъалаи афзалиятнок, тамоми афсарони мақомоти интизомӣ бояд бо нишони ном ё рақами алоҳида, ки ба чашм намоён меистад, таъмин карда шаванд.

■ Ҳимоятгарони дастгиршудагон бояд ҳуқуқи дар тамоми амалиёти тафтишотӣ иштирок карданро дошта бошанд.

■ Сабти расмӣ ва пурраи тамоми пурсишҳо ба воситаи руйнавис ва беҳтараш, бо роҳи

сабти аудио ва видеой бояд таъмин карда шавад. Сабтҳои бояд шахсияти тамоми иштироккунандагонро дар бар гиранд. Сабтҳои бояд ба дастгиршуда ва ҳимоятгари вай дастрас бошанд.

- Илова бар ин, дар тамоми тавқиғоҳо бояд назорати аудио ва видеой бурда шавад, ба истиснои он ҷойҳое, ки ин ҳуқуқи ҳаёти шахсӣ ё маҳрамияти мукотибаро бо ҳимоятгар ё духтур вайрон мекунад. Маводи сабт бояд дар ҷои боэътимод ба муҳлати қобили қабул нигоҳ дошта шуда, дар сурати ҷой доштани шикоят барои муфаттиш, шахсони шикояткарда ва намоёндагони онҳо дастрас шавад.
- Бояд дастурҳои дохилие, ки робитаи байни ҳимоятгарон ва дастгиршудагонро танзим месозанд, ба ҳама дастрас бошанд ва ин ба муқаррароти КЗШ, ки Тоҷикистон узви он мебошад, комилан мувофиқ аст.
- Ҳамчун масъалаи афзалиятнок, барои тасвиби Протоколи иловагии КЗШ чораандешӣ намуда, механизми миллии пешгириро, ки устувор буда, салоҳияти мунтазам, мустақилона, бидуни огоҳӣ ва бемаҳдудро барои ташриф ва назорат ба тамоми ҷойҳои нигоҳдорӣ дошта бошад, ташкил намояд. Нозирон бояд имконияти бо дастгиршудагон як ба як суҳбат намуданро дошта бошанд.
- Бояд алайҳи он кормандони мақомоти интизомӣ, ки ашхосро барои шикоят кардан аз болои қонунвайронкунии кормандони мақомоти интизомӣ метарсонанд ё нороҳат мекунанд, чораҳои интизомӣ, ва агар зарур бошад, чораҳои ҷавобгарии ҷиноятӣ дида шаванд.

Мақомоти судӣ ва ҷои онҳо дар мубориза бар зидди шиканча ва дигар бадрафторӣ:

Дар маҷлиси судӣ оиди интихоби ҷораи пешгири:

- Судяҳои бояд ба қонунӣ будани ва муносибат ба дастгиршуда дар тавқиғоҳ диққат диҳанд. Агар дастгиршуда шикояте кунад, ё ҳатто дар набудани шикоят барои мавриди шиканча ё бадрафторӣ қарор гирифтани вай асосе бошад, судяҳои бояд тафтишоти фаврӣ, самаранок ва ҳолисонаро оғоз кунанд.
- Судяҳои бояд уҳдадор шаванд, ки мунтазам риоя шудани тамоми кафолатҳои КМЧ-ро, ба монанди сари вақе ва дуруст пур кардани протоколи дастгиркунӣ; ба дастгиршуда фаҳмонидани ҳуқуқи вай; фавран хабар додан ба аҳли оила ё шахсони сеюм; дастрасии фаврӣ, бемаҳдуд ва маҳрамона боа ҳимоя; дастрасии фаврӣ ва маҳрамона ба духтур ва риоя намудани муҳлатҳои дар қонун муқарраршуда, назорат кунанд.
- Ҳамчун ҷораи пешгирии шиканча ва дигар бадрафторӣ, дар давоми тафтиши пешаки шахс бояд танҳо дар ҳолатҳои истисно ва ба муҳлати ҳадалимкон кутоҳ дар ҳаёти нигоҳдорӣ шавад ва он муқаррароти КМЧ, ки ба судяҳои ҳуқуқи танҳо дар асоси вазнинии ҷиноят ба ҳаёти гирифтаниро медиҳад, ҳамчун қоида ба эҳтимолияти бегуноҳӣ муҳолиф бекор карда шавад.

Дар муруфияи судӣ:

- Бояд ҳама гуна нишондод ё иқроршавии дар натиҷаи шиканча ва дигар бадрафторӣ ба даст омада, дар муруфияи судӣ ҳамчун далел истифода нашаванд, ба истиснои далел бар зидди дар шиканча гумонбаршудагон.

- Ба таври қонунӣ муқаррар намудан лозим аст, ки агар дар муурофияи судӣ ё вақти дигар гумонбар, айбдоршаванда ё судшаванда дар хусуси мавриди шиканча ва дигар бадрафторӣ қарор гирифтаниш иддао кунад, масъулияти бе шубҳаи қобили қабул исботкунии ҷой надоштани ин ҳолат ва бо роҳи гайриқонунӣ ба даст оварда нашудани баёнот ё иқроршавӣ ба зиммаи тарафи айбдоркунанда вогузор шавад.

Тафтиши иддаои шиканча ва дигар бадрафторӣ ва таъмини ҳаққи ҷуброн ва товон

- Ташкил намудани ниҳоди устувори самаранок ва мустақил барои тафтиши тамоми шикоятҳои вайронкунии ҳуқуқи инсон, ки аз тарафи кормандони мақомоти интизомӣ ё шахсони бо дастури ин мақомот амалкарда ё бо огоҳӣ ё шарикии ин мақомот содир карда шудаанд.
- Дар сурати ҷой доштани шикоят ё иддаои шиканча ва дигар бадрафторӣ, ё дар сурати будани асос барои мутмаин будан дар ҷой доштани шиканча ва дигар бадрафторӣ, бояд ниҳоде, ки аз гумонбарони ҷиноят мустақил аст, тафтишоти фаврӣ, фарогир ва холисона, аз ҷумла муоинаи тиббии шахси ҷабридаро гузаронад. Бояд даъвогарон, шохидон ва дигарон аз таҳдиду интиқом муҳофизат карда шаванд.
- Ҳар як корманди мақомоти интизомӣ, ки нисбати вай бо гумони содир кардани шиканча ва дигар бадрафторӣ тафтишот бурда мешавад, дар давоми тафтишот бояд аз иҷрои вазифаҳои хизматиаш барканор карда шавад.
- Шахсе ки нисбати вай далелҳои боварибахши содиркунии шиканча ва дигар бадрафторӣ вуҷуд доранд, бояд дар муурофияи боадолатона суд шавад ва агар айби вай исбот гардад, ба вай ҷазо ба вазнинии кирдор мувофиқ таъин карда шавад.
- Қонун бояд тағйир дода шавад, то қурбониёни шиканча ва дигар бадрафторӣ ҳуқуқи ҷуброни фаврӣ аз тарафи давлат, аз ҷумла барқароркунии зарар, товони муносиби зарар ва табобату барқароркуниро новобаста аз он, ки содиркунандагони ҷиноят ба ҷавобгарӣ кашида шудаанд ё не, дошта бошанд.

Таълими кормандони милитсия ва низоми судӣ

- Дар давоми семинарҳои омузишӣ ба тамоми мансабдорони ба дастгиркунии, пурсиш ва муоинаи тиббии дастгиршудагон сару кор дошта ба таври возеҳ фаҳмонидан зарур аст, ки содиркунии шиканча ва дигар бадрафторӣ кирдори ҷиноятӣ аст. Ба мансабдорон фаҳмонидан лозим аст, ки онҳо ҳақ доранд ва уҳдадоранд, то ба ҳар гуна фармони содиркунии шиканча ва дигар бадрафторӣ итоат накунанд ва агар аз чунин амалҳо хабардор шаванд, гузориш диҳанд; онҳо бояд донанд, ки шахсоне, ки дар вақти содиркунии ин кирдорҳо роҳбарони афсарони дастгиркунанда ё масъулони ҷойҳои нигоҳдорӣ ҳастанд ва барои пешгирии кирдор ва ҷазо додани гунаҳкорон чорае наандешидаанд, ҳамчунон ҷавобгар мебошанд.
- Афсарони мақомоти интизомӣ ба ҷои кушодани ҷиноят бо роҳи иқроркунии, бояд оиди бо роҳи пурсишу суҳбати моҳирона бо шохидон ва гумонбарон ва бо бадастовариҳои далелҳои экспертизаи судӣ тафтиш намудани ҷиноятҳо таълим дода шаванд.
- Бояд судяҳое, ки муурофияҳои судӣ ё маҷлисҳои судӣ оиди интиҳоби чораи пешгирӣ мегузаронанд, дар хусуси чи тавр муайян намудани нишонаҳои шиканча ва дигар бадрафторӣ таълим дода шаванд.

Ҳамкорӣ бо ниҳодҳои байналмилалӣ ҳуқуқи инсон

- Ба Кумитаи байналмилалӣ салиби сурх додани иҷозати ташрифи муассисаҳои нигоҳдори.
- Ба тамоми ваколатдорони низомҳои махсуси мавзӯӣ ирсол намудани даъватномаи доимӣ
- Таъмин намудани мувофиқати Тоҷикистон бо уҳдадориҳои махсуси аз қарорҳои КҲИ СММ оиди парвандаҳои фардӣ бармеомада, аз ҷумла барқароркунии зарар, огози тафтишот барои муайян намудани гунаҳкорон, ҷуброни муносиб барои қурбониён, аз ҷумла додани товон ва ҳамчунин уҳдадориҳои пешгирии намудани ҳуқуқвайронкуниҳо дар оянда.
- Дар дохили ҳукумат ташкил намудани ниҳоде, ки барои робита бо КҲИ СММ масъул бошад, то сари вақт ба дархостҳои КҲИ СММ оиди маълумот ё мушоҳидаҳои мақомоти Тоҷикистон оиди парвандаҳои мавҷудбуда посух дода, иҷроиши тавсияҳои Кумитаи ҳуқуқи инсонро таъмин намояд.

ПАЙНАВИШТ

- ¹ Нигаред ба боби «Уҳдадорҳои байналмилалӣ Тоҷикистон ва иқдоми иҷроиши онҳо дар дохили кишвар».
- ² Моҳи апрели соли 2011, дар муддати 14 рӯз «Авфи Байналмилал» аз се минтақаи Тоҷикистон бозид намуд ва аз 140 ҳолати иддаои истифодаи шиканча ва дигар намуди бадрафторӣ иттилоъ ёфт.
- ³ Нигаред ба боби 2, «Сатҳи шиканча ва дигар бадрафторӣ дар Тоҷикистон»
- ⁴ Комиссияи ҳуқуқи инсонӣ СММ, Гузориши Гузоришгари махсус оиди мустақилияти судяҳо ва ҳимоятгарон: Замима, Ташриф ба Тоҷикистон, 30 сентябри соли 2005, E/CN.41/2006/3252/ Замимаи 4, Гузориши Гузоришгари махсус оиди мустақилияти судяҳо ва ҳимоятгарон, § 39, с. 13 дар: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/441181fa0.html>, 22 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ⁵ Дар ин гузориш мафҳумҳои ҳабс, лаҳзаи дастгиршавӣ, дар боздошт будан ва аз озодӣ маҳрум намудани шахс ҳаммаъно истифода шудаанд.
- ⁶ Нигаред ба боби 3, «Кафолатҳои номуносиби зидди шиканча».
- ⁷ Нигаред ба боби 6, «Инкори ҳаққи чуброн».
- ⁸ Нигаред ба боби 7, «Ба инобат нагирифтани дархост, тавсия ва қарорҳои Кумитаи ҳуқуқи инсонӣ СММ».
- ⁹ Нигаред ба боби 8 «Шиканча ва дигар бадрафторӣ баъди бозгашт ба Тоҷикистон».
- ¹⁰ Ба забони русӣ «изолятор временного содержания» (ИВС).
- ¹¹ Ба забони русӣ «следственный изолятор» (СИЗО).
- ¹² Гузориши дуҷуми даврии Ҷумҳурии Тоҷикистон оиди иҷроиши «Конвенсияи зидди шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, гайринисонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф», ки 6 декабри соли 2010 аз ҷониби СММ гирифта шудааст.
- ¹³ Гузориши миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи § 15 (а)-и замима ба қарори Шурои ҳуқуқи инсон № 5/1, A/HRC/WG.6/12/TJK/1 аз 19 июли соли 2011 фириристода шудааст, дар: http://www.upr-info.org/IMG/pdf/a_hrc_wg.6_12_tjk_1_e.pdf, 22 май соли 2012 дастрас шудааст, ва Гузориши гуруҳи корӣ оиди Тафсири даврии универсалии Тоҷикистон, A/HRC/19/3/Add.1, 27 феввали соли 2012, дар: http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session19/A.HRC.19.3.Add.1_en.pdf, 22 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ¹⁴ Ниг.: Раёсати Комиссари олий оид ба ҳуқуқи инсон, Тафсири умумии № 24, ҷаласаи 52-юм аз 4 ноябри соли 1994, § 8, дар: [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/69c55b086f72957ec12563ed004ecf7a?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/69c55b086f72957ec12563ed004ecf7a?OpenDocument), 22 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ¹⁵ Ниг.: Раёсати Комиссари олий оид ба ҳуқуқи инсон, Тафсири умумии № 20, ҷаласаи 44-юм аз 10 марти соли 2012 § 8, 14, 15, дар: [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/6924291970754969c12563ed004c8ae5?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/6924291970754969c12563ed004c8ae5?OpenDocument), 22 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ¹⁶ Ниг.: Кумитаи зидди шиканча, Тафсири умумии № 2, 24 январӣ соли 2008, § 6, дар: <http://daccess-dds->

ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/Go8/402/62/PDF/Go840262.pdf?OpenElement, 22 май соли 2012 дастрас шудааст.

¹⁷ Ниг.: Раёсати Комиссари олий оид ба ҳуқуқи инсон, Тафсири умумии № 20, ҷаласаи 44-юм аз 10 марти соли 12012 § 12, дар:

[http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/6924291970754969c12563edo04c8ae5?Opendocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/6924291970754969c12563edo04c8ae5?Opendocument), 22 май соли 2012 дастрас шудааст.

¹⁸ Тоҷикистон санаи 4 январи соли 1999 ба узви ПБҲШС шудааст.

¹⁹ Хулосаҳои Кумитаи ҳуқуқи инсон аз 22 июли соли 2005

²⁰ Кумитаи зидди шиканча, Тафсири умумии № 2, 24 январи соли 2008, § 25, дар: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/Go8/402/62/PDF/Go840262.pdf?OpenElement>, 22 май соли 2012 дастрас шудааст.

²¹ Ниҳоди иборат аз коршиносон аст ва иҷроиши КЗШ-ро аз тарафи кишварҳои аъзо назорат мекунад.

²² Моддаи 10, Сарқонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон

²³ Моддаи 18, Сарқонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон

²⁴ Моддаи 10 қисми 2, Кодекси муҳофизатии ҳаёти Ҷумҳурии Тоҷикистон (КМЧ ҶТ)

²⁵ Моддаи 171.4, Кодекси муҳофизатии ҳаёти Ҷумҳурии Тоҷикистон

²⁶ Моддаи 88, Кодекси муҳофизатии ҳаёти Ҷумҳурии Тоҷикистон

²⁷ Сергей Романов: Практика выполнения Соображений Комитета ООН по правам человека в Республике Таджикистан, Душанбе, 2010 саҳ. 16-19.

²⁸ Гузориши дууми даврии Тоҷикистон оиди иҷроиши Конвенсияи зидди шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазо бераҳмона, ғайринисонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф, ки 6 декабри соли 2010 қабул шудааст.

²⁹ Зинаи аввал, ки солҳои 2007-2010-ро дар бар мегирад, бо фармони Президенти кишвар санаи 23 июни соли 2007 ва зинаи дуюм барои солҳои 2011-2013, санаи 3 январи соли 2011 тасдиқ шудааст.

³⁰ Моддаҳои 35 қисми 1 ва 104 қисми 2, Кодекси муҳофизатии ҳаёти Ҷумҳурии Тоҷикистон.

³¹ Мулоқоти Авфи Байналмилал дар Суди Олий, 14 апрели соли 2011.

³² Президент Раҳмон, Паём ба порлумон, 2007.

³³ Номи расмиаш Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон».

³⁴ Ваколатдор аз тарафи президент ба муҳлати панҷ сол таъин мешавад.

³⁵ «Омбудсмен: Қазия дар ШКД-и ноҳияи Шоҳмансур бояд дақиқан тафтиш шавад» Азия Плюс, 9 ноябри соли 2011, дар: <http://news.tj/ru/news/ombudsmen-intsident-v-ovd-shokhmansur-dolzhen-byt-tshchatelno-rassledovan>, 18 май соли 2012 дастрас шудааст.

³⁶ Илова бар ин, ВКД моҳи марти соли 2011 кодекси ахлоқи касбӣ милитсияро тасдиқ намудааст.

³⁷ Мувофиқи принсипи 12-уми Принсипҳои асосии СММ оиди ҳимояи ҳамаи маҳбусони дар ҳама гуна шакли боздошт ва маҳбас қарордошта, Ассамблеяи генералии СММ, ҷаласаи пленарии 76, 9 декабри

1988, дар: <http://www.un.org/documents/ga/res/43/a43r173.htm>, 22 май соли 2012 дастрас шудааст.

³⁸ «Прокуратураи генералӣ: Шиканча дар Тоҷикистон хусусияти оммавӣ надорад», Азия Плюс, 10 январи соли 2012, дар: <http://www.news.tj/tj/news/prokuraturai-general-shikan-dar-ikiston-khususiyati-ommav-nadorad>, 22 май соли 2012 дастрас шудааст.

³⁹ Моҳи май соли 2011, Прокурори генералии Тоҷикистон Шерхон Салимзода оиди зиёдшавии шикоят дар хусуси амалҳои ғайриқонунии муфаттишон гузориш дод. Тибқи гузориши Радиои Озодӣ аз 8 августи соли 2011 вай изҳор намудааст, ки ин мақомот оиди истифодаи зури аз шаҳрвандон «тақрибан 50» мактуби шикоятӣ гирифтааст.

⁴⁰ «Р.Менглиев: Дар муассисаҳои ислохотии Тоҷикистон шиканча ҷой надорад, Азия Плюс, 19 январи соли 2012, дар: <http://www.news.tj/tj/news/rmengliev-dar-muassisa-oi-islo-otii-ikiston-shikan-oi-nadorad>, 23 май соли 2012 дастрас шудааст.

⁴¹ Маърузаи Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар ҚТ барои соли 2011, марти соли 2012

⁴² Мулоқот бо Авфи Байналмилал, апрели соли 2011.

⁴³ Манбаъҳои маълумот аз инҳо иборат буданд: ҷабрдидагон, ҳешовандон ва Ҳимоятгарон; ТҲХ ҳуқуқи инсон; протоколҳои судӣ; мансабдорони давлатӣ. Ин мониторинг дар ҳамаи се минтақаи кишвар, аз ҷумла дар шаҳру навоҳии Душанбе, Хоруг, Хучанд, Кулоб, Қургонтеппа, Исфара, Истаравшан ва Турсунзода амалӣ гардидааст. Аксар парвандаҳои қайдшуда аз Душанбе ва Хучанд мебошанд. ТҲХ инро ба он алоқаманд донистанд, ки аксари аъзои эътилоф дар ин шаҳрҳо ҷойгиранд. Аз эҳтимол дур нест, ки парвандаҳо аз қисматҳои дигари кишвар берун аз қайд мондаанд.

⁴⁴ Санаи 8 апрели соли 2011

⁴⁵ Ассоциатсияи хайриявии «Авесто» дар Душанбе ҷойгир буда, дар Хучанд низ фаъолият мебарад ва аксари онҳое, ки ба он муроҷиат мекунанд, дар ин шаҳрҳо истиқомат доранд.

⁴⁶ Бо фармони Президент аз 30 ноябри соли 2006 ваколатҳои собиқ Вазорати бехатарӣ ба зимми ҚДАМ вогузор шудаанд.

⁴⁷ Парвандаи *Хоҷаев муқобили Русия* (Додгоҳи Аврупо оид ба ҳуқуқи инсон, қарор аз 12 май 2010, дар: http://www.icj.org/img/CASE_OF_KHODZHAYEV_v_RUSSIA.pdf_23 май соли 2012 дастрас шудааст.

⁴⁸ Мулоқот бо Авфи Байналмилал, апрели соли 2011.

⁴⁹ «Глава МВД обещает навести порядок», Вечерка, 20 январи 2010, дар: <http://vecherka.tj/news/glava-mvd-obeshhaet-navesti-poryadok/>, 23 май соли 2012 дастрас шудааст.

⁵⁰ Моддаи 104 қисми 2, Кодекси ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон (КҶ ҚТ).

⁵¹ Суҳбат бо намояндагони Авфи Байналмилал, Хучанд, 12 апрели соли 2011.

⁵² Бюро по правам человека и соблюдении законности и Freedom House, *Доклад о фактах пыток и жестокого обращения в Таджикистане за период март, 2007 по декабрь, 2008 года*

⁵³ Суҳбат бо намояндагони Авфи Байналмилал, Хучанд, 12 апрели соли 2011.

⁵⁴ Санаи 13 апрели соли 2011.

⁵⁵ Суҳбат бо намояндагони Авфи Байналмилал, Хучанд, 11 апрели соли 2011.

⁵⁶ «МВД для народа или народ для МВД?», Агентии иттилоотии avesta.tj, 27 май 2011, дар: <http://avesta.tj/index.php?newsid=8557>,

- ⁵⁷ Санаи 22 июни соли 2011, барномаи иттилоотии «Ахбор», Шабакаи аввали телевизиони Тоҷикистон.
- ⁵⁸ «Э. Рахмон: Мене стыдно за ваше подхалимство», Азия Плюс, 20 январи соли 2012. Мавод дар ин сатр ҷойгир аст: <http://news.tj/ru/news/e-rakhmon-mne-stydno-za-vashe-podkhalimstvo>, 24 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ⁵⁹ «Стратегияи мубориза бо фасод дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солои 2008–2012» ба тадқиқоти фарогир ва муназзам, шеваи махсус ва ҳамкории комплексӣ ва февралӣ даъват намудааст.
- ⁶⁰ «Таҳлили сотсиологӣ доир ба дарку шинохту муносибат бо коррупсия ва мубориза бо он дар ҷомеаи Тоҷикистон», Маркази тадқиқоти стратегияи назди президенти ҶТ, с. 38. http://mts.tj/projects/osce_report.pdf, 28 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ⁶¹ Мулоқот бо Авфи Байналмилал, апрели соли 2011.
- ⁶² Мулоқот бо Авфи Байналмилал, апрели соли 2011.
- ⁶³ Соли 2009 тақрибан 60% аҳолии кишвар аз хатти камбизоатӣ поёнтар зиндагӣ мекарданд. <http://web.worldbank.org/>
- ⁶⁴ Барои тафсилот нигаред ба боби 3.6.1, § 2-7.
- ⁶⁵ Суҳбат бо намоёндагони Авфи Байналмилал, Душанбе, 5 апрели соли 2011.
- ⁶⁶ *Хоҷаев муқобили Русия*, (ДАҲИ, қарор аз 12/05/2010).
- ⁶⁷ КМЧ ва Қонун «Дар бораи тартиб ва шароити дар ҳасб нигоҳ доштани гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда» аз 28 июли соли 2011.
- ⁶⁸ Мулоқот бо Авфи Байналмилал, 7 апрели соли 2011.
- ⁶⁹ Суҳбат бо намоёндагони Авфи Байналмилал, Душанбе, 7 апрели соли 2011.
- ⁷⁰ Моддаи 322.2, Кодекси ҷиноятӣ
- ⁷¹ Гузориши Гузоришгари махсус оид ба масъалаи шиканча, ки мувофиқи қарори 2002/38-и Комиссияи фирисгода шудааст, Гузоришгари махсуси СММ оид ба шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, гайриинсонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф, UN Doc. E/CN.4/2003/68, 17 декабри 2002, § 26(g), с.10-11, дар: [http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/15adfcf7edee4c65c1256cb00367508/\\$FILE/Go216049.pdf](http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/15adfcf7edee4c65c1256cb00367508/$FILE/Go216049.pdf), 28 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ⁷² Масалан, дар моддаи 4 (2)-и Протоколи иловагии КЗШ ба таври возеҳ муқаррар шудааст, ки «маҳрумӣ аз озодӣ маънои ҷама гуна шакли боздошт ё ҳабскунӣ ё ҷойгиркунии шахс дар муассисаи нигоҳдорӣ давлатӣ ё шахсиро дорад, ки ин шахс бо иродаи худ, бо фармони ҷама гуна мақоми судӣ, маъмури ва дигар мақомот тарк карда наметавонад».
- ⁷³ Моддаи 94.1 Кодекси муҳофизатии ҷиноятӣ муқаррар намудааст, ки «Баъди ба мақомоти таъқиби ҷиноятӣ овардани дастгиршуда шахси мансабдор дар давоми се соат протокол тартиб медиҳад, ки дар он асос, ҷой ва вақти дастгиркунии воқеӣ (бо зикри руз, соату дақиқа), натиҷаҳои кофтукови шахсӣ, инчунин вақти тартиб додани протокол дарҷ мегарданд».
- ⁷⁴ Моддаи 94.2, КМЧ
- ⁷⁵ Моддаи 46.4, КМЧ
- ⁷⁶ Моддаҳои 22.1 ва 49.2, КМЧ

⁷⁷ Моддаи 46.4, КМЧ

⁷⁸ Моддаи 46.2, КМЧ

⁷⁹ Принципи 13-уми «Принсипҳои асосии СММ оиди ҳимояи ҳамаи маҳбусони дар ҳама гуна шакли боздошт ва маҳбус қарордошта» муқаррар намудааст, «ки ҳар як шахс бояд аз лаҳзаи дастгиршавӣ ва огози ҳабс ё маҳбусӣ, ё фавран баъди он, аз тарафи мақоми барои дастгиркунии, ҳабс ва маҳкумкунии вай масъул бо маълумот ва фаҳмонидани ҳуқуқи вай ва тартиби истифодаи ин ҳуқуқ таъмин карда шавад».

⁸⁰ Моддаҳои 94.1 ва 94.2, КМЧ.

⁸¹ Конфронси таҳлилии САҲА, ҷаласаи кории 4, 8 октябри соли 2010, с.2, дар: <http://www.osce.org/ru/node/71951>, 28 май соли 2012 дастрас шудааст.

⁸² Дар мактуб ба ҳамсари Илҳом Исмонов аз 9 декабри соли 2011.

⁸³ Мулоқот бо намояндагони Авфи Байналмилал, 13 апрели соли 2011.

⁸⁴ Конфронси таҳлилии САҲА, ҷаласаи кории 5, 8 октябри соли 2010, с.2, дар: <http://www.osce.org/ru/node/71963>, 28 май соли 2012 дастрас шудааст.

⁸⁵ Мулоқоти намояндагони Авфи Байналмилал бо ҳимоятгарон ва муҳофизони ҳуқуқи инсон дар Кургонтеппа, 16 апрели соли 2011.

⁸⁶ Нурмахмад Халилов, *Мониторинг по рассмотрению судами ходатайств о санкционировании мер пресечения в уголовном судопроизводстве Республики Таджикистан*, с. 44 ва 46.

⁸⁷ Мулоқот бо намояндагони Авфи Байналмилал, 17 апрели соли 2011. Барои тафсилоти бештар ба боби 3.4.1, § 9-10 нигаред.

⁸⁸ Моддаҳои 314.1 ва 316.1, КЧ

⁸⁹ Мулоқот бо Авфи Байналмилал, март соли 2012.

⁹⁰ Гузориши Гузоришгари махсус оид ба масъалаи шиканча, ки мувофиқи қарори 2002/38-и Комиссия фиристода шудааст, Гузоришгари махсуси СММ оид ба шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф, UN Doc. E/CN.4/2003/68, 17 декабри 2002, § 26(h), с.11, дар: [http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/e0ba5300f90fa0238025668700518ca4/15adfcf7edee4c65c1256cbbo0367508/\\$FILE/Go216049.pdf](http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/e0ba5300f90fa0238025668700518ca4/15adfcf7edee4c65c1256cbbo0367508/$FILE/Go216049.pdf), 28 май соли 2012 дастрас шудааст.

⁹¹ Тоҷикистон қайд намуд, ки моддаҳои 753-755, 782 ва 812-и Кодекси ҳуқуқвайронкуниҳои маъмуриро аз нав дида баромада истодааст. Гузориши гуруҳи корӣ оиди Тафсири даврии универали: Тоҷикистон, феввали 2012, A/ HRC/ 19/ 3/ Add.1, дар: http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session19/A.HRC.19.3.Add.1_en.pdf, 28 май соли 2012 дастрас шудааст.

⁹² Моддаи 56, КМЧ

⁹³ Моддаи 91, КМЧ

⁹⁴ Гуруҳи кории СММ оид ба дастгиркунии худсарона се ҳолати «худсарона» ҳисобидани маҳрумӣ аз озодиро муайян намудааст. Ин парванда ба ҳолати яқум марбут аст, яъне вақте ки барои дастгиркунии ягон асоси қонунӣ вучуд надорад. Ин ҳолат онҳоро дар бар мегирад, ки бе эълони айб ё мурофия нигоҳдорӣ мешаванд.

-
- ⁹⁵ Суҳбат бо намоёндагони Авфи Байналмилал, Хучанд, 12 апрели соли 2011.
- ⁹⁶ Суҳбат бо Авфи Байналмилал, 16 апрели соли 2011.
- ⁹⁷ Дидбони ҳуқуқи башар, Гузориши ҷаҳонӣ, 2011, (Human Rights Watch, World Report 2011), с. 474-475, дар: <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/wr2011.pdf>, 28 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ⁹⁸ Сарқонуни ҚТ муқаррар намудааст, ки «ҳар шахс аз лаҳзаи дастгир шудан метавонад аз ёрии адвокат истифода барад. Ин ҳуқуқ дар КМЧ низ мустақкам шудааст (моддаҳои 22 ва 49).
- ⁹⁹ Моддаи 22.1 КМЧ муқаррар намудааст, ки «шахс аз лаҳзаи дастгир шуданаш метавонад аз ёрии ҳимоятгар истифода кунад». Тибқи моддаи 49.2 бошад, «ҳимоятгар барои иштирок дар парванда аз лаҳзаи дар ҳаққи шахс баровардани қарори оғози парвандаи ҷиноятӣ, инчунин аз лаҳзаи воқеан дастгир гардидани гумонбаршуда роҳ дода мешавад». Моддаи 18.1, қонун «Дар бораи тартиб ва шароити дар ҳасб нигоҳ доштани гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда» аз 28 июни соли 2011.
- ¹⁰⁰ КҲИ СММ қайд намудааст, ки «ҳамаи шахсони ҳабсшуда бояд ба ҳимоятгар дастрасии феврий дошта бошанд» ва Кумитаи зидди шиканча низ «дастрасии бемаҳдудиятро ба ҳимоятгар февран баъди ҳабс» тавсия додаст.
- ¹⁰¹ Моддаҳои 94.1 ва 94.2, КМЧ.
- ¹⁰² Моддаи 46.2, КМЧ
- ¹⁰³ Моддаи 53.2, КМЧ муқаррар намудааст, ки ҳимоятгар дар пурсиши гумонбаршуда ва айбдоршаванда бо дархости худ ҳимоятгар иштирок мекунад ва моддаи 51.1 КМЧ муқаррар намудааст, ки иштироки ҳимоятгар дар пешбурди парвандаҳо ҳатмист, ба шарте ки гумонбаршуда, айбдоршаванда ё судшаванда дархост пешниҳод кунад.
- ¹⁰⁴ Гузориши Гузоришгари махсус оид ба масъалаи шиканча, ки мувофиқи қарори 2002/38-и Комиссия фиристода шудааст, Гузоришгари махсуси СММ оид ба шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, ғайринсонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф, UN Doc. E/CN.4/2003/68, 17 декабри 2002, § 26(e), с.10, дар: [http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridocda.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/15adfc7edee4c65c1256cb00367508/\\$FILE/Go216049.pdf](http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridocda.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/15adfc7edee4c65c1256cb00367508/$FILE/Go216049.pdf), 28 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ¹⁰⁵ Моддаи 92 қисми 3, КМЧ
- ¹⁰⁶ Суҳбат бо намоёндагони Авфи Байналмилал, 16 апрели соли 2011.
- ¹⁰⁷ Барои маълумоти бештар оиди таъқиби «Шоҳидони Яхво» дар Тоҷикистон нигаред ба: Amnesty International, Central Asia: Summary of Human Rights Concerns: March 2007- March 2008, (Index: ECA 04/001/2008)
- ¹⁰⁸ Моддаи 316, ҚЧ ҚТ
- ¹⁰⁹ Суҳбат бо Авфи Байналмилал, 11 апрели соли 2011.
- ¹¹⁰ Маълумоти бештарро оиди парвандаи Урунбой Усмонов аз давоми ҳамин гузориш дастрас карда метавонед. Ҳамчунин, нигаред ба: Амали феврий (UA: 211/11, AI Index: EUR 60/004/2011, 6 июли 2011 ва AI Index: EUR 60/008/2011, 29 июли 2011); Изҳорот: Тоҷикистон: Рузноманигори ВВС Урунбой Усмонов барои фаъолияти касбиаш ба додгоҳи қашида шудааст, AI Index: EUR 60/008/2011, 24 августи 2011.

- ¹¹¹ Моддаҳои 51.1 ва 53.2, КМЧ.
- ¹¹² Моддаи 307.3 қисми 2, КЧ ҚТ, «Ташкили фаъолияти ташкилоти экстремистӣ (ифротгарӣ)».
- ¹¹³ Tajik court sentenced a journalist confirmed BBC BBC”, news.vdok.org, undated, at: <http://news.vdok.org/page.aspx?id=7324>, 29 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ¹¹⁴ Суҳбат бо Авфи Байналмилал, 11 апрели соли 2011.
- ¹¹⁵ Гузориши Гузоришгари махсус оид ба масъалаи шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, гайринсонӣ ва таҳқиқунандаи шаъну шараф, Ассамблеяи Генералӣ, ҷаласаи 56, А/56/156, § 39(f), с. 11, дар: <http://www.un.org/documents/ga/docs/56/a56156.pdf>, 29 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ¹¹⁶ Мувофиқи моддаҳои 187.2, 306, 340.2, 36.5, 179.3-и КЧ ҚТ вай барои узвият дар гуруҳи ҷиноятӣ, сохтакорӣ ҳуҷҷатҳо ва ширкат дар таркише, ки дар назди Раёсати мубориза алайҳи ҷиноятҳои муташаккили вилояти Суғд рӯй дод, айбдор карда шуд.
- ¹¹⁷ Маълумотро Авфи Байналмилал санаи 6 сентябр дастрас намудааст.
- ¹¹⁸ Моддаи 14(3) ПБҲШС муқаррар намудааст, ки ба ҷиноят айбдоршаванда ҳақ дорад «барои омодагӣ ба ҷимояи худ вақт ва имконияти кофӣ дошта бошад ва ба ҷимоягарӣ интиҳобнамудаи худ вохӯрад». Дастгиршуда ҳақ дорад ба ҷимоятгари худ маҳрамона мулоқот кунад. КҲИ СММ дар хусуси моддаи 14 (3)-и ПБҲШС баён доштааст, ки «ҷимоятгар бояд бо муштариёни худ як ба як вохӯра ва дар шароити маҳрамона суҳбат карда тавонад» (Тафсири умумии 32 оиди моддаи 14 ПБҲШС, § 34). Принсипи 8-уми Принсипҳои асосӣ оиди мақоми ҷимоятгарон қайд намудааст, ки ҳукуматҳо бояд ба таъхир, даҳлат ва сензура ба ҷимоятгирон имконияти суҳбат намудани дастгиршудагонро таъмин наоянд.
- ¹¹⁹ Моддаи 53 қисми 2 КМЧ муқаррар намудааст, ки ҷимоятгар аз лаҳзаи ба парванда роҳ дода шуданаш ҳуқуқи чунин вохуриҳоро дорад.
- ¹²⁰ Санаи 11 апрели соли 2011
- ¹²¹ Принсипи 18(4)-и Принсипҳои асосии СММ оиди ҷимояи ҳамаи маҳбусони дар ҳама гуна шакли боздошт ва маҳбас қарордошта муқаррар намудааст, ки «суҳбати шахси дастгиршуда ё маҳбус ба ҷимоятгараш метавонад зери назар бошад, вале набояд наояндаи мақомоти интизомӣ онро шунида тавонанд».
- ¹²² Созмони Милал, гузориши Кумитаи ҳуқуқи инсон, қ.1, 26 октябри 2001, А/56/40, § 86(18), с. 102 (нисбати Чумхурии Халқӣ-Демократии Корея). дар: [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/385c2add1632f4a8c12565a9004dc311/a91dea9af2c00fa7c1256ace0055cab5/\\$FILE/G0144476.pdf](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/385c2add1632f4a8c12565a9004dc311/a91dea9af2c00fa7c1256ace0055cab5/$FILE/G0144476.pdf), 29 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ¹²³ Созмони Милал, гузориши Кумитаи ҳуқуқи инсон, қ.1, 21 сентябри 1997, А/52/40, § 438, с. 70-71 (нисбати Ҳиндустон), дар: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/247/64/IMG/N9724764.pdf?OpenElement>, 29 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ¹²⁴ (UN.Doc.CAT/C/KAZ/CO/Z), Қазоқистон; (UN.Doc.CAT/C/BIH/CO/2-5) Босния Ҳерсеговина; (UN.Doc.CAT/C/CR/28/4) Русия; (UN.Doc.CAT/C/YEM/CO/Z/Rev.1) Яман ва дигарон
- ¹²⁵ Хулоса ва тавсияҳои Кумитаи зидди шиканча: Тоҷикистон, 7 декабри 2006, CAT/C/TJK/CO/1, дар: [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/39fa173e34b80b52c125728f004d9e4b/\\$FILE/G0740308.pdf](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/39fa173e34b80b52c125728f004d9e4b/$FILE/G0740308.pdf), 29 май соли 2012 дастрас шудааст.

¹²⁶ Мувофиқи моддаи 100 қисми 1, КМЧ ҚТ

¹²⁷ Принципи 16(1)-и Принципҳои асосии СММ оиди ҳимояи ҳамаи маҳбусони дар ҳама гуна шакли боздошт ва маҳбас қарордошта муқаррар намудааст, ки «дастигиришуда ё маҳбус баъди ҳар як маротиба ба тавқиғоҳ ё маҳбаси дигар фиристода шудан, бояд ҳаққи оиди ба ҷои дигар бурда шудан ва оиди аз ҷои нигоҳдории худ хабардор кардани аҳли оила ё шахси дахлдори дилхоҳ, ё талаб кардани ин амалро аз мақомоти босалоҳият дошта бошад».

¹²⁸ Қоидаи стандартҳои минималии СММ (қоидаи 24) ва Принципҳои асосии СММ оиди ҳимояи ҳамаи маҳбусони дар ҳама гуна шакли боздошт ва маҳбас қарордошта (Принципи 24).

¹²⁹ Созмони Милал, гузориши Кумитаи ҳуқуқи инсон, қ.1, 21 сентябри 1997, А/52/40, § 109, с. 22 (нисбати Швейтсария), дар: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/247/64/IMG/N9724764.pdf?OpenElement>, 29 май соли 2012 дастрас шудааст.

¹³⁰ Гузориши гуруҳи корӣ оид ба Тафсири даврии универсалӣ: Тоҷикистон, 27 феввали 2012, А/ HRC/19/ 3/ Add.1, дар: http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session19/A.HRC.19.3.Add.1_en.pdf, 29 май соли 2012 дастрас шудааст.

¹³¹ Вохурӣ бо намояндагони Авфи Байналмилал, апрели соли 2011.

¹³² Санаи 13 апрели соли 2011

¹³³ Санаи 2 сентябри соли 2011

¹³⁴ Нигаред ба Протоколи Истамбул ва Принципҳои СММ оиди тафтиши самаранок ва расмикунонии шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф.

¹³⁵ Созмони Милал, гузориши Кумитаи ҳуқуқи инсон, 3 октябри 1995, А/50/40, § 94, (нисбати Тунис), дар: <http://www.un.org/documents/ga/docs/50/plenary/a50-40.htm> (варианти мимеографи), 29 май соли 2012 дастрас шудааст.

¹³⁶ Моддаи 208 КМЧ муқаррар намудааст, ки зарурияти гузаронидани экспертизаро муфаттиш муайян мекунад.

¹³⁷ Моддаи 209 КМЧ.

¹³⁸ Моддаи 175 КМЧ.

¹³⁹ Моддаи 318 КМЧ.

¹⁴⁰ Авфи Байналмилал: Шаҳрванди Русия дар Тоҷикистон шиканча шудааст, (UA: 238/10, Index: EUR 60/002/2010) ва Тоҷикистон: Ётилофи ташкилотҳои ғайриҳукумати ҳукуматро даъват менгамоянд, то шиканчаро барҳам зада, уҳдадорҳои байналмилалии худро иҷро намоанд, (Index: EUR 60/003/2010).

¹⁴¹ Моддаи 12 қисми 1 (д) қонун дар бораи Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон.

¹⁴² Дар давоми мулоқоти 15 апрели соли 2011.

¹⁴³ Санаи 7 апрели соли 2011.

¹⁴⁴ Рамзия Мирзобекова, Азия Плюс, «Тафтишот ё инквизитсия?», 21 декабри соли 2010. Ҳама ишораҳо ба Азия Плюс оиди ин қазия ба ҳамин мақола дахл доранд.

¹⁴⁵ Хулоса аз 10 марти соли 2010.

¹⁴⁶ Маркази ҷумҳуриявии ташхиси судии тиббии назди Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

¹⁴⁷ Мария Яновская, Чисто таджикское убийство, или Как в Исфаре выжимают из людей деньги, Ferghana.news, 11 ноябри соли 2010.

¹⁴⁸ Масалан, Принципи 12-уми Принципҳои асосии СММ оиди дастгиршудагон муқаррар намудааст, ки бақайдгирии дастгиркунӣ бояд маълумотро дар бораи шахсияти кормандони дар ҳабскунӣ иштирокдошта дошта бошад.

¹⁴⁹ Сухбат бо Авфи Байналмилал, 15 апрели соли 2011.

¹⁵⁰ Гузориши гуруҳи корӣ оид ба Тафсири даврии универсалӣ: Тоҷикистон, 27 феввали 2012, A/ HRC/ 19/ 3/ Add.1, дар:
http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session19/A.HRC.19.3.Add.1_en.pdf, 29 май соли 2012 дастрас шудааст.

¹⁵¹ Моддаи 20-уми Протоколи иловагии КЗШ

¹⁵² Гузориши гуруҳи корӣ оид ба Тафсири даврии универсалӣ, 12 декабри 2011, A/ HRC/ 19/ 3, дар:
http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session19/A-HRC-19-3_en.pdf, 29 май соли 2012 дастрас шудааст.

¹⁵³ Моддаи 14, Қонун дар бораи Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар ҚТ.

¹⁵⁴ Тағйирот ба Қонун дар бораи Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон аз 28.06.11г.,№732

¹⁵⁵ Тағйирот ба Қонун дар бораи Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон аз 28.06.11г.,№732

¹⁵⁶ Моддаи 12.1 (g), Қонун дар бораи Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон

¹⁵⁷ Моддаи 12, Қонун дар бораи Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон

¹⁵⁸ Маърузаи Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар ҚТ барои соли 2011

¹⁵⁹ Моддаи 84, Конститутсияи (Сарқонуни) ҚТ.

¹⁶⁰ Қонун дар бораи судҳо дар ҚТ No. 581 аз 12.01.2010 муқаррар намудааст, ки Шурои адлия дар масоили нақшаҳои ислоҳоти судӣ, таъини номзадҳо ба судягӣ ва ғ. ба Президенти Тоҷикистон тобеъ буда, Раиси Шурои адлия, қонишин ва котиби иҷроияи он аз тарафи Президент таъин мешаванд.

¹⁶¹ Гузориши гуруҳи корӣ оид ба Тафсири даврии универсалӣ: Тоҷикистон, 27 феввали 2012, A/ HRC/ 19/ 3/ Add.1, дар:
http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session19/A.HRC.19.3.Add.1_en.pdf, 29 май соли 2012 дастрас шудааст.

¹⁶² Мувофиқи моддаи 9(3)-и ПБҲШС: «Ҳар як шахси бо ғуноҳи ҷинояткорӣ ҳабсшуда ё боздоштгардида ба таври таъҷили ба назди судя ё дигар шахси мансабдоре, ки мувофиқи қонун ҳуқуқи амалӣ намудани ҳокимияти судӣ ба ӯ тааллуқ дорад ва барои дар мӯҳлати қобили қабул анҷом додани бозрасии судӣ ё озод кардан ҳуқуқ дорад, ҳозир карда мешавад». Принципҳои асосии СММ оиди ҷимояи ҳамаи маҳбусони дар ҳама гуна шакли боздошт ва маҳбас қарордошта (11.1) муқаррар намудааст, ки «Шахс набояд бе имконияти самараноки аз тарафи суд ё

мақоми дигар ба зудӣ шунда шудан нигоҳдорӣ шавад. Шахси дастгиршуда бояд ба тартиби муқарраркардаи қонун ҳаққи худро шахсан муҳофизат кардан ва ё, аз ёрии Ҳимоятгар истифода бурданро дошта бошад».

¹⁶³ Кодекси муурофиявии ҷиноятӣ моҳи апрели соли 2010 ба эътибор даромадааст.

¹⁶⁴ Моддаҳои 92 қисми 3, 104 қисми 2 ва 111-и КМҶ.

¹⁶⁵ Моддаҳои 104, 105 ва 109-и КМҶ.

¹⁶⁶ Кумитаи ҳуқуқи инсон, Тафсири умумии №8: Ҳаққи озодӣ ва амнияти ашхос (моддаи 9), 30 июни 1982, § 3, дар:

[http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/f4253f9572cd4700c12563ed00483bec?Opendocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/f4253f9572cd4700c12563ed00483bec?Opendocument), 29 май соли 2012 дастрас шудааст.

¹⁶⁷ Ниг.: *Ван Алпен муқобили Нидерландия* (305/1988), 23 июли соли 1990, Гузориши КҶИ СММ, қисми II (A/45/40), 1990, с. 115.

¹⁶⁸ Ассамблеяи Генералии СММ, Принсипҳои асосӣ оиди Ҳимояи ҳамаи маҳбусони дар ҳама гуна шакли боздошт ва маҳбас қарордошта, 9 декабри 1988, A/RES/43/173, принсипи 39, дар:

<http://www.un.org/documents/ga/res/43/a43r173.htm>, 29 май соли 2012 дастрас шудааст.

¹⁶⁹ Моддаи 111 қисми 3 КМҶ муқаррар намуудааст, ки ба ҳаёти гирифтани танҳо дар ҳаққи онҳое татбиқ карда мешавад, ки барои ҷинояти содиркардашон қонун ҳазоро дар намуоди маҳрумӣ аз озодӣ ба мӯҳлати зиёда аз ду сол пешбинӣ намуудааст. Дар мавридҳои истисно ин чораи пешгирӣ, мумкин аст, нисбати ҷиноятҳое, ки барояшон қонун ҳазоро маҳрум кардан аз озодиро ба мӯҳлати камтар аз ду сол пешбинӣ намуудааст, татбиқ шавад, агар онҳо ҷои истиқомати доимӣ надошта бошанд ё шахсияташон муқаррар карда нашуда бошад ё ин ки онҳо аз мақомоти таъқиби ҷиноятӣ ё суд пинҳон шуда бошанд ё чораи пешгириро рӯя накарда бошанд.

¹⁷⁰ Конфронси таҳлилии САҲА, ҷаласаи кории 8, 8 октябри соли 2010, с.1, дар:

<http://www.osce.org/ru/node/71963>, 28 май соли 2012 дастрас шудааст.

¹⁷¹ Гузориши Гузоришгари махсус оид ба масъалаи шиканча, ки мувофиқи қарори 2002/38-и Комиссияи фиристода шудааст, Гузоришгари махсуси СММ оид ба шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҳазорои бераҳмона, гайринсонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф, UN Doc. E/CN.4/2003/68, 17 декабри 2002, § 26(g), с.10-11, дар:

[http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/15adfcf7edee4c65c1256cbb00367508/\\$FILE/Go216049.pdf](http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/e06a5300f90fa0238025668700518ca4/15adfcf7edee4c65c1256cbb00367508/$FILE/Go216049.pdf), 28 май соли 2012 дастрас шудааст.

¹⁷² Моддаи 111 қисми 5, КМҶ.

¹⁷³ КМҶ аниқ накардааст, ки судяҳо чанд маротиба ба ин тартиб мӯҳлати ҳабсро дар давраи тафтишот дароз карда метавонанд.

¹⁷⁴ Моддаи 13.1 Қонун «Дар бораи тартиб ва шароити дар ҳасб нигоҳ доштани гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда».

¹⁷⁵ Гузориши Салимов Ю., дар: Натиҷаҳои мониторинги амалияи иҷроии Кодекси муурофиявии ҷиноятӣи ҚТ, Маркази ҳуқуқи инсон, соли 2011.

¹⁷⁶ Нурмахмад Халилов, Мониторинг по рассмотрению судами ходатайств о санкционировании мер пресечения в уголовном судопроизводстве Республики Таджикистан, с. 44.

¹⁷⁷ Судҳо соли гузашта ҳудуди 3,9 ҳазор санади иҷозати ҳаёс доданд, Азия Плюс, 9 январи 2012, дар: <http://www.news.tj/tj/news/sud-o-soli-guzashta-ududi-39-azor-sanadi-i-ozati-abs-dodand>, 21 июни соли 2012 дастрас шудааст.

¹⁷⁸ Гузоришгар оиди шиканча, сэр Найдҷел Родли дар Гузориш оиди шиканча, ки таҳти қароори 1999/32-и Комиссия оид ба ҳуқуқи инсон ирсол шудааст, қайд намудааст: «судҳо ба монанди прокурорҳо бояд шахси аз боздошти милитсия овардари ҳамеша дар хусуси муносибат ба вай пурсанд ва ба вазъи онҳо диққат диҳанд». Замима, Гузориш аз ташриф ба Кения, (E/CN.4/2000/9/Add.4, § 93(k), с.27), дар: [http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/o/e45663899d2802c3802568b9004ba1bf/\\$FILE/Go011509.pdf](http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/o/e45663899d2802c3802568b9004ba1bf/$FILE/Go011509.pdf), 29 май соли 2012 дастрас шудааст.

¹⁷⁹ Дар Перу, ки ба ақидаи Кумитаи зидди шиканча «шиканча ҳамчун воситаи тафтишот мунтазам истифода шудааст», вай тавсия намуд, ки судҳо «баъди ба назди онҳо овардани дастгиршудагон ҳатман экспертизаи судӣ таъин кунанд». Гузориши Кумитаи зидди шиканча, иловаи 44, (A/56/44), § 160, с.62, дар: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/No1577/27/IMG/No157727.pdf?OpenElement>, 29 май соли 2012 дастрас шудааст.

¹⁸⁰ Мулоқот бо Авфи Байналмилал, 14 апрели соли 2011.

¹⁸¹ Санаи 16 апрели соли 2011.

¹⁸² Нурмаҳмад Халилов, *Мониторинг по рассмотрению судами ходатайств о санкционировании мер пресечения в уголовном судопроизводстве Республики Таджикистан*, р. 48.

¹⁸³ Моддаи 15 ҚЗШ муқаррар намудааст, ки «Ҳар як давлати узв таъмин менамояд, ки ҳама гуна баёноте, ки таҳти шиканча дода шудааст, дар қараёни ҳама гуна тафтишоти судӣ ҳамчун далел истифода нагардад, ба истиснои ҳолатҳое, ки он (баёнот) ба муқобили шахси дар содир намудани шиканча айбдоршаванда бамчун далели он истифода мегардад, ки ин баёнот дода шуда буд». Кумитаи зидди шиканча ба таври возеҳ муайян намудааст, ки ин меъёр нисбати дигар намуди бадрафторӣ низ ҳатмӣ аст. Нигаред ба Тафсири умумии 2-и Кумитаи зидди шиканча, CAT/C/GC/2, 24 январи соли 2008, § 6. Ҳамчунин моддаи 12-и Эълонияи зидди шиканча низ истифодаи баёноти зери дигар бадрафторӣ ва шиканча ба даст омадари манъ кардааст.

¹⁸⁴ Кумитаи ҳуқуқи инсонии СММ, Тафсири умумии №32, моддаи 14: Ҳаққи баробарӣ дар назди судҳо ва муурофияи судии одилона, 23 августи 2007 (CCPR/ 3/ CC/ 32), § 41, дар: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/Go7/437/71/PDF/Go743771.pdf?OpenElement>, 29 май соли 2012 дастрас шудааст.

¹⁸⁵ «Вазъи ногувори шахси дастгиршуда ё маҳбусро бо мақсади ба иқроршавӣ маҷбур кардан, худро айбдор кардан ё зидди шахси дигар шаҳодат додан истифода намудан манъ аст. 2. Ягон шахси дастгиршударо дар вақти пурсиш маҷбур кардан, таҳдид намудан ё истифода бурдани дигар усулҳои пурсиш, ки ба қобилияти қарор қабул намудани вай зарар мерасонанд, мумкин нест», дар Ассамблеяи Генералии СММ, Принципҳои асосии СММ оиди ҳимояи ҳамаи маҳбусони дар ҳама гуна шакли боздошт ва маҳбас қарордошта, 9 декабри 1988, A/RES/43/173, принципи 21: 1, дар: <http://www.un.org/documents/ga/res/43/a43r173.htm>, 29 май соли 2012 дастрас шудааст.

¹⁸⁶ «Риояи накардани ин принципҳо ҳангоми муайян кардани ҷоизии ҷунин далелҳо бар зидди шахси дастгиршуда ё дар маҳбас буда, бояд ба инобат гирифта шавад», дар Ассамблеяи Генералии СММ, Принципҳои асосии СММ оиди ҳимояи ҳамаи маҳбусони дар ҳама гуна шакли боздошт ва маҳбас қарордошта, 9 декабри 1988, A/RES/43/173, принципи 21: 1, дар: <http://www.un.org/documents/ga/res/43/a43r173.htm>, 29 май соли 2012 дастрас шудааст.

- ¹⁸⁷ Суҳбати Авфи Байналмилал дар Хуҷанд, 11 апрели соли 2011.
- ¹⁸⁸ Конфронси таҳлилии САҲА, чаласаи кории 5, 8 октябри соли 2010, с.1, дар: <http://www.osce.org/ru/node/71963>, 28 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ¹⁸⁹ «Мақомоти ҳифзи ҳуқуқ; Вилояти Хатлон аз шиканча озод аст», Азия Плюс, 7 июни соли 2011, дар: <http://www.news.tj/tj/news/ma-omoti-ifzi-u-u-viloyati-khatlon-az-shikan-ozod-ast>, 29 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ¹⁹⁰ Гузориши Гузоришгари махсус оид ба масъалаи шиканча, ки мувофиқи қарори 2002/38-и Комиссия фиристода шудааст, Гузоришгари махсуси СММ оид ба шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, гайринсонӣ ва таҳдиқкунандаи шаъну шараф, UN Doc. E/CN.4/2003/68, 17 декабри 2002, § 26(к), с.12, дар: [http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/e06a530of90fa0238025668700518ca4/15adfcf7edee4c65c1256cb00367508/\\$FILE/Go216049.pdf](http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/e06a530of90fa0238025668700518ca4/15adfcf7edee4c65c1256cb00367508/$FILE/Go216049.pdf), 28 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ¹⁹¹ Гузориши Гузоришгар оиди шиканча, сэр Найдчел Родли, ки таҳти қарори 1995/37-и Комиссия оид ба ҳуқуқи инсон ирсол шудааст. Гузориш аз ташриф ба Туркия, 27 январи 1999, (E/ CN.4/ 1999/61/ Add.1), § 113 (e), с. 31, дар: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G99/104/37/PDF/G9910437.pdf?OpenElement>, 29 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ¹⁹² Гузориши Гузоришгари махсус оид ба масъалаи шиканча, ки мувофиқи қарори 2002/38-и Комиссия фиристода шудааст, Гузоришгари махсуси СММ оид ба шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, гайринсонӣ ва таҳдиқкунандаи шаъну шараф, UN Doc. E/CN.4/2003/68, 17 декабри 2002, § 26(g), с.10-11, дар: [http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/e06a530of90fa0238025668700518ca4/15adfcf7edee4c65c1256cb00367508/\\$FILE/Go216049.pdf](http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/e06a530of90fa0238025668700518ca4/15adfcf7edee4c65c1256cb00367508/$FILE/Go216049.pdf), 28 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ¹⁹³ Моддаи 201 қисми 1, КМҶ
- ¹⁹⁴ Моддаи 201 қисми 2, КМҶ
- ¹⁹⁵ “В Таджикистане предлагают оснастить кабинеты следователей камерами видеонаблюдения” - IA Regnum, 12 май соли 2011.
- ¹⁹⁶ Кумитаи ҳуқуқи инсон, Тафсири умумии №31: Моҳияти уҳдадорӣҳои умумии ҳуқуқии ба зиммаи Давлатҳои узви Паймон гузошташуда, (CCPR/C/21/Rev.1/Add.13), 26 май 2004, § 13, с. 6, дар: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/Go4/419/56/PDF/Go441956.pdf?OpenElement>, 30 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ¹⁹⁷ Суҳбати ноziри ҳуқуқи башар бо Авфи Байналмилал, 13 апрели соли 2011.
- ¹⁹⁸ «Моддаи 2, § 2 талаб мекунад, ки илова бар муҳофизати самараноки ҳуқуқи Паймон, Давлатҳои узв бояд афродро баҳри амалигардонии ин ҳуқуқ бо ҷаброни дастрас ва самаранок таъмин намоянд», дар Тафсири умумии КҶИ СММ №31: Моҳияти уҳдадорӣҳои умумии ҳуқуқии ба зиммаи Давлатҳои узви Паймон гузошташуда, (CCPR/C/21/Rev.1/Add.13), 26 май 2004, § 15, с. 6, дар: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/Go4/419/56/PDF/Go441956.pdf?OpenElement>, 30 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ¹⁹⁹ «То он ҷое, ки ҷоиз аст, ҷаброн метавонад реститутсия, барқароркунӣ ва ҷораҳои қонсгардониро, ба монанди ба таври расмӣ узр хоستان, ёдбуди расмӣ, кафолатҳои минбаъд такрор нашудан ва тағйири

қонун ва амалия, ҳамчунин ба ҷавобгарӣ кашидани вайронкунандагони ҳуқуқи инсонро дар бар мегирад. Тафсири умумии КҲИ СММ § 16: «то он ҷое, ки ҷоиз аст, ҷуброн метавонад реститутсия, барқароркунии ва ҷораҳои қонегардониро, ба монанди ба таври расмӣ узр хоستان, ёдбуди расмӣ, кафолатҳои минбаъд такрор нашудан ва тағйири қонун ва амалия, ҳамчунин ба ҷавобгарӣ кашидани вайронкунандагони ҳуқуқи инсонро дар бар гирад, дар Тафсири умумии КҲИ СММ №31: Моҳияти уҳдадорӣҳои умумии ҳуқуқии ба зиммаи Давлатҳои узви Паймон гузошташуда. (CCPR/C/21/Rev.1/Add. 13), 26 май 2004, § 16, с. 6, дар: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/Go4/419/56/PDF/Go441956.pdf?OpenElement>, 30 май соли 2012 дастрас шудааст.

²⁰⁰ «Масъалаи барои ин ҳуқуқвайронкуниҳо бечазо мондан, ки боиси нигаронии доимии Кумита аст, ҷузъи муҳими ангезандаи ин ҳуқуқвайронкуниҳо буда метавонад», дар Тафсири умумии КҲИ СММ №31: Моҳияти уҳдадорӣҳои умумии ҳуқуқии ба зиммаи Давлатҳои узви Паймон гузошташуда, (CCPR/C/21/Rev.1/Add. 13), 26 май 2004, § 18, с. 7, дар: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/Go4/419/56/PDF/Go441956.pdf?OpenElement>, 30 май соли 2012 дастрас шудааст.

²⁰¹ Моддаи 4, Конвенсияи зидди шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф, дар: <http://www2.ohchr.org/english/law/cat.htm> 18 май соли 2012 дастрас шудааст.

²⁰² «Ҷар як Давлати узв таъмин мекунад, ки мақомоти салоҳиятдори он дар сурати мавҷуд будани далели кофӣ дар мавриди он, ки шиканча дар ҳама гуна қаламрави дар доираи он қарордошта истифода гардидааст, тафтиши фаврӣ ва бегаразона гузаронанд», дар моддаи 12, Конвенсияи зидди шиканча. Мувофиқи моддаи 13-уми Конвенсияи зидди шиканча ҷар як Давлати узв «ба ҷар шахсе, ки дар ҳама гуна қаламрави дар доираи ҳуқуқии ин кишвар қарордошта зери шиканча қарор гирифтани худро тасдиқ мекунад, ҳуқуқи ба мақомоти салоҳиятдори ин Давлат пешинҳод намудани шикоят ва аз ҷониби онҳо суд ва бегаразона баррасӣ гардидани чунин чунин шикоятро таъмин намояд», дар: <http://www2.ohchr.org/english/law/cat.htm>, 18 май соли 2012 дастрас шудааст.

²⁰³ Кумитаи зидди шиканча, Тафсири умумии №2, Иҷроиши моддаи 2 аз тарафи Давлатҳои узв, Тафсири умумии №2, U.N. Doc. CAT/C/GC/2/CRP. 1/Rev.4), 23 ноябри 2007, ат: http://www1.umn.edu/humanrts/cat/general_comments/cat-gencom2.html, 30 май соли 2012 дастрас шудааст.

²⁰⁴ Гузориши Гузоришгари махсус оид ба масъалаи шиканча, ки мувофиқи қарори 2002/38-и Комиссияи фиристода шудааст, Гузоришгари махсуси СММ оид ба шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф, UN Doc. E/CN.4/2003/68, 17 декабри 2002, § 26(к), с.12, дар: [http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/e0ba5300f90fa0238025668700518ca4/15adfcf7edeec65c1256cbb00367508/\\$FILE/Go216049.pdf](http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/e0ba5300f90fa0238025668700518ca4/15adfcf7edeec65c1256cbb00367508/$FILE/Go216049.pdf), 28 май соли 2012 дастрас шудааст.

²⁰⁵ *Бланко Абад муқобили Испания*, Кумитаи зидди шиканча, (CAT/C/20/D/59/1996), 14 Маи 1998, § 8.2., с. 9, ат: http://www.bayefsky.com/pdf/105_spaincat029.pdf, 30 май соли 2012 дастрас шудааст.

²⁰⁶ Кумитаи зидди шиканча баъдтар вайронкунии моддаҳои 12 ва 13-уми Конвенсияро дарёфт намуд.

²⁰⁷ Гузориши Кумитаи зидди шиканча, Замимаи №44, (A/53/44), 16 сентябри 1998, § 136, с.15, дар: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/269/72/IMG/N9826972.pdf?OpenElement>, 30 май соли 2012 дастрас шудааст.

²⁰⁸ Халед Бен Мубарек муқобили Тунис, Кумитаи зидди шиканча, (CAT/C/23/D/60/1996), 10 ноябри соли

1999, § 2.20, 11.4-11.7, дар:

http://www.worldcourts.com/cat/eng/decisions/1999.11.10_MBarek_v_Tunisia.htm, 30 май соли 2012 дастрас шудааст.

²⁰⁹ Хулоса ва тавсияҳои Кумитаи зидди шиканча, қаласаи 37-ум, (UN. Doc. CAT/C/TJK/CO/1) 7 декабри 2006, Тавсияи 10 (а), с.4, дар:

[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/39fa173e34b80b52c125728f004d9e4b/\\$FILE/Go740308.pdf](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/39fa173e34b80b52c125728f004d9e4b/$FILE/Go740308.pdf), 30 май соли 2012 дастрас шудааст.

²¹⁰ Хулоса ва тавсияҳои Кумитаи зидди шиканча, қаласаи 37-ум, (UN. Doc. CAT/C/TJK/CO/1) 7 декабри 2006, Тавсияи 17, с.6, дар:

[http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/39fa173e34b80b52c125728f004d9e4b/\\$FILE/Go740308.pdf](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/39fa173e34b80b52c125728f004d9e4b/$FILE/Go740308.pdf), 30 май соли 2012 дастрас шудааст.

²¹¹ Гузориши гуруҳи корӣ оид ба Тафсири даврии универсали: Тоҷикистон, 27 феввали 2012, A/ HRC/ 19/ 3/ Add.1, дар:

http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/RegularSession/Session19/A.HRC.19.3.Add.1_en.pdf, 22 май соли 2012 дастрас шудааст.

²¹² Манбаъҳои маълумот қурбониёни шиканча ва ҳешу табори онҳо, ҳимоятгарон, ТҶХ ҳуқуқи инсон, протоколҳои судӣ ва мансабдорони давлатиро дар бар мегирифт. Моиторинг дар дар ҳамаи се минтақаи кишвар, аз ҷумла шаҳри навоҳии Душанбе, Хоруг, Хуҷанд, Кулоб, Қургонтеппа, Исфара, Истаравшан ва Турсунода гузаронида шудааст. Аксар парвандаҳои қайдшуда аз Душанбе ва Хуҷанд мебошанд. ТҶХ инро ба он алоқаманд донистанд, ки аксари аъзои эътилоф дар ин шаҳрҳо ҷойгиранд. Аз эҳтимол дур нест, ки парвандаҳо аз қисматҳои дигари кишвар берун аз қайд мондаанд.

²¹³ Санаи 8 апрели соли 2011

²¹⁴ Дар Маркази Ҷумҳуриявии ташхиси судии тиббии назди Вазорати тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон

²¹⁵ Моддаи 108 қисми 2, ҚЧ ҚТ.

²¹⁶ Моддаи 13-уми Конвенсияи зидди шиканча муқаррар намудааст, ки ҳар як Давлати узв «барои таъмини ҳимояи даъвогар ва шохидон аз ҳама шаклҳои муомилаи бад ё таҳдид бинобар шикояти вай ё ҳама гуна гувоҳии шохидӣ тадбирҳо меандешад».

²¹⁷ Бо намояндагони Авфи Байналмилал моҳи апрели соли 2011 суҳбат намудааст.

²¹⁸ Дар мактуби Илҳом Исмонов, ки аз ҷониби ҳимоятгараш санаи 16 сентябри соли 2011 ба судя дода шудааст.

²¹⁹ Авфи Байналмилал, Амали феврий: «Русия тоҷики дархости паноҳандагӣ намударо истирод мекунад», ЕСА 46/013/2011) ва Амали феврий: «Тоҷики, ки дархости паноҳандагӣ рад шуда буд, гайб задааст» (Index: ECA 46/013/2012).

²²⁰ Авфи Байналмилал нусхаи протоколи судиро дорад.

²²¹ Нигаред ба бахшҳои 4-7-уми боби 2.1.1.

²²² Моддаи 4, Конвенсияи зидди шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, гайринсонӣ ва таҳдиркунандаи шаъну шараф, дар: <http://www2.ohchr.org/english/law/cat.htm>, 18 май соли 2012 дастрас шудааст.

²²³ Кумитаи ҳуқуқи инсонии СММ, Тафсири умумии № 31, (CCPR/C/21/Rev.1/Add.13), 26 май 2004, § 18, с. 7, дар: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/Go4/419/56/PDF/Go441956.pdf?OpenElement>, 31

маи соли 2012 дастрас шудааст.

²²⁴Хулоса ва тавсияҳои Кумитаи зидди шиканча, ҷаласаи 37-ум, (UN. Doc. CAT/C/TJK/CO/1) 7 декабри 2006, дар: [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/39fa173e34b80b52c125728f004d9e4b/\\$FILE/Go740308.pdf](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/898586b1dc7b4043c1256a450044f331/39fa173e34b80b52c125728f004d9e4b/$FILE/Go740308.pdf), 30 маи соли 2012 дастрас шудааст.

²²⁵ Нигар: Бюро по правам человека и соблюдения законности и Freedom House, *Доклад о фактах пыток и жестокого обращения в Таджикистане за период март, 2007 по декабрь, 2008 года*, с. 516-517.

²²⁶ Моддаи 322, КЧ ҚТ.

²²⁷ Моддаи 314, КЧ ҚТ.

²²⁸ Моддаи 316, КЧ ҚТ.

²²⁹ Моддаи 354, КЧ ҚТ.

²³⁰ Моддаи 391, КЧ ҚТ.

²³¹ Моддаи 322, КЧ ҚТ.

²³² Моддаи 316, КЧ ҚТ.

²³³ Родные погибшего Сангова настаивают на дополнительном расследовании, Радиои Озодӣ, 6 февралӣ 2012, дар: <http://rus.ozodi.org/content/news/24474973.html>, 18 маи соли 2012 дастрас шудааст.

²³⁴ Хулоса ва тавсияҳои Кумитаи зидди шиканча, ҷаласаи 37-ум, 6-24 ноябри 2006, UN. Doc. CAT/C/TJK/CO/1, с.2. Моҳи ноябри соли 2006 Кумитаи зидди шиканча қайд намуд, ки мафҳуми шиканча дар қонунгузории кишвар, «хусусан вобаста ба мақсадҳои шиканча ва татбиқшавии он ба тамоми мансабдорони давлатӣ ва онҳое, ки би ин сифат амал мекунанд», ба Конвенсия мувофиқ нест».

²³⁵ Гузориши дуюми даврии Ҷумҳурии Тоҷикистон оиди иҷроиши «Конвенсияи зидди шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, гайриинсонӣ ва таҳдиркунандаи шаъну шараф», ки 6 декабри соли 2010 аз ҷониби СММ гирифта шудааст, с. 12; Шури ҳуқуқи инсон, Гуруҳи кории ТДУ, (A/HRC/WG.6/12/TJK/1), 19 июли 2011, дар: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/149/55/PDF/G1114955.pdf?OpenElement>, 31 маи соли 2012 дастрас шудааст.

²³⁶ Гузориши Кумитаи зидди шиканча, ҷаласаи 63-юми Ассамблеяи Генералӣ, Замимаи 44, 5 ноябри 2008, с.178, Тафсири умумии №2, §11: «Кумита чунин меҳисобад, ки ҷинояти шиканчаро аз зури муқаррарӣ ва дигар ҷиноятҳо фарқ намуда истода, Давлатҳои узв бевосита ба суи мақсади ниҳони Конвенсия оиди пешгирии шиканча ва дигар бадрафторӣ ҳаракат мекунанд. Ин ҷиноятро номбар ва мафҳуми онро муайян кардан ба иҷроиши мақсади Конвенсия, аз ҷумла бо роҳи ҳамро, аз ҷумла ҷинояткрон, ҷабридагон, ва аҳли ҷомеа роҳи оғоҳ намудан оиди хусусияти вазнинии шиканча, мусоидат мекунанд. Ба қонун ворид кардани ин ҷиноят ҳамчунин: а) зарурати ҷазои дахлдорро, ки вазнинии ҷиноятро ба инобат мегирад, пеш меорад, б) таъсири тарсонандан ин манъкуниро устувор мекунанд, в) имконияти мансабдорони масъулро оиди ба ҳисоб гирифтани ҷинояти махсуси шиканча такмил медиҳад, г) ба аҳли ҷомеа имкон ва тавони назоратро ва агар лозим ояд, акси садо баланд кардан оиди амал ё беамалии Давлатро, ки Конвенсияро вайрон мекунанд, медиҳад».

- ²³⁷ Гузориши дуҷуми даврии Ҷумҳурии Тоҷикистон оиди иҷроиши «Конвенсияи зидди шиканча ва дигар намудҳои муомила ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ ва таҳқиркунандаи шаъну шараф», ки 6 декабри соли 2010 аз ҷониби СММ гирифта шудааст.
- ²³⁸ Соли 2007 таҳти моддаи 314 ду парвандаи ҷиноятӣ; соли 2008-понздаҳ парванда; соли 2009-бисту ду парванда ва дар нимаи аввали 2010-се парвандаи ҷиноятӣ оғоз карда шудааст.
- ²³⁹ Соли 2007 таҳти моддаи 315 чор парвандаи ҷиноятӣ; соли 2008-ягон парванда оғоз нашудааст; соли 2009-як парванда ва дар нимаи аввали 2010- ягон парвандаи ҷиноятӣ оғоз карда нашудааст.
- ²⁴⁰ Соли 2007 таҳти моддаи 316 чор парвандаи ҷиноятӣ; соли 2008-ҳашт парванда; соли 2009-ду парванда ва дар нимаи аввали 2010-чор парвандаи ҷиноятӣ оғоз карда шудааст.
- ²⁴¹ Соли 2007 таҳти моддаи 322 ягон парвандаи ҷиноятӣ; соли 2008-шаш парванда; соли 2009-бисту чор парванда ва дар нимаи аввали 2010-як парвандаи ҷиноятӣ оғоз карда шудааст.
- ²⁴² Солҳои 2007 ва 2008 таҳти моддаи 391 ягон парванда оғоз нашудааст; соли 2009- як парванда ва соли 2010 ягон парвандаи ҷиноятӣ оғоз карда нашудааст.
- ²⁴³ «Омбудсмен: Қазия дар ШКД-и ноҳияи Шоҳмансур бояд дақиқан тафтиш шавад», Азия Плюс, 9 ноябри 2011, дар: <http://www.news.tj/tj/news/ombudsmen-aziya-dar-shkd-i-no-iyai-sho-mansur-boyad-da-i-taftish-shavad>, 18 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ²⁴⁴ Кумитаи ҳуқуқи инсон, Тафсири умумии №31. (CCPR/C/21/Rev.1/Add. 13), 26 май 2004, § 18, с.7, дар: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/Go4/419/56/PDF/Go441956.pdf?OpenElement>, 31 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ²⁴⁵ «Маҳкумияти кормандони тавқиғоҳи Вазорати адлия тибқи парвандаи марғи маҳкумшуда, Азия Плюс, 16 сентябри 2011, дар: <http://www.news.tj/tj/news/ma-kumiyati-kormandoni-tav-ifgo-i-vezorati-adliya-tib-i-parvandai-margi-ma-kumshuda>, 18 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ²⁴⁶ Мувофиқи моддаи 110 қисми 3 (б), КҶ ҚТ
- ²⁴⁷ Мувофиқи моддаи 316 қисми 3 (а) ва (с), КҶ ҚТ
- ²⁴⁸ Мувофиқи моддаи 322 қисми 2, КҶ ҚТ
- ²⁴⁹ САҲА дар якҷанд соли охир оиди 11 парванла гузориш додаст.
- ²⁵⁰ Аз солҳои 2004 ва 2009
- ²⁵¹ Санаи 7 апрели 2011.
- ²⁵² «Новые изменения в структуре МВД», Агентии миллии иттилоотии Тоҷикистон – Ховар, 16 январи 2012, дар: <http://khovar.tj/rus/president/31373-novye-izmeneniya-v-strukture-mvd.html>, 18 май соли 2012 дастрас шудааст.
- ²⁵³ Моддаи 1-уми Протоколи иловагии ПБҶШС. Мувофиқи моддаи 2 мухобироти хаттӣ ба Кумита дар ҳолатҳои фиристода мешавад, ки тамоми васоити ҷимоя дар дохили кишвар паси сар шуда бошанд. Моддаи 4 Кумитаро уҳдадор мекунад, ки Давлати узвро оиди мухобирот хабардор кунад, то ки мақомот имкон дошта бошанд масъаларо ва ҷораҳоеро, ки барои бартарарфкунии ҳуқуқвайронкунии дида шудаанд, муайян намоянд.
- ²⁵⁴ Ин нафарон Ғайбуллоҷон Саидов, Валиҷон Саидов, Довуд Назриев, бародари вай Шерали Назриев ва

Умел Идиев буданд. Нигаред ба Amnesty International: "Deadly Secrets: The Death Penalty in Law and Practice" (EUR 60/008/2002) аз 29 сентябри 2002.

²⁵⁵ Дар яке аз қарорҳои ба қарибӣ, дар таърихи 30 марти соли 2011 оиди парвандаи Маҳмадрузи Искандаров қабулкарда, Кумитаи ҳуқуқи инсон дар хусуси ҳамкорӣ накардани Давлати узв изҳори нигаронӣ кард. Вай қайд намуд, ки ба якчанд дархостҳои солҳои 2006 то моҳи сентябри соли 2010 ба Тоҷикистон равонкарда, ки дар онҳо оиди фиристодани маълумоти марбут ба ҷоизии парванда ва моҳияти муҳобирот дархост мешуд, ҷавобе нагирифтааст.

²⁵⁶ *Кирпо муқобили Тоҷикистон*, ССР/С/97/Д/1401/2005, Кумитаи ҳуқуқи инсонии СММ, 3 декабри 2009, дар: <http://www.unhcr.org/refworld/publisher,HRC,,TJK,4b66cd3ao,o.html>, 18 май соли 2012 дастрас шудааст.

²⁵⁷ Суди Олии ҚТ, Прокуратураи генералӣ, Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон ва Шӯбаи кафолатҳои конститусионии ҳуқуқи шахрвандони Дастгоҳи иҷроияи Президент.

²⁵⁸ Сергей Романов: Практика выполнения Соображений Комитета ООН по правам человека в Республике Таджикистан, Душанбе, 2010 с. 39-41.

²⁵⁹ Шурои ҳуқуқи инсон, гуруҳи кории Тафсири даврии универсали, (А/НRC/WG.6/12/TJK/1) 19 июли 2011, § 18 ва 19, с.3, дар: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/149/55/PDF/G1114955.pdf?OpenElement>, 31 май соли 2012 дастрас шудааст.

²⁶⁰ Дар гузориши вай аз соли 2010 таҳти унвони «Практика выполнения Соображений Комитета ООН по правам человека».

²⁶¹ Романов: Практика выполнения Соображений Комитета ООН по правам человека с. 20-21.

²⁶² Романов: Практика выполнения Соображений Комитета ООН по правам человека с. 19.

²⁶³ Романов: Практика выполнения Соображений Комитета ООН по правам человека

²⁶⁴ Романов: Практика выполнения Соображений Комитета ООН по правам человека с. 12.

²⁶⁵ Гузориши Идораи мудофиаи ИМА аз 2 августи соли 2005 ба таҳлиле истинод намуздаст, ки мувофиқи он Воҳидов минбаъд бояд дар ҷанги зидди терроризм ҷанговари душман ҳисобида нашавад. Викиликс.

²⁶⁶ Дар таърихи 11 апрели соли 2011.

²⁶⁷ Моддаи 335 қисми 2, КЧ ҚТ.

²⁶⁸ Моддаи 104 қисми 3, КЧ ҚТ.

²⁶⁹ Ҳаракати исломии Узбекистон.

²⁷⁰ Моддаҳои 147 қисми 1, 200 қисми 3 ва 346 қисми 2 КЧ ҚТ.

²⁷¹ Ному насаби ҳуқуқвайронкунандагони эҳтимоли ба Авфи Байналмилал маълуманд.

²⁷² Барои маълумоти бештар нигаред ба боби 8, бахшҳои 14-19.

²⁷³ Инҳо парвандаҳои *Ҳочаев муқобили Русия* (қарор аз 12 май 2010), *Ҳайдаров муқобили Русия* (қарор аз 20 май 2010), Маҳмадрузи Искандаров (сентябри 2010) ва *Ғаффаров муқобили Русия* (қарор аз 21 октябри 2010) мебошанд.

²⁷⁴ *Чураев муқобили Русия*, № 71386/10; *Н. Чураев муқобили Русия*; *Қозиев муқобили Русия*, № 58221/10

ва Абдулҳақов муқобили Русия, № 14743/11.

²⁷⁵ Муҳлати ниҳони дар ҳабс нигоҳдорӣ мувофиқи қонунҳои Русия.

²⁷⁶ Дар Сугд 34 нафар аъзои ҲИУ маҳкум шуданд", Азия Плюс, 16 апрели 2012, дар:
<http://www.news.tj/tj/news/dar-su-d-34-nafar-azoi-i-ma-kum-shudand>, 15 май соли 2012 дастрас шудааст.

²⁷⁷ 67474/11, *Азимов муқобили Русия* – Қоидаи 39-ум аз 24 ноябри соли 2011. Дар замони навиштани гузориш дар шаҳри Серпухови Русия нигоҳдорӣ мешуд. Нигар ба Амалии фаврии Авфи Байналмилал:
<http://amnesty.org.ru/node/1975>.

²⁷⁸ 73455/11, *Сидиқов муқобили Русия* – Қоидаи 39-ум аз 6 декабри соли 2011.

МАН МЕХОҶАМ КЎМАК РАСОНАМ

**АМНЕСТИ ИНТЕРНЕСНЛ БАРОИ
АДОЛАТ, ОЗОДӢ ВА ШАЪНУ
ШАРАФИ ТАМОМИ ИНСОНҶО
ЧИ ДАР МИНТАҚАИ НИЗОЪ ВА
ЧИ ДАР КУНЧИ ДУРДАСТУ
ФАРОМУШШУДАИ ДУНӢ МУБОРИЗА
МЕБАРАД ВА БО МАҚСАДИ БУНӢДИ
ДУНӢИ БЕҶТАР РОҶҶОИ БА ДАСТ
ОВАРДАНИ ДАСТГИРИИ ҶОМЕАРО
ПАЙГИРӢ МЕКУНАД.**

ШУМО ЧИ КОР КАРДА МЕТАВОНЕД?

Иштирокчиёни фаъол дар тамоми ҷаҳон исбот намуданд, ки истодагарӣ кардан ба қувваҳои хатарноке, ки ҳуқуқи инсонро вайрон мекунанд, имконпазир аст. Ба ин ҳаракат ҳамроҳ шавед. Бо онҳое, ки тухми тарсу бадбиниро мепошанд, мубориза баред.

■ Ба Амнести Интернешнл ҳамроҳ шавед ва қисми ҳаракати умумиҷаҳоние гардед, ки барои хотима гузоштан ба вайрон намудани ҳуқуқи инсон мубориза мебарад. Барои тағйир додани вазъият ба мо кӯмак расонед.

■ Барои дастгирии фаъолияти Амнести Интернешнл саҳмгузори намоед.

ДАР ЯКҶОЯГӢ ОВОЗИ МО ШУНИДА ХОҶАД ШУД

Ман мехоҳам дар бораи узви ҳаракати Амнести Интернешнл шудан маълумоти муфассал гирам

Ном

Суроға

Кишвар

Почтаи электронӣ

Ман мехоҳам ба Амнести Интернешнл саҳмгузори наоям (бахшишҳо бо фунт стерлинги англисӣ, доллари амрикоӣ ё евро гирифта мешаванд)

Ҳаҷми маблағ

Илтимос, маблағро аз кортам Корти Visa Корти Mastercard тарҳ намоед

Рақам

Санаи анҷоми эътибор

Имзо

Лутфан варақаи мазкурро ба наояндагии Амнести Интернешнл дар кишвари худ баргардонед. Маълумотро оиди наояндагиҳои Амнести Интернешнл дар саросари ҷаҳон дар ин сайт дастрас карда метавонед:
www.amnesty.org/en/worldwide-sites

Агар дар кишвари шумо наояндагии Амнести Интернешнл набошад, ин варақаро лутфан ба суроғаи зерин фиристонед:

Amnesty International, International Secretariat, Peter Benenson House,
1 Easton Street, London WC1X 0DW, United Kingdom

amnesty.org

ЗИНДАГИИ ТАХРИБШУДА ШИКАНЧА ВА ДИГАР НАМУДҶОИ БАДРАФТОРӢ ДАР ТОҶИКИСТОН

Шиканча ва дигар намудҳои бадрафторӣ бо ҳар шахс ва дар ҳар гушаи Тоҷикистон рӯй дода метавонанд.

Кормандони милитсия ва мақомоти бехатарӣ мардумро дар куча боздошта, бе айбдоркунии расмӣ дастгир намуда, мавриди шиканча ва дигар намудҳои бадрафторӣ қарор доданашон мумкин аст. Онҳоро аксаран барои иқроршавӣ ва «кушодани» ҷиноят ва баъзан барои гирифтани пора шиканча медиҳанд. Ҳолатҳои марги дар натиҷаи шиканча ва дигар бадрафторӣ рӯйдода ба таври самаранок тафтиш намешаванд. Мансабдорон хеле кам ҷазо мебинанд; онҳо дар мансабҳои худ мемонанд ва қурбониёни онҳо ба товону ҷуброни муносиб муваффақ намешаванд.

Дар аввали соли 2012 парламони Тоҷикистон ба қонунгузори тағйироте ворид намуд, ки мафҳуми ба меъёрҳои байналмилалӣ мувофиқи шиканчаро муқаррар мекунад. Ҳукумат уҳдадор шудааст, ки бо амалӣ гардонидани кафолатҳои такмилёфтаи зидди шиканча ва дидани чораҳои ҷиддӣ алайҳи усулҳои ғайриқонунии тафтишот «аз ҳуқуқи инсон дифоъ кунад». Бо вучуди ин уҳдадорӣ, ба Амнести Интернешнл оиди шиканча ва дигар бадрафторӣ, ҳамчунин оиди тарсонидан ва таҳдид кардани ҷабрлидагон барои дар хусуси нақзи ҳуқуқ ошкоро суҳан кардан, гузоришҳо ворид мешаванд.

amnesty.org

Индекс: EUR 60/004/2012
моҳи июли 2012

Ин гузориш тамоми зинаҳои мақомоти Тоҷикистонро даъват мекунад, ки уҳдадорӣҳои тибқи ҳуқуқи байналмилалӣ ба зимма гирифтаи кишварро иҷро намуда, барои барҳам додани шиканча ва дигар намудҳои бадрафторӣ ба тезӣ чораҳои махсусро амалӣ гардонанд.

AMNESTY
INTERNATIONAL

